

מוֹלָד

ירחון מדיני וספרותי

כסלו תש"ט כרך ב' חוברת 9 דצמבר 1948

131	מדיניות החוץ של ישראל	אפרים ברזידא
136	מדיניותה הכלכלית והפינאנסית של המדינה	דוד הורוביץ
141	על משמר החייץ	הרצל ברגר
145	תנועת הפועלים בארצות הברית	ויל הרברג

במזרח התיכון:

150	כוהות האופוזיציה בארצות ערב	יעקב שמעוני
155	אמכטי של ערב שבת	משה שמיר
169	זר-שירים קטן לאביה	גבריאל פרייל
171	בין כריחה לשיבה	דב סדן
177	מכס נורדאו	אפרים שמואלי

רשימות:

182	המביט והטאזין	יעקב קופלביץ
183	מלחמה על שום מה	מ. רושנלד

ספרים:

186	הפומון והשיר	א. ב. יפה
187	חותמו של דור	משולם טוכנר
190	בעקבות אגדות קדם	לאה גולדברג
192	ספרים שנתקבלו	
192	בשולי החוברת	

דמי החתימה: 2.200 ל"י לשנה, 1.200 לחצי שנה; מחיר החוברת 250 מ"י; שכר הסדרעות: 40 ל"י העמוד, 20 חצי העמוד, 10 רבע העמוד; אין הפערכת אחראית לתוכן הסדרעות; כתביויר שלא צורפה להם מעטפת כתובה וטבולית אינם מוחזרים; הכתובת: רחוב יהודה הלוי 40, תל-אביב.

MOLAD, Monthly Review of Politics and Letters
Published by the Palestine Jewish Labour Party
Vol. II *No. 9* *December 1948*
Editorial Office 40 Yehuda Halevi St., Tel Aviv, Israel

מדיניות-החוץ של ישראל

אפרים ברוידא

מדינת ישראל, מועטה מזו של סוריה, למשל. הדעת נותנת, כי בשעה שתחן אמריקה מילח למדינת ישראל, ודאי תעשה כן מתוך תקוה כי המילוח ישפיע השפעתו הפוליטית, וקרוב לשער שאף תקדים ותברר כי כספי המילוח לא ישמשו את צרייה, ואת ידידיהם. וכי יש פסול בדבר? ההגחה התמימה שבמוח השוטים בחסידיה של התפיסה המזרחית בתוכנו היא, כנראה, שתכנית מארשל היא סיבת „שיעבודה“ של אירופה המערבית לאמריקה, ולא חזיון-לואי המשתלב לעובר-דה כי הרוב הפרלמנטרי בארצות מערביות אלו נוטה לחשוב כי בדרך זו, ולא אחרת, הוא משרת את עניני ארצותיו ועצמאותן. מבחינה כלכלית ומסחרית גרידא הלא יש ויש הגיון מרובה יותר לשיתוף-פעולתן עם המזרח מלשיתוף זה שבין המעצמה התעשיינית האדירה שבעולם ובין ירי-ביה התעשייניים הקטנים. היש הכרח ללמוד גזירה שוה, שאינה שוה, על מצבנו, שגם אנו נהיה עבדים לבעל הדולר שיבוא לפסוק הלכה במדיניותנו? הלא מותר, ומוטב, לשער כי אמריקה (וכמוה רוסיה) תבין למעמדנו המיוחד בין יבשות ועמים ובין בתרי התפוצה היהודית, ותסתפק במועט מזה — במניעת התקשרותנו המכרעת עם הצד האחר, אבל גישה כזו לא תספון ל„שימוש“ בתעמולת הבחירות.

והרי שאלת שארית הארץ אשר לא בגבול ישראל. רבים ב„מפלגת הפועלים המאוחדת“ היו רוצים, לכאורה, בקיום החלטת כ”ט בנר במבר — לאמור, במדינה הערבית הארץ-ישראלית הכלולה בה, אך לא בגבולות המדינה היהודית אשר הוצבו בה. ואולם דוברי המפלגה הזאת מונים וחוזרים ומונים את הממשלה בחוסר נאמנות להחלטת כ”ט בנובמבר, המוכנים הם לוותר על הגליל המערבי ועל יפו ועל הפרוזדור לירושלים? האם לא נשתנו שינוי מהפכני כל היסודות אשר עליהם נוסד רעיון „האיחוד הכלי-כלי“ בהחלטת אר”מ הראשונה? היש טעם לחזור ולנסוע בתוכנו, במלוא ההיקף המיספרי והחלוקה הטופוגרפית, את המיעוט הערבי אשר עקר בסערת הימים, ומקורות פרנסתו ואף מקומות ישובו נתערערו ואינם?

איזמל המקרה עשה כאן את אשר לא העלינו

ועתה מהלך לדרך מצרים לשתות מי שיחור ומחילך לדרך אשור לשתות מי נהר?

גם בני נוף ותחפנס ירעוך קדקד...

...גם ממצרים תבושי כאשר בושת מאשור

גם מאת זה תצאי וידיך על-ראשך

(ירמיהו ב' ; י"ה, ט"ו, ל"ג, ל"ז)

מטבע הדברים הוא: בשעת מלחמה יורדות בעיותיה של מדיניות-החוץ לשער בת רבים. הכל דשים בהן — והדימאוגיה הוגגת. ככל שהמרק מעול האחריות גדול יותר, ואילו מעמסת הידיעה, ידיעת הענינים הנדונים, מעיקה פחות, כן תסגה הידענות והחוצפה.

הכל, לכאורה, דשים ב„נייטראליות“. יש בתוכנו התובעים נייטראליות מישראל, ומת-כוונים ל„נייטראליות“ נגד רוסיה, ויש המכריזים על נייטראליות, ולבם לנייטראליות נגד המערב. רב. אנשי „חירות“ ההרוויזיוניזם נמנו וגמרו להשפיר הרבנו לצד האחד בסכסוך העולמי; אנשי „מפלגת הפועלים המאוחדת“ הכריעו, כנראה, בנפשם לצד האחר, ה„דימוקראטים“ של „חירות“ מדגישים את קירבתנו לעולם המערבי ואת הצטרכותנו לממונו. אנשי ה„שמאל“ בתנר עת הפועלים מוכנים אמנם לקבל עזרה כספית מאמריקה — אך בתנאי שלא תהיה כרוכה בשער-בוד. הנחתם, שאינה מובלעת אפילו בנעימה, היא, כמובן, שממשלת ישראל, או, לפחות, מסלגת פועלי ארץ-ישראל, אך ממתינה היא לשעת-הכושר לאבד בידיה את העצמאות אשר ארצה נקנתה ביסורים ודם, או, מכל מקום, למכרה בעבור צורך הגון של דולרים. אין היא מבקשת עזרה כספית מאמריקה אלא על מנת להטיל עלינו בשכר זה את עולה של בריטניה, שהרי זו, ולא ארצות-הברית, שרויה ככוח ממשי בקירבת-מקום... מה טוב לדעת כי שלומי אמוני מדינת ישראל מימין ומשמאל שומרים על כשרות עצמאותנו, כסבורים הם שממשלת ישראל, זו הזמנית, חרדה לעצמאותנו המדינית פחות ממצרים, למשל, או שיכלתה הרוחנית, הכלכלית והצבאית לעמוד בפני הפיתוי הבריטי, כשעה שבריטניה תגמור בנפשה לפתות את

עלינו. כשתגיע בעית הפליטים לשלב דיון ממשי, הלא יתכן אף להציע תכניות פיתוח המיוסדות על הירדן ועל הירמוק, אשר תהיינה לגורם בעל חשיבות עצומה לא לערבים בלבד. ולא זו אף זו: אם נדע לכלכל את עניינינו ברוח תבונה ובנין, הלא הקשר עם עבר־הירדן, בהצטרפו לעובדות ההתפתחות הכלכלית המתרחבת והר לכת, יפתח פתח להחזרת שלימות הארץ כולה, שבמערב הירדן ובמזרחו. ארץ תגיע אולי שעה תה הראשונה של „מדינה דו־לאומית” — אך בגלגול חדש, ההולם את הנסיבות, ונשען על מציאות עברית חדשה שאינה ניחנת לערעור.

די להצביע על צמד הדילמות־כביכול, שמי ציג הפולמוס „הפוליטי” לפנינו, כדי לעמוד על מידת הרצינות שבהנמקת מנמקיו. מן הצד האחד הרי עומדים ומאיימים עלינו: בידי המערב ובידי אמריקה האמצעים הדרושים לנו — ומה יועילונו העולים אם לא יהיה בידנו לשפנם ולכלכלם וליישבם? ולעומתם מכריז הצד שכנגד: מה בצע בדולרים אם לא יבואו העולים — הן בידי המזרח המפתח והמנעול לעליה? בעלי הנימוקים מניחים, כמובן, שתמורת העולים מכאן או האמצעים מכאן, הכרח הוא שנחתום על שטרות־התחייבות כלפי צד זה או אחר, ויודעים הם בדיוק מה מידת ה„אוריינטאציה” הנדרשת מאתנו ושתגיע לידי גובייה בבוא מועד. שתי הדילמות כאחת אפשריות הן, כמובן, להלכה — ומדיניות חסרת־רסן ורגשנית עשויה להביא עלינו אחת מהן ואפילו את שתיהן בפועל ממש. ובכל זאת שמא מוטב להגות, וכלום אין הדבר מתקבל על הדעת, שבעלי־הדבר עצמם — המזרח והמערב כאחד — יעמדו על טיבו האמיתי של מצבנו ויבינו ליתודו, מכל מקום יותר מחסידיהם ו„נציגיהם” במחננו? ולעומקו של דבר: מדינה בעלת־תרבות, העוסקת בישובו של עולם ואינה אצה להישכר לצד זה או משנהו, מתור נסיון היסטורי עמוק כי „גם מאת זה תצאי וידיך על ראשך”, מדינה המרבה שלום וייצוב כלכלי ואינה נותנת דריסת־רגל למחרזרי ריב ובעצם קיומה והתנהגותה מרחיקה את סכנת המלחמה, הן יתכן ויתכן כי תיראה לפני תצדדים כאחד כהשקעה בטוחה וחשובה יותר מאותו יצור מדיני מסור ולהוט ושש לרוץ אורח במצות אדונו, המתחייב כתולדת פעילותם הפוליטית של העושים חשבונן של מפלגות ומעצמות, אך לא חשבונם של ישראל.

על דל־שפתינו בתורת תנועה: הוא פתח פתח לפתרון שיעמיד את המיעוט הערבי על מיעוטו ויסתום מקורות־תרעלה רבים בינינו לבין שכנינו בעתיד. אך במה דברים אמורים — אם ייעשה הדבר בהיקף ובצורה אשר לא יזרעו מרירות ויאוש לדורות. ראוי וראוי היה איפוא לבדוק את הבעיה הזאת, אשר אינה פשוטה כל־עיקר, והיא כאובה והרת־סכנות, לא לאור הפולמוס המפלגתי, אלא לאורן של העובדות, בהגיע ת־דן להתברר, ואז אולי תגיע גם השעה לשלב פתרונה במערך התישבותי וכלכלי גדול, בסיוע בין־לאומי, שיהיה משותף לישראל ולחבר־לים הערביים, יהיה אשר יהיה גורלם. וגם כאן עושים לאומנים צרופים ומהפכנים שומרי־קיים „יד אחת” להפוך את הבעיה התמורה לסיסמה זולה ובלבד שתנגח ותנקר עינים בבחירות.

כולנו קרוב להגות, מוכנים להודות בצורך לחתור להחזרת שלימות הארץ באחד הימים. ועם זאת מודים רוב האנשים שדעתם שקולה שמן הרצוי להגיע להחזרת השלום בארץ במהרה ככל האפשר, אם אין גוף ערבי בנמצא שיוכל לטעון טענה של ממש — ולשכנע את הגורמים הבין־לאומיים הצריכים שיכנוע בממשות טענתו! — כי בכוחו להקים מדינה ארץ־ישראלית ערבית בת־קיום אף באותם מחלקי הארץ אשר אנחנו הנתנו לו, הלא מותר לראות כמועמד ממשי לריבונות עתידה ולמשא־ומתן של שלום בהווה את הכוח היחידי שנמצא בעין ושהשיחות עמו עשויות להבשיל פירות כל־עיקר, אין בתוכנו חסידי־עבדאללה לשמם, וברי הדבר שקשרי עבדאללה עם בריטניה הם פגם ברור ומובהק בעינינו לא רק לאור מסת השנים האחר־רונות, אלא גם מבחינת בטחוננו הגשמי. קירבת בסיסים אימפריאליים היא שכנות לא־נוחה בשעת מלחמה, אך כלום אין תלותו של עבד־אללה בבריטים פונקציה ברורה של חולשת ממלכתו, דלות אמצעיה וקלישות ישובה? האם גזירת ההיסטוריה היא שיהיה עבר־הירדן משועבד לבריטים? אין שום הכרח, וגם רוסיה, שאינה מחבבת, כמובן, את זיקת עבדאללה לבריטים, עשויה להבין זאת, ואם אין הכרח בדבר, הרי יתרון ברור הוא, לעומת זאת, שנהיה סמוכים סמיכות־שטח וסמיכות־ענינים לא למדינה מלא־כותית ובלתי־מרוצה, אלא לכל השטח העצום הכולל את עבר הירדן המזרחי, שבמסגרתו יתכן לבקש פתרונות הוגנים וקונסטרוקטיביים לבעיה הפליטים הערבים, ולהמעיט את לחץ הבעיה

יריבים ועוינים, אין למדיניות הישראלית רשות להיפטר משימוש אף ביסוד זה להשגת מטרתינו. מטרתנו העיקריות — בטחון הארץ לשם קיבוץ-גלויות, וקיבוץ-גלויות לשם בטחון הארץ, פיתוח רבי-מדות של הארץ בסיוע כספי ביך לאומי, הקמת יחסי שלום וידידות קבועים ופורים עם ארצות הערבים ועם שאר ארצות המזרח התיכון, ונטיעת המדינה היהודית, כעובדה מת-מדת שאין להזיזה, במציאות ובהכרה הבין-לאר-מית — הן הן מטרתיה של מדיניות-החוץ שלנו. אם המדינה היא מכשיר להגשמת הציונות, הרי מדיניות-החוץ שלה חייבת לזכור בכל עת ובכל שעה, לשם מה נועדה ומה היא באה לשמש. שליחיה ונציגיה חייבים להיות לא פקידים מדושני-ייצוג, אלא שליחים למהפכה העברית. הגשמת המטרות הללו לא תיתכן אלא מתוך אי-הסתככות בגוש זה או אחר בריב האיתנים. עד שאנו מבקשים „היסול גלויות“ מבחינה ציר-גית, עלולים אנו לראות בחיסול גלויות במזרח הערבי מבחינה היטלראית. הרגלת העמים לעצם קיומה של חטיבה יהודית בת-היכר, לאחר דורות של אי-הבנה ושנאת-עולם, אף היא מלאכה לא קלה. הציווי שמדינת ישראל מצווה עליו היא שמירת הגשר, גשר החיים, לתפוצות ישראל. גשר זה אין לו קיום אם תצטרף מדינת ישראל לאחד הגושים, ולא זו אף זו: בהצטרף מדינת ישראל לצד האחד — יסבלו מיד היהודים שבצד האחר. הנתינות והכרזות הנאמנות לא יועילו הרבה. אי-הסתככותה של המדינה היא איפוא גם צורך-חיים גם פתח-חירום ליהודי הגולה. ועוד נימוק אחד, ואף הוא לא קל-ערך: הצורך בשמירת אחדות הישוב, בתורת כוח פעיל ומפעיל, מיישב ובונה-מדינה. כל הכרעה לצד זה או אחר עשויה להטיל פילוג ולרוע מבוכה, לתת פתחון-פה ואחיזה למתרחרי-ריב ולחבל בשלימות הנפש וכוסר הבנין של העם במדינה. גם הבדיקה מבחינה כלכלית תביאנו לאותה מסקנה. מכיון שנצטרפנו לאחד הגושים — הרי אנו משועבדים גם לצרכיו הפוליטיים גם לתבי-עותיו הכלכליות. התלות במעצמה זו או אחרת פירושה הסתגלות כלכלתנו לאפיה ולצרכיה של כלכלה אחרת ומעלה עלינו סכנת משברים וזע-זועים המתחייבים במישרים מתוך המתרחש מחוץ לגבולנו. פיתוח תעשייתנו, חופש עיצובם של יחסינו המסחריים, היכולת לקנות מוזנות וחמרי-גלם במקום הרצוי, הכרח הם לנו. אך כלום ענינו של שתי המעצמות במדינתנו

ב.

משחר ההתישבות הציונית (היא הציונות המדינית האמתית) ידענו את כוחה המכריע של העובדה השנה האחרונה הראתנו מה צדקה אור תה תפיסה, שולזלה בדיפלומאטיה שאינה מעורה בקרקע העובדות; גם הראתנו איך, בהגיע שעת היגמלן, ובסיועם של תנאים מהפכניים, צמחו להן לעובדות כנפים, בבת-אחת, כביכול. ראינו איך מעצמות עולם מסתגלות ברבי-גמישות למדיניות המשתנה בידי עם קטן האוחז דרכו בעקשנות ובידיעת-המטרה. ראינו את ברית המועצות, שכמעט הוקינה בבתוליה האנטי-ציוניים, מרכינה ראשה לפני העובדה המהפכנית שיצרו היהודים במזרח התיכון. ראינו את גרגרי המלל הפרו-ציוני הבלתי-מחייב של מנהיגי ארצות-הברית מתגבשים אף הם ולובשים צורה מוחשית בלחץ מיפעל היהודים ומלחמתם. ודאי, בשיקול-דעתן ובהכרעתן של שתי המעצמות כאחת היה חלק נכבד גם לסיכוי ההשפעה הישירה על הברייה המדינית החדשה, ולפחות לרצון שלא תוטל אף חיק המעצמה האחרת. מה בצע באשליות? לא נתרשש ה„נס“ אלא בדמיונם של תמימים. ולא מעשה-גם „הסכימו“ אמריקה ורוסיה ביניהן על הקמת מדינת ישראל. לא קירבת-לבבות עדי-רגע היתה כאן, אלא מסקנתם של תהליכי מחשבה ושיקול מקבילים, וגם חשבון שלילי משני הצדדים. אכן המתרחשות ההדדית ואי-הרצון להניח לזולת את זכות הסנדקות (הכרוכה בשמץ תקות אפטרופ-סות) החישו את פעמי העצמאות היהודית. ודאי שהיינו שואלים את נפשנו כי תקום מדינת ישראל מתוך קירבת לבבות בין המעצמות כולן. אכן זו היתה תקותנו בשלהי מלחמת העולם השנייה, ובעקבות ועידת יאלטה אף גבר סיכוי התגשמותה. זה היה גם נוסח דולטון על מדינה יהודית בוועידת מפלגת העבודה בשנת 1945. משניבעו הבקיעים בחזית המעצמות, וביחוד מועידת פוטסדאם ואילך, ירש נוסח באוין את נוסח דולטון. אך אם מצד אחד היפרה היאוש במעצמה היוודת את זרע הלענה, והוליד את כל מדיניות הפורענות והשוואה הבריטית בשלוש השנים האחרונות, הרי מצד אחר, המתרחות שבין שתי המעצמות העולות היה בה, כאשר הראו העובדות, כדי גורם חשוב ובר-שימוש לתכלית העצמאות היהודית. מדיניות-החוץ פיתחת ניזונה בהכרח לא רק מן החיוב, אלא גם מן השלילה. כל זמן שהעולם מסולג בין גושים

ג.

וכי די לנו באי-הסתבכות כיסוד-מוסד למדי-ניות-החוץ שלנו? אי-הסתבכות זו אין פירושה „נייטרליות“. אין פירושה שויון-נפש כלפי בעיות העולם ומצוקותיו. נייטרליות מעין זו היא בניגוד לכל טבענו האנושי והלאומי. היא גם בניגוד לחובות ולהתחייבויות הכרוכות בחברות לאומות המאוחדות — והן בחברות זו אנו רוצים, תהיה מה שתהיה מידת הבקורת שבלב. כלפי המוסד הזה.

עמדתנו הבינ-לאומית מיוסדת בהכרח, ומהכרח ברורה, על האומות המאוחדות. אין בכך משום התעלמות מכמה פגמים קשים במגמותיו וברוחו של הארגון הבינ-לאומי. ואין בכך אפילו משום התחייבות מראש לקבל עלינו את דינו בכל בעיה זבעיה. ואולם האומות המאוחדות הן מקור סמכותנו ועמידתנו הבינ-לאומית. ערך היסטורי כביר לעובדה, שהשגנו את עצמאותנו לא במאמר-ארגון בלבד, אלא בכוחנו וברמנו אנו. אך השיבות לא פחותה מזו לעובדה, שמלחמתנו באה בעקבות החלטה בינ-לאומית ולהגנתה, ולא היתה מסוג המעשים שהזכרה בהם באה בדיעבד בלבד. ככל שאנו בטוחים בכוחנו, ושמחים בנצחונותינו, חלילה לנו לשכוח אף לרגע, שאנו מנצחים לא משום שאנו חזקים כל-כך, אלא משום שהאחרים חלשים. לאומה קטנה וחלשה כמותנו, האומות המאוחדות הן כלי היוני במערכה הבינ-לאומית.

המלחמה שעמדנו בה, ועדיין אנו עומדים בה, חשפה כמה פגמים קשים בנפשנו. נתגלו יצרים אישיים וציבוריים בשחיתותם. צפה ועלתה גם רברבנות פוליטית, תולדתם ההגיונית של החינוך הרביוניסטי וארגוני הטרור. נחיתות-דרגתם התרבותית של חלקים מן הישוב מסייעת לפריחתה של דימאגוגיה משולחת-רסן התובעת ממנהלי מדינותנו את עלבון הצבא הישגני. המדיניות הישראלית גילתה בחדשי קיומה המעטים של מדינת ישראל עוז וזהירות כאחד, צירוף מבורך ומבטיח-ברכה; אך בין כה וכה מנסר קולם של עורבים ויש שהוא מחריש ואף משכיח את כנף-הרננים.

ואולם האמת הפנימית שבמפעל התקומה היהודי לא פגה ולא נתדלדלה משום העשירים השוטמים שעלו סביבה. אשר אמרנו כימי דור לא הפך בן-לילה לכוזב; עדיין אנו אומה שוחרת שלום, חירות וצדק. החירות והצדק אינם ניתנים לשיעורים, בחינת מה שפותח לך אסור על

כולו שלילה? האין בו כל תוכן אחר זולת קנאת יריבים? בנקודה אחת, מכל מקום, מזדהים האינ-טרסים של ישראל והמעצמות. אין הטבע סובל חלל ריק, ואף הגושים האימפריאליים והאידיאולוגיים כף. הפיגרון הכלכלי והחברותי של הארצות הערביות, החולשה המדינית והצבאית הכרוכה בעקבו, הם פירצה הקוראת להשתלטות. ודאי, כמה מעלות מושכות למזרח התיכון, אך עיקר הגירוי הוא בחוסר-האונים שלו לעמוד ברשות עצמו בתנאי העולם המודרני. אין צורך להגיה כי כל אחת מן המעצמות (ובריטניה בכלל זה) מבקשת דוקא ל„ספח“ את המזרח התיכון לתחום-שלטונה. „אבל עושי מדיניותנו אסור להם לשכוח כי בעוד שאנו בעצמנו אין אנו רוצים או צריכים לשלוט במזרח התיכון, אין אנו יכולים להרשות לנו שאינו מעצמה אחרת תשלוט בו. כי חירותו וידידותו דרושות לחירותנו, לבטחוננו ולשלומנו אנו. בדברים אלה, שנכתבו ב„ראונד טייבל“, הרבעון האימפריאלי הבריטי, בדצמבר 1945, יש מידת אמת. ואין בכך כלום, שהדברים באו סמוכים לתביעת מעמד בכורה לבריטניה בעולם הערבי, ושהדברים נתלוו להסבר התפיסה האנטי-ציונית המקובלת על החוג השליטי. יש בהם, בכל זאת, מהגדרת המינימום הדרוש לכל מעצמה מעוניינת. האמת היא שכל מעצמה חותרת בהכרח לאיזון-כוחות, במקום שאין בכוחה להגיע להשפעה מכרעת. קיומה של מדינת ישראל כגורם בעל תרבות ופוטנציאל כלכלי וצבאי מקטין ממילא את הפירצה הגדולה ששמה המזרח התיכון ומחזק בכך את שלום-העולם, במדה שהמעצמות אינן רוצות במלחמה — ואין ספק כי היסודות האחראיים בשני הגושים כאחד אינם רצימים בה — הרי הן מעונינות בקיומה ובהאדרתה של מדינת ישראל ואף בהגברת עצמאותה הממשית לנוכח הגושים ומחוצה להם.

אבל לא למעצמות בלבד לא נוח בפירצה זו. סתימת הפירצה הקוראת לאימפריאליזם הוא מצד ויני בסחונה של מדינתנו והיא עולה בקנה אחד עם הציוני המקופל בחייו ובדמותו החברתית ובמאוייו הרוחניים של הישוב העברי. במידה שיעמיקו תהליכי הדיפרנציאציה החברתית בעמי ערב, ובמידה שיפנו הללו לבס לעבודה כלכלית קונה סטרוקטיבית ולתיקון הפגמים המשועים בהייהם, ימעט בהדרגה הצורך בהגנה מתמדת רבתי-מדינית על גבולות ישראל, וינתן למדינותנו, על כל אגפיה, להקדיש חילה לתכניות ארוכות-נשימה של פיתוח כלכלי וחברותי בארצנו ובסמוך לה.

עמים שוי-מעמד במיפעלים משקיים הסיוע ההדדי בתיקונים חברותיים עשויים לרפא את אשר החליאה בימי דור הפוליטיקה שבחשו בה ידי זרים. הללו עשויים להכשיר את קרקע המורח התיכון לברית עמים אמתית — לתפקידים חיוביים של שותפות קונסטרוקטיבית ולהגנה הדדית לשם הגברת השלום.

יש איפוא זהות עמוקה בין דרכה הסוציאליסטית והיהודית של תנועת הפועלים בארץ ובין צרכיה החינוכיים של מדיניות חוץ ישראלית. כמות היא מצווה ועומדת על חתירה לעצמאות שברוח, לעצמאות שבמשק, לדינאמיות חברתית וכלכלית. ערכי הצדק הסוציאלי הם זכות קיומה וכלי-זינה כאחת.

בעית הבעיות של מדיניות-החוץ הישראלית היא בעית תקומתה וקיומה של אומה קטנה בתוך אנושות ההולכת ומתארגנת בגושים גדולים, ערי-נים, המאיימים להחזיר את העולם לתוהו-ובוהו. אם מדיניות-החוץ של אומות כתיקון משמשת צרכים נתונים ועומדים, ובונה על כמה עובדות בולטות שאין עליהן ערעור, הרי מדיניותנו החיצונית לא פחות משהיא מכוונת לצרכים קיימים, הריהי מכוונת לבה לעמול ולאפשר יצירתן של עובדות חדשות. העלאת רבואות יהודיים מגלויות שבארצות ובגושים שונים ופיתוח הארץ לשם השרשתם, מיפעל-אדירים זה קרויה מדיניות-החוץ שלנו לשמש. והשלום הוא אב-בנין ויסוד-חיים לכל מיפעלנו. בלעדיו אין תקווה לשארית ישראל ולקירוב גלויות. בתוך האומות המאוחדות אין לנו תפקיד נכבד וגדול מלנסות ולסייע, לפי כוחנו הדל, בהפשרת גלידי הקרח העצומים הצפים בין המעצמות היריבות; לעזור בהרחבתה ובהעמקת הכרת-ערכה של קשת הארצות אשר אינן סוגדות, בעינים עצר מות, לא לגוש זה ולא לגוש זה, אלא בוחנות כל בעיה לגופה, ואינן מוכנות לתת את עצמן לא כבסיס-מלחמה אנטי-סובייטי ולא ככר-מרעה לטוטאליטאריות שתחזירנו מחירות לעבדות רחוקה נית חדשה. עצמאותנו הרוחנית והערכים שהנחיי לתנו ההיסטוריה היהודית לדורותיה, אותם המשיכה העמיקה תנועת הפועלים העברית, הם הם הטעם העמוק לעצמאותנו המדינית. בהם כלול תכנה, בכוחם מתמזגים האינטרסים הלאומיים שלנו עם תפיסתנו את עניני העולם לאחדות חיונית אחת. שהפוגע בה כפוגע ביסוד-קיומה של מדינת ישראל.

ולתך, עדיין אנו מאמינים בשיון-ערכם של עמים. ואיסור הגזל והגישול שאסרנו על עצמנו לא פקע כוחו משעה שיצאנו מעילו של שלטון זר לרשות עצמנו. אם מביאים אנו עקרון חדש למורח — עקרון ההתישבות השלוה וחירות האדם וצדק לעמים וליחידים — הרי ראוי שנבקש דרכים להודיע טיבנו לעמים אשר סביבנו. שבי-תתנשק, ואף שלום פורמאלי, שאינו מיוסד אלא על הכרעת כלי-זין בלבד, לא יסכנו לנו לאורך-ימים. מדיניותנו כבר הראתה לדעת כן זה — ואכן כוח הוא — לדבר שלום דוקא בשעת הנצחון. אכן תבונת החיים דורשת שלא נזרע זרע לענה ונכשיר מלחמת-נקם לדרורות הבאים. חכמת הנצחון היא לא בתביעת כניעה משפילה, אלא בהשגת מטרת המלחמה. אך יכירו שכנינו בעצמאותנו ויכבדהו — והושגה המטרה.

בנקודה זו נפגשות מדיניות החוץ ומדיניות הפנים של המדינה. ככל שכוחות האומה יהיו שקועים בתפקידים של ממש — בהקמת הארץ מחורבנה, ביומה כלכלית והתישבותית ותרבור תית — לא ימצאו אלא הנמושות מוכנים לרוץ לפני מרכבת הדימאוגיה הכובשת בהבל-פיה, ומרעילה את יחסי החוץ שלנו. וככל שימעט כוחן של מפלגות המבקשות לרתמנו בריתמת כוחות חוץ — והבחירות הבאות תגלינה אם ימעט כוחן — כן ייטב לשלום הארץ ולעצמאותנו. מדינתנו מן ההכרח שתגלה את מהותה הפנימית ותהיה נאמנה למהות זו. מן ההכרח שתהיה בנויה על תכנון כלכלי-חברותי עם שמירת חירות היחיד. אם נמצה את הדין, נאמר כי הכרח הוא למדינתנו שתהיה סוציאליסטית. אם חפצת-חיים היא, על פרשת דרכי עולם, במיפגש אימפריאליזמים וקנאת גושים, עלולה מדינתנו החדשה לחזור ולהיחרב כאשר נחרבו שלוש המדינות היהודיות אשר קדמו לה. לא היה אולי הכרח אובייקטיבי אף בחורבנו. מחריביהן היו הללו הבהולים להשתעבד מכאן והללו המרעיר שים את האויר בצעקות-כיבוש מכאן.

ואף זה מתפקידה של מדיניות-החוץ הישראלית: להסתיע, במידה גוברת והולכת, בערי-כים החברותיים הגנוזים כמפעלנו לשירות יחסינו עם העמים ולהגברת שלום העולם. בשנים האחרונות גבר הענין בבעיות כלכליות וחברותיות בקרב הערבים, אך רובו נתמזמו ולא הגיע לדברים של ממש ממיעוט יכולת ומחמת ההדכ-תם של אפיטרופסים אירופיים. השיתוף בין

מדיניותה הכלכלית והפינאנסית של המדינה

דוד הורוביץ

הספקה-עצמית שבבואתה ירידת האימפורט והגדלתו במיצרכים החיוניים ביותר. מ-15 במאי ועד סוף אבגוסט 1948 נתנה המחלקה לרשיונות היצוא והיבוא של הממשלה רשיונות בשיעור 11,300,000 ל"י, וזו חלוקתם:

מזונות 5,800,000 ל"י או 51% מכל המיצרכים; חמרי גלם 2,800,000 או 24.5% מכל המיצרכים; תוצרי חרושת 2,700,000 או 24% מכל המיצרכים.

המגמה להגביל את האימפורט ולהעמידו על סחורות חיוניות ביותר בולטת במיבנה חדש זה של האימפורט. ששלושת רבעיו הם מזונות וחמרי גלם. על סמך רשיונות אלו תוכנסנה לארץ סחורות בשלושת החדשים האחרונים של השנה, בעוד שמיצרכים שהוזמנו קודם מגיעים עכשיו. ביולי ובאבגוסט כבר הורגשה ירידה ניכרת באימפורט. שווי הסחורות שהוכנסו לארץ בתקופה זו מגלה קיצוץ של 50%. עובדה שתשפיע בהכרח על כל הפעילות הכלכלית. הרכבו של אימפורט זה אף הוא נתון לשינויים ניכרים, ואנו מוצאים עליה מתמדת של חלק המזונות וחמרי-הגלם בתוך כלל האימפורט.

ירידה זו של האימפורט גוררת אחריה גם השפעה לא-רצויה בשני תחומים של חייה הכלכליים. מצד אחד מביאה הגבלת האימפורט לידי עלית מחירים אינפלציונית ומצד אחר היא מקטינה את הכנסת המדינה, שאחד ממקורותיה העיקריים הוא המכס. לפנינו סתירה מסוימת בין הצרכים השונים של המדינה, כגון בין הצורך לחסוך מטבע זר ובין הצורך לקדש מלחמה על האינפלציה ולהגדיל את הכנסות המדינה. מכל מקום, ענין המטבע הזר הוא הסיג והשיקול המכריע בהיותו צמוד לכל בעית מאון התשלומים. ירידת האימפורט כדי מחציתו בלתי רצויה היא מבחינת התפתחות הארץ, הזקוקה לנכסי הון לשם הרחבת הייצור, שיכון חדש וכל שאר צרכי קליטת עליה גדולה, ואולם ירידה זו, ללא סימנים של מחסור או מצוקה יתירה, מעידה מלבד זאת על גמישותה של כלכלת ישראל ועל סיכווייה לאיזון מסחרי ולעצמאות כלכלית.

בעית המטבע הזר והאימפורט, ובעיות הכנסות

הפינאנסים של מדינה מודרנית אין להפקיעם מרקע חייה הכלכליים. הרי הם חלק בלתי נפרד מן המסכת הכלכלית של הארץ ותלויים הם בפעולת הגומלין של הגורמים השונים, המדיניים והכלכליים כאחד. הפינאנסים נקבעים על ידי התנאים הכלכליים של הארץ ומצדם הרי הם משפיעים השפעה עמוקה על צורתם וריקמתם של התנאים הכלכליים הללו. זיקת גומלין זו שבין פינאנסים לכלכלה בולטת ומודגשת ביחוד בשעת מלחמה כשההוצאות המלחמתיות, ובכללן ההוצאות הצבאיות ממש, נוטלות חלק גדול רב יתר מן ההכנסה הלאומית מכימים כתיקונם. הפינאנסים של המלחמה הרי הם איפוא הגורם הקובע את החיים הכלכליים של ישראל בשעה זו, כל ניתוח של החיים הכלכליים והפינאנסים, שאינו נכנס בפרטי תקציב המלחמה, חזקה שהוא פגום ולקוי בחסר, שיקולים של בטחון אוסרים, כמובן, על פירסום התקציב הצבאי המתאשר על ידי ועדה צבאית מצומצמת, הנבחרת על ידי מועצת המדינה והממשלה. הרי זה אמצעי-בטחון חיוני, בין הצורות השונות של המלחמה שנלחמים במדינת ישראל אויביה הרבים מצויה גם המלחמה הכלכלית, היא אינה הפחותה שבכולן. מלחמה קרה זו מכוונת לשבור את רוח התנגדותנו על ידי התפרקות ואפיסת-כוחות כלכלית. כל גילוי של פרט מפרטי התקציב הצבאי יש בו כדי להסגיר בידי אויב מישלט, או כמה מישלטים, מחומת המגן הכלכלית של הארץ, ואולם ברור שההוצאות הצבאיות הן חלק הארי של תקציב הארץ והריהן ממילא הגורם החשוב ביותר בחייה הכלכליים.

כלכלת ישראל בשעה זו יש בה כל סימניה המובהקים, החיוביים והשליליים, של כלכלת מלחמה: (א) הגבלת האימפורט וקיצוץ סחר-החוץ מתוך כוונה עיקרית לחסוך את אוצר המטבע הזר; (ב) תעסוקה מלאה בזכות גיוסם של רוב מנין האנשים והנשים בני גיל העבודה לצבא ולשירותיה החיוניים של המדינה; (ג) עלית המחירים; (ד) התערבות מוגברת של המדינה בחייה הכלכליים של הארץ.

המלחמה מטילה על הארץ מידה מסוימת של

קביעת מחירים לפיקוח. שיטה זו מצריכה ארגון מקיף ויעיל של הפיקוח על המחירים. מדינת ישראל מדינה צעירה היא, והסרת נסיון כארגונו של משק מלחמה וממילא לא היה בכוחה לפתור פתרון מלא בעיה מיוחדת זו. ואולם הממשלה גמרה אומר לטפל בה בתקיפות. כוונתה לבחור כעשרים מן המיצרכים החיוניים ביותר, לייצב מחיריהם והממשלה תקבל עליה אחריות ליצירת בוחה של רמת מחירים זו. כמובן, הקיצוב הוא תנאי-קודם הכרחי להגשמתה של משימה זו. בשיטה זו נקטו לגבי המיצרך החיוני ביותר: לחם. התקצבה לתמיכת מחיר הלחם הגיעה לשיעור 558,000 ל"י בששה חדשים, שממנה נגבו 408,000 לי נמסים על מיצרכים אחרים והקצבה נקיה של 150,000 ל"י. נסיון זה עלה יפה בדרך כלל. הלחם היה סעיף חשוב מאוד באינדקס המחיה ובזכות יציבותו היחסית של מחיר הלחם עלה הדבר למנוע לחץ אינפלציוני נוסף.

יש לקוות כי יהיה די בארגון ההספקה והתלוקה כשהוא לעצמו, ולא יהיה צורך בהקצבות של תמיכה המטילות מעמסה כבדה על המדינה. הכוונה היא להרחיק חלק מסוים של התצרוכות מהשפעת מעגל הכשפים של האינפלציה ולהוסיף ולסייע בכך לייצובה הכלכלי של המדינה. ברי, פיקוח על המחירים וקיצוב אינם הכלים היחידים למלחמה באינפלציה. הדרכים הטובות ביותר הן הגדלת האימפורט והרחבת הייצור. הקושי העיקרי הוא, כאמור, מחסור מטבע זר. אך גם בתחום זה חלה התקדמות ניכרת. כמויות גדולות של חיטה נקנו ממקור ראשון. היינו ממחלקת החקלאות של ממשלת ארצות הברית. במחירים נוחים ומתקבלים על הדעת. המפקח על המזונות הצליח לקנות כמה מיצרכי-מזון חיוניים בארצות שונות. לחם, סוכר ושמן מצויים בכמות הגונה והממשלה מגדילה את מלאי המיצרכים הללו בתמידות: מוצעת החירום הבינלאומית למזון מקצה לישראל מיצרכים שונים שיש עליהם פיקוח בינלאומי ומסייעת בזאת את הגישה למקורות ההספקה במחירים רשמיים. בשעת מלחמה אין להגדיל, כמובן, את האימפורט באופן שכל המיצרכים יהיו מצויים בשפע. סדר-עדיפות הוא הכרח.

אמצעי אחר למניעת עליית מחירים אינפלציונית הוא הרחבת הייצור. על אף הקשיים הגדולים הכרוכים במחסור כוח-אדם, נעשים מאמצים להרחבת הייצור. יעובדו 400,000 דוגמים נוספים של קרקע ערבית נטושה, ומיפעל

הממשלה והתקציב הכרוכות בה, יוסיפו להביא עוד ימים רבים במיבתן קשה את כלכלת הארץ. להלכה אפשר להרחבת הייצור שתשמש תחליף לאימפורט, אך המחסור בכוח-אדם הוא מכשול רציני בדרך לפתרון מעין זה והריהו גורם מגביל נוסף אשר יקבע לאורך ימים את היקפה ואפ" שריוותיה של הרחבת הייצור. עליה גדולה לארץ היא קנין חשוב ויש בה כדי לסייע סיוע ניכר להתגבר על קשיים מסוימים הגובעים מחסרון ידים עובדות במשך מלחמה. מבחינה זו נוח יותר מצבה של מדינת ישראל ממצבה של כל מדינה אחרת בשעת מלחמה. ואין צריך לומר שאפקי התפתחות חדשים ייגלו לעתיד לבוא בזכותה של עובדה מיוחדת זו.

קו שלישי המציין את כלכלת המלחמה של ישראל, בדומה לכל שאר הארצות, הוא עליית המחירים. אינדקס המחיה עלה מינואר 1948 עד ספטמבר 1948 ב-23% בקירוב. מחירי המזון נות עלו יותר ממחירי שאר המיצרכים. הסתירה בין כוח-קניה מנופח החר אחרי כמות מוגבלת של מיצרכים ובין כמות הסחורות בשוק מביאה לידי עליית המחירים, על כל הסכנות הכרוכות בתהליך זה. המלחמה מחייבת ירידה מסוימת בתצרוכת, דבר הניתן להתגשם בדרך אחת מן השתיים: א) על ידי אמצעים אדמיניסטרטיביים, כגון חלוקת מיצרכים דרך קיצוב או פיקוח על המחירים; ב) על ידי העלאת המחירים לגובה כזה, שישליך מן השוק את השכבות הדלות שבאוכלוסים וימנע את השברתם במיצרכים חיוניים.

ברור שהדרך הראשונה עדיפה, שהריהי מאפשרת שיוון הקרבן ומטילה על כל שדרות האוכלוסים אותן ההגבלות בתצרוכת ללא משוא-פנים לעושר והכנסה. אחד היתרונות החשובים של שיטה זו הנקוטה בכל הארצות הלוחמות, שהיא מקדמת פני חיונות מסוכנים בכלכלת הארץ כגון מעגל קסמים של מחירים ומשכורות. בתוך תהליך של אינפלציה מבקשים היצרן והמתווך להטיל את מעמסת הוצאות המלחמה על הצרכן. המחירים, הרווחים והמשכורות עולים וכל מיבנה החיים הכלכליים חורג ממסגרתו. מצב כזה לא-רצוי הוא הן מבחינה לאומית והן מבחינה חברתית ועשוי לפגוע בבריאות גופה הכלכלי של הארץ. הוא עלול להתמיר את קשיי מימון המלחמה ולערער את מאמץ המלחמה. יתכן לקדם את הרעה על ידי ייצובם של מחירים, רווחים ושכר-עבודה, ועל ידי חלוקת מיצרכים צודקת.

רות הכלכלית זכתה מדינת ישראל ממש כבי תחום הצבאי. מדיניות הממשלה בנוגע למטבע זר היא לשמור תמיד על ריזרבה מספיקה לצרכים החיוניים ביותר, ומדיניות זו נתאפשרה ע"י צמר צום כל יבוא ותצרוכת שאינם חיוניים.

ברי, הבעיה ההשוכה ביותר בכלכלת המל-חמה היא כמובן מימון המלחמה. אפשר לממן את המלחמה בדרך אחת או שתיים: א) הכנסה מקור-מית; ב) עזרה מבחוץ. אנגליה מימנה את המלחמה במידה גדולה ע"י חיסול מודרג של השקעותיה בהוץ-לארץ ואחר-כך ע"י סיוע. הה-כר והשאל" מארצות הברית. דרך זו של חיסול השקעות חסומה במידה חלקית בפני ישראל עקב הקפאת עודף השטרלינג מצד אנגליה, שפירושה למעשה הסגר כספי מטעם הממשלה הבריטית, שכן זוהי ההשקעה הגדולה היחידה של מדינת ישראל בהוץ-לארץ. יהדות העולם הושיטה עזרה מסויימת למימון המלחמה, אך המקור העיקרי הוא ההכנסה הלאומית של מדינת ישראל עצמה. המאמץ הנעשה ע"י ישראל לממן את המלחמה מתוך הכנסותיה שלה הוא מאמץ עצום, ויש לזכור כי מאחורי פרגוד הכספים ישנו מאון על כוח אדם, חמרים ויצור. על כן הכרח שאין לערער עליו הוא להיריד את רמת המחיה בימי המלחמה, ושיקול זה הכריע בקביעת מדיניות של צנע המאפשר להמריץ את מאמץ המלחמה. שני מקורות פנימיים יש למימון המלחמה: א) מסים; ב) מלוואת. בדרך כלל מקובל שהמסים היא הדרך העדיפה והבריאה, אך מעולם לא היה די במסים לכסות את הוצאות המלחמה, וכל ארץ שעשתה מלחמה קבלה עליה גם עול של חובות. מימון המלחמה ע"י אשראי הוא גם אתת השיטות שנקטה מדינת ישראל.

ההכנסה הפנימית מוגבלת ע"י גיוסו של חל-הגון מן הישוב המשתכר וע"י צמצום היבוא וכן בעטים של קשיי תחבורה, מחזור מטבע זר. ביטוח מלחמה גבוה וכו'. אף על פי שאין לדון בתקציב כולו הכולל הוצאות צבאיות, הנה ניתוח של אותו חלק מהתקציב המוקדש להוצאה צי-בילית יש בו ענין משום שזהו חלק קטן אבל קבוע יותר של התקציב. ההוצאה הציבילית בישראל היא כ" 11% מן ההכנסה הלאומית, שיעורה הוא כמקובל בבריטניה ו" 4% יותר מאשר בארצות-הברית.

ההכנסה לששת הדשי התקציב מ"1 ביולי 1948 עד 31 בדצמבר 1948 נאמדת כדלהלן:

זה מימונו על ידי מילואו של 400,000 ל"י בערבות המדינה. גידול הירקות מתרחב אף הוא ותכניות אחרות להרחבת הייצור נתונות בשלב ההכנה. עלית המחירים כ" 23% בשנה אחת היא תר-צאה ישירה של הסתירה בין כוח-הקניה וכמות הסחורות שבשוק. הגדלת המסים, המכוונת בעי-קרה למימון המלחמה, אף היא סייעה להגבלת מגמות האינפלציה. הטלת מסים מוחזקת המקור הבריא ביותר למימון המלחמה ותורמת תרומתה להשגת שיווי-משקל בין כוח-הקניה לכמות המצרכים. מס ההכנסה הוגדל על מנת לאזן את התקציב.

עקרון מדריך הוא לממשלה לאזן את ההכנסה וההוצאה בתקציב הרגיל בלי הלוואות ובלי זיקה לעזרת חוץ. מטרה זו הושגה עד כה, אם להת-עלם מן ההוצאה הצבאית. התקציב הרגיל של מדינת ישראל מאוזן בהחלט. יתר על כן 15% מן התקציב הרגיל מוקדשים אף הם להוצאות צבאיות. מכל מקום, המסים המוגדלים אי-אפשר שלא תהיה להם השפעה רצויה המרסנת את המגמות האינפלציוניות וממתיקה את הניגוד בין כוח הקניה לכמות המיצרכים בשוק.

השתלשלות ענינים זו כרוכה בבעיות מטבע. הנהגת המטבע הישראלי עלתה יפה מכל הבחינות המטבע הארץ-ישראלי הישן הוחלף כולו במטבע החדש של מדינת ישראל, ועובדה זו העידה על האימון של הצבור ביציבותה הכספית של המדינה החדשה. התהליך כולו עבר בשופי וללא הפרעה. מחזור המטבע החדש הגיע עתה ל" 28 מיליון ל"י, למעלה ממה ששיערו יוזמי הרי-פורמה המטבעית. ואולם בעית המטבע הור אינה תלויה בעם ישראל אלא בתנאים החיצוניים. ממאי ועד סוף אבגוסט 1948 נתחלקו על-ידי המפקח על המטבע הור רשיונות בסך 12,500,000 דולר ו" 5,300,000 לירות שטרלינג. בכמה מן ההקצבות האלה לא נעשה שימוש. למעשה רק 8 מיליון דולרים וקצת יותר מ" 3 מיליון ל"י הוצאו. מרבית ההקצבה הוצאה ליבוא חיוני. די להזכיר כי 6 מתוך 8 מיליון הדולרים שהוקצבו הוצאו ליבוא מוזנות בלבד. מתוך 3 מיליון ל"י הוצאו 1,800,000 לאותה מטרה. מדיניותה של הממשלה הבריטית, אשר הקפיאה את מאון השטרלינג של ישראל, הכבי-דה על תפקידה, אך לא הצליחה להנהיל לישראל תבוסה כלכלית. ההתפתחות היתה דומה לזו שבתחום הצבאי. הקשר נגד ישראל הביא עלינו קשיים רבים, אך לא פגע בחוט שדרתנו. בהתח-

ב. תוצאה		א. הכנסה	
	1. תקציב רגיל:	4,000,000	1. הכנסות המכס
160,000	האוצר	2,000,000	2. מס הכנסה
440,000	משרד הבריאות		3. מסי בל:
80,000	משרד הדתות	500,000	טבק
470,000	משרד החוץ	400,000	משקאות
286,000	משרד החקלאות	20,000	מלט
25,000	משרד המיעוטים	10,000	גפרורים
240,000	משרד המסחר והתעשייה	935,000	מלח
660,000	משטרה		
190,000	משרד המשפטים		4. מסים שונים:
330,000	משרד הטעד	50,000	רכוש כפרי
553,000	משרד העבודה והבינוי	300,000	רכוש עירוני
60,000	משרד העליה	250,000	
129,000	משרד הפנים		5. בולי הכנסה
	משרד התחבורה (לאחר ניכוי	150,000	6. דמי רשימות:
150,000	ההכנסה מן השירותים)		תחבורה
	ראש הממשלה, השרים ומועצת	50,000	רדיו
40,000	המדינה	50,000	רשימות אחרים
95,000	משרד ראש הממשלה והמוכירות	120,000	
120,000	שיפורי הקריה		7. שירותי ממשלה:
18,000	פיקוח		בתידין
300,000	חינוך	100,000	רישום קרקעות
—	אמנות, תרבות ומדע	100,000	רישום חברות
25,000	מוסדות	20,000	דרכונים
450,000	עיריות ומועצות	5,000	עליה
		20,000	שירותים אחרים
4,821,000	סה"כ	255,000	
	2. תקציב בלתי רגיל		8. גבית מסים:
	לתקופת המלחמה:		רכוש ממשלתי
1,200,000	משרד הבטחון	20,000	חובות המגיעים
120,000	משרד הבריאות		לממשלה
	משרד הסעד	40,000	
1,685,000	לנכי המלחמה	20,000	
		7,800,000	בסה"כ
6,506,000			
	3. תקציב מיוחד:		השירותים העיקריים חלו בחלקו המוגדל
	משרד העליה — לשם		בהרבה של מס ההכנסה בתקציבה של מדינת
500,000	קליטת עולים חדשים		ישראל בהשוואה לתקציבה של ארץ-ישראל בימי
	משרד המסחר והתעשייה —		המנדט. אנו מוצאים ירידה בהכנסה הכוללת עקב
150,000	הקצבות ללחם		השפעות המלחמה על מלוא החיים הכלכליים
	משרד הפנים — מיפקד		ועקב ירידת האימפורט. ואולם ההכנסה הכוללת
732,600	ורישום התושבים	82,600	חוזרת חישמהר לרמתה הקודמת. מסי המכס
			המוגדלים ושיעורי המסים וכן יעילותו המסור
561,400	4. רזרבה כללית		פרת של מנגנון הגביה מסייעים לכך.
7,800,000	סה"כ כולל		התוצאה לתקופת-התקציב זו היא כדלהלן:

	ה א ו צ ר :
400.000	הטיפול ברכוש נטוש
25.000	הטיפול ברכוש האויב
425.000	
	ח י נ ו ד :
20.000	ערבויות

מ ש ר ד ה ת ח ב ו ר ה :

750.000	חדרה—תל-אביב
2.617.500	הסך הכולל

הסוקר את כלכלת המלחמה ותקציב המלחמה של ישראל מגיע למסקנות מדיניות וכלכליות מסוימות. האפשרות למימון המלחמה מובטחת, כנראה, עוד לזמן רב, אך דבר זה יצריך קיצוץ ניכר בתצרוכת. למטרה זו יש לנקוט בכל האמצעים של הגבלת התצרוכת, קיצוב, פיקוח על המחירים וכיו"ב. מסיים כבדים הם דבר שבהכרח, בה בשעה יש להרחיב את הייצור על אף המחסור בכוח-אדם עקב הגיוס. יש להכשיר את הארץ לתנאים ההדשים הללו. יש להגביל ענפי כלכלה שאינם היוניים, נשים, צעירים ואנשים שלא הועסקו עד עכשיו העסקה מלאה צריך לכוונם לעבודה פרודוקטיבית.

אלה הם הקרים העיקריים של מדיניות כלכלית בשעת מלחמה. ואולם המדיניות הפינאנצית של ישראל אי אפשר לה שתסתפק בצרכי מלחמה. המדינה תעמוד לפני תפקידים עצומים של שחרור מן הצבא וקימום, הכרוכים בהרחבת המשק ובקליטת העליה בהיקף גדול. כל המשרי מות הללו צריכות תיאום. למימונו של הקימום תשאב המדינה משלושה מקורות: א) זרם ההון הפרטי אשר יושקע בארץ (חוקים לעידודה של השקעה זו הם בהכנתם); ב) כספי הקרנות הלאומיות להתישבות ולקליטת עליה; ג) אשראי בין-לאומי; ד) הצטרפות פנימית של הון חדש. הנסיון הקצר של חדשים מעטים מוכיח כי מדינת ישראל יש בכוחה לאזן את תקציבה, אפילו בתנאי מלחמה. עובדה זו יש בה כדי לחזק את האמון ביציבותה הפינאנסית של המדינה. אין ספק כי אפקי התפתחות רחבים ייפתחו לפנינו אך נצא מהמבחן החמור של המלחמה. תקופה גדולה של עליה ובנין עומדת על הסף. מדינתנו תעמוד בנסיון הכלכלי הגדול מתוך אותה תקיפות החלטה שבה גיהלה ותנהל את המלחמה עד הנצחון.

מיבנה ההוצאה נשתנה אף הוא הרבה בהשוואה לזו של ממשלת המנדט. אנו מוצאים עליה מר-היבה בכל הסעיפים הנוגעים לפיתוח כלכלי ושירותים סוציאליים וירידה בהוצאות המשטרה ובהוצאה כלכלית שוטפת. על כך תעיד הטבלה הבאה:

הרכב ההוצאה של מדינת ישראל בהשוואה לזו של שלטון המנדט

ממשלת ישראל (מחצית ראשונה)	ממשלת המנדט	א. שירותים הקשורים בפיתוח כללי:
—	8.7	1) הוצאה רגילה
—	12.0	2) הוצאה בלתי רגילה
31.6	20.7	ב. פעולות כלכליות שוטפות
18.2	26.5	ג. שירותים סוציאליים
29.3	14.0	ד. בטחון פנימי
14.3	29.5	ה. הנהלה כללית ושונות
16.6	9.3	
100.0	100.0	

יש לזכור עוד כי הפעולות הפינאנסיות של המדינה אינן מצטמצמות בהקצבות תקציביות. המדינה ממריצה פעולות כלכליות על ידי ער-בותה להלוואות למטרות פרודוקטיביות. על זאת תעיד רשימה זו של פעולות:

מ ש ר ד ה ח ק ל א ו ת :

135.000	למועצת שיוק ההדר
400.000	עיבוד קרקע נטוש
42.000	עיבוד פרדסים נטושים
15.000	גידול עגלים
13.000	סירות דיג

מ ש ר ד ה פ נ י מ : ערביות — עירית ירושלים

300.000	חיפה
100.000	"
250.000	תל-אביב
1.500	"
16.000	צפת
150.000	"
	נצרת ועכו
	מועצות אחרות
817.500	

¹ כמחציתו הקצבות למסילת-הברזל וגרעון.
² 8.8% על חשבון הדאגה לפצועי מלחמה.
³ כולל משרד החוץ.

על משמר החיץ

הרצל ברגר

קפיצת-דרך זו הראתה רבים, ואף תמימים, לדעת כי המפלגה דוהרת בדרך לא-דרך, ומאחר שכידוע ברבים אין איש ממנהיגי המפלגה טוען כי המפלגה המאוחדת סתתה מן הדרך הישר בשנה האחרונה, מן הסתם יודעים או מרגישים חברי המפלגה בחדרי לבבם, כי היא והמפלגות שמצטרפו אליה הן שסטו מן הדרך הישר בשנים הקודמות. הכרה זו קשה להוציא מן הלבבות בהכרזות סתמיות מעין „לא קיפלנו את הדגל“, שהרי כזכור, קיבלו רובירובם של חברי המפי לגה את קיפול הדגל לא בהרגשת דכאון אלא ברגש הקלה. אך ההכרה הזאת טומנת בחובה נוקשים רבים. כי מאז היה „השומר הצעיר“ למפלגה, ומאז נפרדה „התנועה לאחדות העברי דה“ מעל מפלגת פועלי ארץ-ישראל, תחלה רק למעשה ואחר כך גם להלכה, שימש השוני בתביעה הפוליטית הצדקה עיקרית — ולמעשה הצדקה יחידה — לקיומן של המפלגות האלה כמפלגות נפרדות. בהכרת הצבור ובהכרת חבריהן הן. בשנות מלחמת העולם השניה, ובפועל ממש גם בשתי השנים הראשונות שלאחר המלחמה, לא היה בפילוג בתוך תנועת הפועלים בעולם כדי לשמש אפילו הצדקה סובייקטיבית לפילוג בארץ-ישראל. הסיכויים לשיתוף-פעולה בין הורמים השונים בתנועת הפועלים בעולם היו גוב-רים והולכים. ואין ספק, כי כך ולא אחרת העריכו אותם גם האנשים אשר הם מנהיגיה של „מפלגת הפועלים המאוחדת“ היום. אלמלא כן הן לא היתה „התנועה לאחדות העבודה“ ממליצה אז על מנדט בינלאומי: אלמלא כן, הלא היו הללו מגיעים גם אז לידי מסקנה, כי מנדט כזה אינו יכול להיות אלא מנדט „מערבי“, מעין משרדי המתווך מטעם ארץ-ישראל והמפקחים על ההפוגה, או ועדת הקונסולים הירושלמית או ועדת הפיוס — ובלי מדינה ועצמאות ועצא יהודי. האין העובדה שהמפלגה שהמליצה אז על פיקוח בינלאומי, מעידה כי אמנם האמינה במידה רבה של שיתוף-פעולה נאמן בין „המערב“ ו„המזרח“. אלמלא כן לא היו אנשי השומר הצעיר טוענים, כי בהתאם לחלוקת העולם בין המעצמות כלולה ארץ-ישראל באזור ההשפעה המערבי, בתחומה של בריטניה, ויש להסיק מסקנות. אם זו היתה טענתם, הן מותר

„מפלגת הפועלים המאוחדת“ ניסתה בזמן האחרון, פעם ופעמיים ושלוש, לעשות את חשבון עולמה. אין תימה שמנהיגיה וחבריה רואים צורך לעצמם לחשב את דרכם. שום תנועה מדינית לא טולטלה בסערת העתים כאשר טולטלה המפלגה הזאת. שיתוף הפעולה בין „המפלגה לאחדות העבודה-פועלי ציון“ לבין מפלגת הפועלים השומר הצעיר התל, כזכור, בשלב האחרון של הקונגרס הציוני בקיץ 1947 ומטרתו היתה ברורה מאד: פעולה משותפת למניעת הפתרון המדיני שהציע רוב ועדת החקירה של האומות המאוחדות. חלוקתה של ארץ-ישראל לשתי מדינות עצמאיות, יהודית וערבית. ההתנגדות לחלוקה היתה רבה כל כך ששתי המפלגות פנו בשעה האחרונה לוועדת החקירה של ארץ-ישראל בקריאה דחופה למנוע את אסון החלוקה, אם כי היה ידוע להן, כי האלטרנטיבה הוא פתרון קטלני: אבטנומיה יהודית בתוך מדינה ערבית. ללא עליה, ללא עצמאות ובשטח מקוצץ ומצומצם יותר מזה שהקצה ליהודים הרוב שבועדה. עכשיו, בסוף 1948, אין מפלגת הפועלים המאוחדת מסתפקת באגירת הן, בכל לב, להלכה ולמעשה, להקמתה של המדינה היהודית. היא תובעת מממשלת ישראל את עלבונה של המדינה הערבית העצמאית אשר לא קמה — וממליצה על מאמץ ישראלי להקמתה. המהירות שבה עברה מפלגת הפועלים המאוחדת את הדרך הזאת משלילת החלוקה (שפירושה היה, בניסבות הנתונות, התיאבדות ציונית) עד חיובה עד כדי תביעת פעולה יהודית (דיפלומאטית, ולפי ההגיון, גם צבאית) להקמת מדינה ערבית עצמאית בחלק מארץ-ישראל, היא מהירות מסחררת אף בתנאי זמננו. אכן שתי המפלגות שללו את החלוקה מתוך עמדות-מוצא חיוביות שונות. השומר הצעיר רצה במדינה דו-לאומית בארץ-ישראל כולה ואילו התנועה לאחדות העבודה תבעה מדינה יהודית בארץ-ישראל כולה והסתפקה — לפי שעה — בפיקוח בינלאומי. אבל יש להניח שהן נפגשו בשלילת החלוקה לשם הגברת השלילה ולא לשם הפיכתה לחיוב נלהב. חיי מפלגות אינם נתונים לכלל האלגבראי שלפיו כפל שני מינוסים הוא פלוס.

בהתישבות... זאת, איפוא, ראיתה של מפלגת הפועלים המאוחדת את תפקידי התקופה הקרובה במעמד, במדינה ובצינות.

ואילו ראייתה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל שונה, כמובן, בתכלית. „הפילוג חל למן הרגע שהחלו לראות בגופים כאלה (ההדגשה במקור, והכוונה לקיבוץ המאוחד) מרכז רעיוני מתחרה עם מפלגה המבקשת להיבנות מחוץ מראשו של אבק אדם (הדגשת המע"תיק), החותרת להגשמת הצינות והסוציאליזם בדרך הריפורמיזם והמבוססת לא על פעולתם של קולקטיבי אנשים מאורגנים בתנועה הפוליטית והמקצועית בעיר ובכפר, אלא על פעולת הנציגות במוסד הפרלמנטארי, במשאומתן בינמפד לגתי ודיפלומאטי בינלאומי. והנה הנציגות הזאת ראתה בכוח העיקרי הבונה את הקולוניזציה הארץ-ישראלית ויוצר תוך כדי בניינה זו גם את היסודות הסוציאליסטיים — אינה כוח הסותר את ההישענות הזאת על אבק אדם, על האדם היחיד שאין חייץ בינו לבין נציגותו ושכל תפקידו הוא לסייע לאותה נציגות לתפוס את השליטון על-ידי הצבעות ומלחמת-בחירות... שתי התפיסות הללו שוב לא יכלו לדור בכפיפה פוליטית אחת — ומפלגת-המעמד הגדולה נח-פלגה“.

עכשיו נודע לנו איפוא מדוע פולגה מפלגת פועלי ארץ-ישראל. מפלגה היא הבונה הכל על הנציגות הפוליטית, על הדיפלומאטיה — ועל אבק אדם. וכדי שלא יטעה הקורא ויחשוב, כי פליטות-פה לפנינו, חוזר י. טבנקין על הגדרות אלו כחצי תריסר פעמים על פני חצי תריסר עמודים. עד שאתה מגיע לשיא ההגדרה הנשמעת כפסק-דין: „משום כך האידיאל שלה (כלומר, של מפלגת פועלי ארץ-ישראל) הוא הנתין (ההד"גשה במקור), ומשום כך היא שואפת להיות כפלגה של נתינות וליצור מדינה של גתנינים“.

ג

ההיסטוריוסופיה היא אחת החכמות החשובות, והיא תובעת דמיון יוצר ואינטואיציה; אך היא תובעת גם התאמה כלשהי בין ההסבר ההיסטורי ריוסופי לבין העובדות ההיסטוריות. איננו יודעים, מה יחשבו דורות באים, כאשר יקראו הגידרה זו של מפלגת פועלי ארץ-ישראל בסי. י. טבנקין: „אלה שטיפחו את אמונת-השוא שעל-ידי נציגות ושלטון בלבד אפשר, כביכול, להגשים את הצינות ואת הסוציאליזם“ אנשים חד-

להניח שהאיננו, כי התחומים שנקבעו לשם שינוי-פעולה נקבעו ולא לשם הקמת שני מחנות מזויינים.

ומן המפורסמות היא שהיחסים בתנועת הפועלים הבינלאומית בתקופתנו הם, לצערנו, במידה רבה פונקציה של היחסים בין המעצמות. נמצא שאם עכשיו יש לפתות „הצדקה“ טובה ייקטיבית למפלגיה של תנועת הפועלים הישראלי לית — חזיון הפילוג המתמיד בתנועת הפועלים הבינלאומית, חזיון שהיה לחזון — הרי בתקופת טרם-נובמבר 1947 לא היתה גם הצדקה זו קיימת. היה קיים רק השוני בתביעות המדיניות הציניות, ומכיון שהתברר עכשיו, כי התביעות שהוצגו לעומת תביעת המדינה היהודית לאלתר לא היו אלא פרי שתי טעויות קולקטיביות שהתמזגו למשגה אחת, מתעוררת השאלה המרה, בשל מה הובא על תנועת הפועלים הארצישראלית אסון הפילוג. לברור שאלה מרה זו הוקדשו דברי י. טבנקין בשיחת חברים. הדברים נתפרסמו בחור ברט ג'ד' של הירחון „לאחדות העבודה“.

ב

אכן י. טבנקין מקל על עצמו את המלאכה ביותר. וכך מצטיירת תמונתו: עומדים זה מול זה שני מחנות בתנועת הפועלים הצינית, המחנה האחד, המאוחד ב„מפלגת הפועלים המאוחדת“, נושא ומקיים מסורת המפלגות הפוליטיות של ציבור הפועלים בארץ, אלה אשר „היו בעיקר יצירתה של התישבות העובדת“, אנשי ההתישבות, יחד עם פועלי העיר, יסדו אותן, „כלר מר — יצירת המפלגה היה חלק בלתי-נפרד משאר דברים שנעשו במסגרת התנועה, לא בתוקף רצון שכפו עליה אחרים — השלטון, החוק, המשטרה — אלא בתוקף זהכרה ההיסטורי שנתגלה ברצונו של כל אחד... היתה זאת תנועה שאמצעי-השפעתה וכוח-יצירתה לא הלכו בנתיבי המלחמה על השלטון המדיני, שהרי לא היא אלא מכשיר בלבד, היא כלי חשוב להגשמת העובדות שטון נבנתה אחר-כך מדינת-ישראל“. ואולם גם עכשיו, לאחר שהוקמה המדינה — „אלינא נשלה את עצמנו ונחשוב, כי המדינה הזאת כוחה כוחו המדיני של עס-ישראל, אין היא אלא מכשיר בלבד, היא כלי חשוב להגשמת הצינות בתהליך מזורז...“ „מכאן שתפקידיהם של הארגונים הקיבוציים — והוא הדין בשאר התנועות הקבוצתיות ובמושבי-העובדים — עודם לפניהם... נקודת-המרכז תהיה איפוא גם להבא

דוח הפילוג במפלגת פועלי ארץ-ישראל בערים. את תקומתה של סיעה אפוזיציונית בתל-אביב אשר ביקשה להעלות „קולקטיבי אנשים מאורגנים בתנועה המקצועית בעיר“ כתנועה מאורגנת וכגורם עצמאי בתוך מפלגת המעמד בעיר, וזוכרים עדיין מה עלה לו „קולקטיב מאורגן“ זה לאחר שמנהיגי „הסיעה הארצית“ פרשו עליו את הסותם. לעת מיווגה של „התנועה לאחד דוח העבודה“ עם פועלי ציון שמאל, כבר לא נשארו מן האקטיבה העירונית של הסיעה לשער בר אלא שרידים מועטים. הקולקטיב המאורגן היה ל„אבק אדם“, ואין לומר שלא טיפחו אותו, את הקולקטיב המאורגן הזה. טפח טיפוחו אף הורוהו את הדרך בה ילך מקולקטיב מאורגן בתוך מפלגת המעמד אל פירוק אחדותו המדינית של מעמד הפועלים.

הוראת-דרך זו נמשכה שנים. תחלה דובר על ארגון לשם השגת הכרעה מפלגתית בשאלות מסוימות ומוגדרות מראש; אחר-כך — על „התלכדות רעיונית“ שאין עמה דפוסי ארגוניים קבועים ומשמעת של סיעה; אחר-כך — על סיעה מחייבת; אחר-כך — על עזיבת מפלגת המעמד לשם השגת איחוד כולל; אחר-כך על קיום נפרד, ללא „איחוד הד-צדדי“ שיש בו כדי להרחיק את האיחוד הכולל; אחר-כך על „איחוד חד-צדדי“ כשלב ל„איחוד הכולל“; אחר-כך על „איחוד חד-צדדי“ לשמה, כי הפילוג המדיני של פועלי ארץ-ישראל הפך בינתיים לדבר מחויב-המציאות וצורך המהפכה הציונית והסוציאלית, הישראלית והעולמית; ועכשיו, כידוע, כבר החלו נשמעים רמוזים, כי גם ההסתדרות „הגיעה לפרשת דרכים“, לשבחיו של אבק האדם בעיר יש לקבוע, כי כל שלב בדרך הזאת עלה במאמצי הסברה ונמשך חדשים רבים, ובכל שלב „גפלו חללים“ — נמצאו רבים שלא הסכימו ללכת בדרך הזאת עד הסוף. „אבק האדם“ נאבק קשה על אחדותו הציונית והסוציאליסטית של מעמד הפועלים היהודי בארץ-ישראל.

ד

ואולי ראוי בכל זאת לעמוד על סיבה של תפיסה זו של „אבק אדם, האדם היתיד שאין חיץ בינו לבין נציגותו ושכל תפקידו הוא לסייע לאותה נציגות לתפוס את השלטון על-ידי הצבעות ומלחמת בחירות“, מה טיבו של ה„חיץ“ הזה, שקיומו הופך „אבק-אדם“ ל„קולקטיבי אנשים מאורגנים?“ תנועת הפועלים בארץ-ישראל נעשתה תנועת המונים והמיספרים

יים כדור הזה אולי לא יראו את הדברים כפגעי עה במפלגת פועלי ארץ-ישראל, בהכרח יראו אותם כפגיעה באמת, ובראש ובראשונה כפגיעה באיש אשר אמר את הדברים האלה. לא מרובים הם המקרים בהיסטוריה שמפלגה אשר נלחמה להקמת מדינה — ולא רק כלפי חוץ הוטל עליה להלחם, אלא גם מבפנים, בפנים העם, ובעיקר בפנים תנועת הפועלים, — תדגיש בכל פעולה מפעולותיה ובכל דיבור מדיבוריה, הן תוך המלחמה להקמת המדינה ותוך הקמתה, את הכרתה, כי המדינה אינה אלא כלי להצלת העם ומסגרת פעילותה החפשית של תנועה מיישבת, של המורגנים מתישבים ומיישבים אשר הם ורק הם יגשימו את התהליך ההיסטורי של הגשמת הציונות והסוציאליזם. אכן, מפלגת פועלי ארץ-ישראל החשיבה מאד את ערך המסגרת הזאת לגבי הסיוע לתהליך זה ואת ערך שבירחה של המסגרת הקודמת אשר כבלה אותו ואת הכרתה כי כל מסגרת פוליטית, ותהא הנוחה ביותר, זולת המדינה היהודית, תטיל בהכרח כבלים על התהליך הזה. הן זה ולא אחר היה תוכן הויכוח על „מדינה לאלתר“ או לא מדינה לאלתר: התוכל עוד פעילותם החפשית של מתישבים ומיישבים לבצע את התהליך הזה בקצב הנדרש בגזירת התקופה, אם לא תקום מדינה יהודית מיד, ונדמה שקצב העליה לאחר הקמת המדינה יחד עם בעיות היציאה מארצות רוחשות-ידידות ביותר אימתו את ראייתה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל. העובדה שמפלגה זו תבעה מסגרת טבעית ונוחה לתוכן התנועתי — איך אפשר לפרשה כ„טיפוח אמונת שוא“ שהמסגרת תבוא במקום התוכן?

אך אין זו הנקודה היחידה בהרצאתו של י. טבנקין שבה מתנגשות ביניהן הכמת-היסטוריה וההיסטוריה עצמה. החבר י. טבנקין העלה בצורה בהירה למדי את הניגוד בין „קולקטיבי אנשים מאורגנים“ לבין אבק אדם. נניח לעצם ההגדרה וטוב-טעמה, גם היא אולי נאה מאד לביסוס ראייתם ההיסטורית הראטרופקטיבית של בני הדורות הבאים. היא עומדת בניגוד לכל אשר ידעו בני הדור הזה בתנועת הפועלים של ארץ-ישראל, והן יש מהם הזוכרים עדיין את תולדות התנועה החלוצית כפולין מלפני מלחמת העולם השנייה, את ההיאבקות המתמדת של קולקטיבים מאורגנים מבין יוצאי תנועות הנוער ואת העלאת ה„סתם-חלוץ“ כאידיאל מול תנועת נוער אשר ידעה למזג בתוכה את הזיקה לקיבוץ המאוחד עם הזיקה למפלגה. והן יש אנשים הזוכרים את חול-

מה, איפוא, החיץ, על יסוד מה ההבחנה בין „קולקטיב מאורגן“ לבין „אבק אדם“? י. טבנקין מתאר את מפלגת פועלי ארץ-ישראל באזני שומעיו כחטיבה אשר „האידיאל שלה הוא הנתין (ההדגשה של י. ט.), ומשום כך היא שואפת להיות מפלגה של נתינות וליצור מדינה של נתינים“. אם נקבל לצורך ריכוז זה, וויכוח זה בלבד, את אוצר-המונחים הזה, יש לומר, כי אחד ההבדלים המובהקים שבין הנתין ובין האזרח בחורין הוא היות הנתין נתון למרות טוטאלית אחת, במדיניות ובחברה, בחיי הכלכלה וחיי הרוח, בעוד שהאזרח נתון בכמה מסגרות ונפגש במסגרת הכוללת של המפלגה הפוליטית ושל המדינה עם אנשי המסגרות האחרות, כשווה עם שווים, על יסוד זכות הבחירה הישירה, ללא חייץ. ההתנגדות לחייץ, המשותפת לרוב המכריע של פועלי ארץ-ישראל, נובעת מרצונם להיות במפלגתם ובמדינתם אזרחים בני-חורין ולא נתינים של חטיבות בעלות שלשלת יוחסין, הקיימות בזכות אמונה שיש להן יעוד.

לאחר כשלון הדרך הפוליטית ותפיסת „הפיר לוג לשם איחוד כולל“ שבהם דגלה „הסיעה הארץ-צית“ לשעבר, רבה מאד הדאגה ל„חייץ“. על כן כה רבה היה הדאגה במועצת הקיבוץ הארצי לעתידות „הקולקטיביות הרעיונית“ של הקיבוץ בתוך מפלגת הפועלים המאוחדת. על כן מדבר י. טבנקין על „חלק המודה בערכו ובמקומו ההיסטורי, הפוליטי וההתישבותי של הקיבוץ“ המאוחד, אם כי קשה מאוד להבחין בין תפיר סתו הוא את הערך והמקום ההיסטורי לבין תפיסת החלק האחר, הזרם הפוליטי השני שבקיר בוך המאוחד, וקשה לא פחות להבחין עכשיו בין ערכו ומקומו של הקיבוץ המאוחד לבין ערכם ומקומם של הקיבוץ הארצי וחבר הקבוצות.

כך נתגלגלו הדברים — במדרון. הדרך אשר החלה בהקמת חייץ בתוך מפלגת פועלי ארץ-ישראל ובתוך תנועת הפועלים סופה שהביאה לידי מאמצים רעיוניים קשים לשמור על החיץ, החיץ לשמו.

הגדולים קובעים את משמעותם של מושגים בכל חלק מציבור הפועלים. הכעיה של מילוי תפקידים צבוריים כבר יצאה מגדר אידיאולוגיה ונכנסה לגדר סוציולוגיה גם בתנועה הקבוצתית. גם שם געשית העסקנות הפוליטית והנציגות הפור ליטית בתוקף החיפה הגדל של התנועה, לענף עבודה שיש לו נושא קבוע למדי, והחבר י. טבנקין מבסס את זכות המנהיגות של החייץ אשר רק בגללו הופך „אבק האדם“ ל„קולקטיב אנשים מאורגנים“ לא על הכרעתם הדמוקרטית של חברי הקולקטיב, במנותו את ארבעת הכוחות אשר יסדו את מפלגת הפועלים המאוחדת הוא מזכיר ככוח ראשון את „הרוב בקיבוץ המאוחד (אגב: בעצם אין כאן ענין של רוב ומעוט; הכוונה היא לאותו חלק המודה בערכו ובמקומו ההיסטורי, הפוליטי וההתישבותי של הקיבוץ)“. ואין זה מן הדברים הקלים להגיע עד הקר הדבר: ערך ומקום זה מה הם, כי בשעה שהחבר טבנקין מדבר על נושאי התוכן התנועתי וההתישבותי של המסגרת ששמה מדינת ישראל הוא נאלץ למנות עם „הארגונים הקיבוציים“ גם את „שאר התנועות הקבוצתיות“ ואף את מושב העובדים; וסוד גלוי הוא, כי העליה המספרית וההתפתחות המשקית והכלכלית של ההתישבות העובדת הקבוצתית כבר עשו לנחלת העבר את רוב ההבחנות האידיאולוגיות בין „קיבוץ פתוח“ ל„קיבוץ אורגאני“, בין קבוצה קטנה לבין קבוצה גדולה, בין „חקלאות בלבד“ לבין צירוף חקלאות וחרושת, נשאר, איפוא, חיץ שמקורו בהרגשת יעוד מיוחד, יעוד האואנגארד.

חטיבה מדינית שכזאת, חטיבה אואנגארדיסטית, אסור לה לשגות. עצם קיומה מבוסס על ההנחה שבעוד הציבור הגדול עלול לשגות, היא ורק היא מוכשרת להורות לרבים את הדרך הנכונה, ואולם החטיבה האואנגארדיסטית הזאת לא הצילה את הציבור הגדול של פועלי ארץ-ישראל משום משגה, להיפך, שיטותיה המיורדות שלה במדיניות הציונית ולשם הקמת אחדותו המדינית הכוללת של מעמד הפועלים הארץ-ישראלי, כבר הוזמו עליידי המציאות. לשם

תנועת הפועלים בארצות הברית

ויל הרברג

מן החוק בדבר יחסי העבודה. רישום כגון זה כרוך במסירת ידיעות מסוימות בענין הארגון, וחשובה מזו — במסירת הצהרות-בשבועה של הפקידים הארציים והמקומיים של האגודות כי אינם קומוניסטים. אגודה שאינה מגישה תעודות אלה, מקפחת את זכותה להגנת החוק ושוב אין המעבידים חייבים במשא-ומתן עמה.

רוב סעיפי החוק הזה הם, כאמור, גרועים בהחלט — ואחדים, כגון שלילת זכות השביתה מעובדי הממשלה, שום חברה בת-חורין לא תוכל לשאתם לאורך-ימים. אולם משמעותו המלאה של החוק הורגת ממסגרת השפעתם של סעיפיו הבודדים. תוצאותיו הקדרות ביותר צפונות בפעולתו המקובצת. הוא הופך על פיה את כל מגמת תחיקת-העבודה מיום שהותקן, ב־1932, חוק נוריס-לא-גארדיה נגד ה„התראות“ לאגודות הפועלים. הוא מניח בכוונת-מכוון מכשולים בדרך פעולתם המתוקנת של ארגוני הפועלים והוא מאמץ ידי המעבידים במערכה החרושתית, חבור-סתירות ומבולבל, הוא רצוף מלכודות-פתע שמסכנות אף את האגודה האחראית ביותר.

היאך נתקבל חוק כזה ברוב מכריע ובתמיכתם של הרבה צירי קונגרס מיושבים שאין לראותם בשום פנים כבלתי-ליברליים או כהוגים שנאה עיוורת לפועלים? נקל לפטור את הענין כולו באמירה שזוהי „קנוניה“ של „כוחות-הריאקציה“, אך אופים של כמה מן התומכים בחוק, וכן העובדה, שכמה מסעיפי החוק, כגון הסעיף בדבר איסור „המפעל הסגור“, איסור התרומות לצרכים פוליטיים וחובת מסירת הצהרות אַנטי־קומוניסטיות, זכו לתמיכה רחבה בקרב הפועלים, וכן באיגודים המקצועיים. עובדות אלו דיין לרסן הסברים פשטניים. מן ההכרח להעמיק חקר יותר. עובדה היא, כי ציבור הפועלים האמריקני נושא עתה בתוצאות עליתו הפתאומית לאחר 1933. תנועת הפועלים המאורגנת באמריקה עלתה בפעם הראשונה למעלת כוח חברתי לאומי בתקופת „המערך החדש“ (ניו דיל) וכחלק ממנו. היא עלתה לזירה כאגף של אותו מנגנון פוליטי חדש שפרנקלין דלאנו רוזוואלס התחיל אז בהקמתו. בעקב תכניתו לשידודה ולחידושה של הפלפלה האמריקנית, התקדם ענין הפועלים בצעדי-ענק.

תנועת הפועלים האמריקנית נראית כברייה משונה למסתכל בה. מצד אחד הריהי „מתקדמת“ מאין כמה בתחום האיגוד המקצועי, אדירת-כוח ורבת-פעלים בשדה הארגון; ומצד אחר הריהי נחשלת וחסרת-בגרות במחשבתה הסוציאלית והכלכלית, מוגבלת בחזותה, וקצרת-יד, ברוב ימות השנה, בתורת כוח בחיים הלאומיים. אחרי גמר מלחמת-העולם השניה היתה קבלת חוק טאפט-הארטלי בדבר היחסים שבין העובדים למעבידים בלי ספק המאורע החשוב ביותר לגבי תנועת הפועלים. תקנה זו שנתקבלה בקונגרס ברוב מכריע על אף הוֹאֵטו של הנשיא טרומאן היתה לחוק ב־1947 וקיבלה תוקף, פרט לכמה סעיפים, באבנוסט של אותה שנה. אכן חוק רע הוא. הוא „מתקן“ את חוק־אגנר, שזכה להיקרא בעבר „מגילת החירות“ של תנועת הפועלים האמריקנית, אגב נטילת כל כוחו כמכשיר למשא-ומתן קולקטיבי. הוא מחזיר לבתי-הדין בארצות-הברית חלק מסמכותם לגזור איסורי שביתות ופעולות מאורגנות. הוא שולל מפקידי הממשלה את זכות-השביתה ובולם במידה חמורה את השימוש בזכות זו על ידי כל הפועלים ששביתתם תיהם עלולות לסכן את „הבריאות“ הלאומית או את הבטחון הלאומי, שני מונחים שהגדרתם מטושטשת ביותר. הוא מניח פתח פתוח לתביי עות-פיצויים של המעבידים כלפי האגודות המקצועיות על יסוד טענות בדבר הפרת הסכמים ועילות אחרות. הוא גוזר איסור על „המיפעל הסגור“ (שבו החברות באיגוד פועלים היא מתנאי ההעסקה) ומתיר „מיפעל של אגודה“ (שבו רשאי המעביד לשכור פועלים כרצונו, אלא שהללו חייבים להצטרף לאיגוד כדי לקיים בידם את עבודתם) רק אם רוב הפועלים במפעלים מצביעים בעד תקנה זו. הוא מנביל את זכות ניכוי מסי-החבר לאגודה משכר העבודה וכן את קרנות הבריאות והעזרה הסוציאלית שבהוצאור תיהן נושאים המעבידים. הוא אוסר מגביות פוליטיות על האיגוד, אישור שנתפרש כגזירה על כל תעמולה פוליטית או על הזמנה בעתוני האיגוד לתמוך במועמד מסוים. אחרון אחרון: החוק דורש מהאיגודים והאגודות להרשם במיניסטריון-העבודה אם הללו מבקשים ליהנות

קטורות בעתונים מתארות עריץ בעל־גוף ובעל־כרס המפיל חתימו על ברינו גוף ומפחד, הקרוי „העם” או „משלם־המסים”. אך העריץ בעל הגוף שוב אינו דמות חבושת צילינדר ששטרות דולרים מקשטים את חזהו. הוא דומה דמיון מפליא לגיון ל. לואיס והכתובת שמתחת לציור היא: „מנהיגי האגודות”. הרי זה שינוי סימפטומטי.

אי אפשר שלא להודות כי תנועת הפועלים עצמה אחראית במידה מסוימת לתמורה מסוכנת זו ברגשי הציבור. ידועה למדי גסות־רוחם השרי־רותית של כמה מנהיגי פועלים „גדולים” בארצות־הברית, שהציבור חש בה ומתרשם ממנה. אך לא פחות מכך גרם לאותו הלך־רוח אפשר־המעשה אשר לא יאמן מצד מנהיגות האגודות המקצועיות לנוכח כמה מנהיג־שחיתות שחדרו לתנועת הפועלים. הכל יודעים כי מעשי שחיתות נעשים אשר אין לשאתם, אך לא נעשה דבר בתוך תנועת הפועלים או בידיה לריסון מעשים אלה. הביורוקרטיה מושלת בכיפה. נגע הספסרות והשחיתות פשה בשכבות מסוימות של התנועה; רבו מקרים של קיום מונופולין על העסקה, על ידי צירוף „מיפעל סגור” עם „אגודה סגורה” (סגורה בפני חברים חדשים), דבר הכולל לרוב נעילת־דלת בפני פועלים כושיים.

לשוא תבקש תכנית לבדק־הבית שתוגש עלי־ידי אישיות בעלת־משקל בתנועת הפועלים. לשוא תחפש אחר הצעות חיוביות כלשהן מצד מנהיגות הפועלים לתיקון תנועת העבודה, בשים לב למעמדן החדש של האגודות כמוסדות ציבוריים־למחצה. קברניטי הפועלים התנגדו לכל הצעת תיקון כזו שהציעו אחרים — וברוב המקרים היחה התנגדותם מוצדקת למדי — אך לא העלו כל הצעה משלהם. אף על פי שידוע לכל כי שאלת תיקון חוקי האיגוד עמדה על פרקה של מדינות־הפנים האמריקניות. משסירבה תנועת הפועלים המאורגנת ליטול חלק פעיל בתהליך זה של הגהת החוק, שמטה מידה את היוזמה ומסרה אותה לצד־שנגד: חוק טאפט־הארטלי הוא, לפחות בחלקו, תולדה של סירוב זה. ואחרון־אחרון: ראוי להזכיר את הקרע הממושך באיגוד המקצועי האמריקני, הפירוד בין א.פ.ל. וסי.אי.או. אשר ראשיתו בשנת 1935. היו אשר היו סיבותיו של הקרע — והנסיון להביא את האיגוד המקצועי החרושתני אל תעשיות הייצור ההמוני היה בודאי גורם מכריע — הרי כיום ראוי להכיר, כי רק אינטרסים של

חוק־אגוד מ־1935, שחייב זאת הפעם הרא־שונה את הממשלה הפדראלית למדיניות של טיפוח המשא־ומתן הקולקטיבי ועידוד הארגון המקצועי, היה סמל לתקופה החדשה. הוא הפך למעשה, אגודות פועלים למוסדות רשמיים לנחלת מאתר שהעניק להן מידה מסוימת של סמכות ממשלתית במילוי תפקידן. האגודה המקצועית כארגון מתנדבים או כמועדון פרטי עברה ובטלה מן העולם.

אין כוונתי להכחיש שתמורה זו במעמדו של האיגוד המקצועי במסגרת החיים האמריקניים הצמיחה טובות והנאות רבות להמוני הפועלים. ודאי שפך הוא. אלא שיתרונות אלה היו חרבי־פיפות. תמיכת הממשלה היתה רצויה ביותר, שכן באה לאחר שלוש שנות שפל קשה, שבהן הגיעה תנועת הפועלים עד ככר־לחם ממש. אולם תמיכת הממשלה פירושה היה בהכרח גם הרחבת הפיקוח הממשלתי. כל שדה היחסים בין פועל למעביד נפתח פתיחה חוקית להתערבות הממשלה. לא המשא־ומתן הקולקטיבי ולא פעילותן של האגודות המקצועיות שוב לא יכלו להיות חפשיים כאשר היו בעבר. חוק טאפט־הארטלי אינו אלא השלב האחרון בהתפתחות זו. ודומשמועות מעין זו אתה מוצא גם בתחום הפוליטי. תנועת הפועלים המאורגנת היתה חלק מתנועת הקידמה החברתית של „המערך החדש”, אך סופה שנעשתה גם חלק מן המנגנון הפוליטי שלו. לתקופת זמן מסוימת, לפחות, קשרה תנועת הפועלים את גורלה בתנועת המנגנון הפוליטי שהקים מר רוואַלט על־מנת להשליטו על המפלגה הדמוקרטית ולהשיג באמצעותו פיקוח מתמיד על מדיניות־הפנים של אמריקה. משהתחילה התסיסה הציבורית נגד משטר רוואַלט — והיא התחילה עוד בשנת 1940, ורק המלחמה הפסיקתה — היתה תנועת הפועלים ראשונה להיפגע. אדירי־ההון ראו את הנולד והתכוננו יפה לנצל את השינוי במערכי־לב הציבור.

הנה כי כן היתה תנועת הפועלים המאורגנת, מבחינה מסוימת, לשעיר לעזאזל בעלות גל הריאקציה נגד „המערך החדש”. אולם תרעומת הציבור על תנועת הפועלים ניזונה גם ממקורות קרובים יותר. בעיני חלקים גדולים של העם האמריקני — שרובו מעמד בינוני והלך־רוחו כמעט על טהרת רוח המעמד הבינוני — נראו בשתיים־שלוש השנים האחרונות „הפועלים הללו” כסכנת־הסכנות. דחליל זה תפס את מקומם של „אדירי ההון”, „ול־סטריט” וה„טראסטים”. קרי

של חוק טאפט-הארטלי, הדורש מנציגי האגודות המבקשות ליהנות מחוק ואגנר המתוקן למסור הצהרות בדבר התנגדות לקומוניזם. סעיף זה עורר מורת-רוח רבה בא.פ.ל. וסי.אי.או. כאחד, אם כי מטעמים שונים. א.פ.ל. שהיא גקיה כמעט מהשפעה קומוניסטית, מתנגדת לאותה תקנה, משום שהיא רואה בה התערבות בלתי מוסמכת של הממשלה בענייניה הפנימיים של תנועת הפועלים. לגבי סי.אי.או. יש כאן שיקול ממשי עוד יותר, שהרי כמה וכמה מהארגונים המסונפים לה נתונים להנהגתם של קומוניסטים ידועים. בשני הארגונים גם יחד תוללה שאלת ההצהרה האנטי-קומוניסטית סכסוך החורג ממסגרת העניין הנדון.

בא.פ.ל. הביאה שאלה זו לידי פרישת אגודת הכורים רבת-הכוח. בוועידת אוקטובר 1947 נלחם ג'ון ל. לואיס נגד השלמה עם החוק, אך התנגדותו הוכרעה בהצבעת הצירים. בראש סיעת הרוב עמד ג'ורג' מיני, גובר א.פ.ל., שלא שכח להזכיר ללואיס כי הוא שפתח את שערי סי.אי.או. לפני הקומוניסטים, בימים שהיה מנהיגו של ארגון זה. ניהול ענייני הוועידה ע"י מיני עורר בלב משקיפים את הרושם, כי הוא יהיה מועמד ראשון לנשיאות של א.פ.ל. לאחר שיפרוש ויליאם גרין. רושם זה לא נעלם גם מעיני ג'ון ל. לואיס שהגה בלבו מחשבות משלו בעניין הנשיאות. על כל פנים, סירב לואיס להצטרף לוועד הפועל של א.פ.ל. וכעבור שבועות מספר, בראשית דצמבר 1947, הוציא את אגודתו משורות הפרדציה. אגודת הכורים היא כיום הגדולה באגודות הבלתי-תלויות בארצות-הברית.

בסי. אי. או. שרשי הבעיה עמוקים רב יתר. מראשית ימיו של ארגון זה היתה בו סיעה קומר-ניסטית חזקה ששלטה באגודות אחדות והשפיעה על אחרות. יש לזכור, כי סי.אי.או. הוקם ב-1935, כשהחלו הקומוניסטים האמריקניים להסתלק מרעיון האגודות המקצועיות, "האדומות" ועמדו לחדש את מלאכת, "הקדיחה מבפנים". בהסכמת לואיס שלחו את אנשיהם לתוך אגודות סי.אי.או. עולות-הימים ובמקרים רבים הכניסו קבוצות שלמות. בתקופת המלחמה הגבירו כוחם מאד על ידי גילויי פטריוטיות יתרה ומתוך שימוש ברחשי-לב אמריקנים למען רוסיה. כתום המלחמה היה לפי כל הסימנים, מוכנים ליטול בידם את השלטון בסי.אי.או., כדרך שחבריהם השתלטו על ס.ז.ט. בצרפת ועל פרדצת הפועלים באיטליה. פיליפ מארי, מנהיגה של סי.אי.או. שאינו קומר-ניסט כלל, לא עשה דבר לבלימת המסע הקומר-

בעלי-חזקה ומדיניות-רכות עומדים לשטן בדרך לאיחוד. אך כל מאמץ שנעשה בשנים האחרונות לאיחוי הקרע עלה בתוהו. המחלוקת בין א.פ.ל. וסי.אי.או. שוב אינה עזה אמנם כאשר היתה, אך התשדנות ואי-האמון בציבור הפועלים לא פגו עד היום. גם מתזה זה של פירוד ממושך ללא טעם לא היה בו כדי להגדיל כוחה וכבודה של תנועת הפועלים המאורגנת.

כל אלה מצטרפים לעובדה היסודית כי חוק טאפט-הארטלי היה תולדה של סיבות מסיבות שונות, שרבות מהן נעוצות עוד בראשית ימי "המערכ החדש". אמת, קבלת החוק היתה נצחון לכוחות הריאקציה, אך נצחון זה נתאפשר מחמת שגיאותיה וכשלונותיה של תנועת הפועלים.

ב. **התחילת התנועה בארצות-הברית**

משנכנס חוק טאפט-הארטלי לתקפו, נעשה גורם מכריע ביחסי עבודה, ותנועת הפועלים האמריקנית התחילה מכוונת מדיניותה ופעולתה לפי עובדה חדשה זו.

תנועת הפועלים האמריקנית בארצות הברית — א.פ.ל. וסי.אי.או. והאגודות הבלתי-תלויות — מאוחדת, למעשה, בהתנגדותה לחוק טאפט-הארטלי. ראש מטרתיהן הפוליטיות של האגודות המקצועיות הוא ביטול החוק ובלימת גל התחיקה האנטי-פועלית.

מהירה יותר היתה הסתגלותה של תנועת האיגוד המקצועי לחוק החדש בתחום המשקי. כאן נהגה מנהיגות הפועלים — חוץ מכמה יוצאים בולטים — בוהירות יתרה והשתדלה לא רק להתגבר על שעת-החירום כי אם גם לקיים בידה את ארחות המשא-והמתן הקולקטיבי שנקבעו בעשרות שנים של היאבקות קשה. "האיגוד הבינלאומי של עובדי בגדי נשים", אחד מגדולי הארגונים בא.פ.ל., הודיע ברור, כי אף על פי שהוא מתנגד ללא רתיעה לחוק טאפט-הארטלי, הרי הוא ימלא אחריו ויכנס למשא-והמתן קולקטיבי עם אותם מעבידים, שיהיו מוכנים להעניק לאיגוד את ההכרה ואת הבטחונות הכרוכה במושג "מפעל של אגודה", ושיסכימו ליישב סכסוכים בדרך בוררות. תחת להיזקק לערכאות, אותם המעבידים שיבקשו לעשות את החוק קרניים לנגח את האיגוד, יווכחו לדעת, כי כוחו הכלכלי של הארגון הוא גורם שראוי להתחשב בו. דרך כלל, קו זה הוא הנקוט כיום על-ידי א.פ.ל. ורובה של סי.אי.או.

המצב הסתבך במידה רבה בשל אותו פרק

בראשית דצמבר של אותה שנה נתכנסו יותר מ-200 מנהיגי הפדרציה כדי להגשים החלטה זו. נוסדה „הליגה החינוכית והמדינית של הפועלים“. ארגונים דומים קיימים בחלקים אחרים של תנועת הפועלים. ליד ס.א.א.א. פעל זה כמה זמן. ועד לפעולה מדינית (שבראשו עמד בשעתו סידני הילמאן). אף האגודות הבלתי תלויות הגדולות יש להן משרדים פוליטיים משלהם: למכונאים, לאגודות עובדי הרכבת, ולגיון ל. לואיס. גראה שכל תנועת הפועלים המאורגנת מצוידת במנגנון ארגוני לצורך פעולה פוליטית.

מה תעשה תנועת הפועלים במנגנון זה? מה תכניתה לפעולה פוליטית? תכניתה לזמן קצר הוא, כמובן, להביא לידי ביטול חוק טאפט-הארטלי ולשים קץ לחקיקה הריאקציונית. אולם אם תשאל: השואפת תנועת הפועלים בארצות הברית לזנון מפלגה במשמעה הרגיל של מלה זו, הרי התשובה שלילית בהחלט. דעת-הקהל בתנועת הפועלים מאוחדת כמעט בהתנגדותה להקמת מפלגה „שלישית“ בעתיד הקרוב. רבים סבורים, כי „בידוד“ כוחם הפוליטי של הפועלים בתוך מפלגה נפרדת עלול להביא לידי „קיטוב“ החיים הפוליטיים באמריקה, ופירוש הדבר בנסיבות של עכשיו שלטונה המכריע של הריאקציה. אחרים גם רבים מחסידי רעיון מפלגת העבודה, סבורים כי לפי שעה לא נוצר עדיין בסיס ראוי לשמו לפיתוח ארגון פוליטי בלתי-תלוי בהיקף ארצי. תמיכת הקומוניסטים ברעיון זה חיהויו עם האגרי ואלאס הוסיפו להשפיל קרנו.

לגבי ארצות הברית יש בכניסתה של תנועת הפועלים המאורגנת לזירה הפוליטית משום חידוש והתקדמות רבת-משמעות. אך המעיין בדבר ימצא כי בעיקרו של דבר אין לפנינו אלא גישור שים המצטמצמים בפעולות התגוננות ואין עמם תכנית לזמן ארוך או תזון סוציאלי גדול שיוסיפו להם כוח וימלאום תוכן. אלה עתידים עוד לבוא. אפשר וניטיב להבין לעמדתה הפוליטית של תנועת הפועלים האמריקנית אם נשים אל לבנו, כי עיקר האידיאולוגיה שלה מורכב מ„תודעת שכר-עבודה“ חריפה בתחום האיגוד המקצועי ומן הליברליזם המקובל של המעמד הבינוני האמריקני בהשקפת-עולמה. זיווג זה הוא דר משמעי, כמובן, המביא לא אחת במבוכה את המתבונן בה. הוא מאפשר, למשל, לקשור כתרים ל„זמה חפשית“ על דרך ההפשטה, ויחד עם זאת להעלות זרישות נמרצות להתערבות ציבורית במקרה אחר מקרה. אין ספק, כי צירוף זה סייע

ניסטי, ברצונו כי עז — כך אמרו — לקיים את אחדותה של ס.א.א.א.

ואולם בשנת 1947 חלה תמורה יסודית. אם יכלו הקומוניסטים ליהנות בתקופת המלחמה מרגשי הידידות לרוסיה, הנה ירדה קרנם פלאים עקב המתרחקות הגוברת בין ברית המועצות ובין הדימוקרטיות המערביות. בס.א.א.א. נהפך הגלגל. אם באגודות אחדות כגון אגודת פועלי החשמל, הגבירו הקומוניסטים אחיזתם, הנה באגודות רבות אחרות איבדו כל שליטה, ביחוד באגודת הענק של פועלי המכונאות (בת 900.000 חברים), שבה טיאטא אותם ואלטר רוטר, המנהיג הרדיקאלי הצעיר שדרך כוכבו כאחד האישים הבולטים בתנועת הפועלים האמריקנית. איבתם של הקרמוניסטים לתכנית מארשל והתפעלותם לכל צעד של מולוטוב הוסיפו לבודדם בתנועת הפועלים.

ג.

אפשר ופעולתו החשובה ביותר של חוק טאפט-הארטלי היתה זו שעורר את תודעתם הפוליטיות של הפועלים המאורגנים והמריץ את א. פ.ל. לפעילות פוליטית. מסתכלים מבחוץ מתקשים להבין את יחסו של הפועל האמריקני לפוליטיקה. ואולם הפועל האמריקני אינו אדיש לפוליטיקה, ולעתים — וביחוד בישובים קטנים — הוא מגלה התענינות פוליטית פעלתנית למדי. אלא שאין הוא עומד בדרך כלל על זיקתה של הפוליטיקה לבעיותיו כפועל וכאיש האיגוד המקצועי. הפועל האמריקני לא נכנס מעולם ראשו ורובו בעניניו כאיש הפרולטריון עד כדי התעלמות גמורה מעניניו הרחבים כאזרח אמריקני. אך מאותו טעם עצמו גילה אך לעתים רחוקות כלפי הבעיות המדיניות את הערנות וההבנה הריאליסטית שהוא מגלה בדרך כלל בשטח היחסים בתעשייה. השפל הממאיר של ראשית שנות השלושים במאה הזאת ובשורת „המערך החדש“ חישלו את תנועת הפועלים המאורגנת ועשוה כוח פוליטי רב משקל, שתמך בתכנית מקיפה שהלמה במידה רבה את האינטרסים הכלכליים של התנועה. רישומו של שידוד מערכות זה ניכר במדיניות האמריקנית עד היום.

הקריאה לפעולה פוליטית נגד ההתגרות הכלולה בחוק טאפט-הארטלי יצאה לא רק מאת ראדיקאליים וסוציאליסטים שבמחנה הפועלים, אלא כמעט מפי כל מנהיגי המוסמכים. בוועידת א.פ.ל. באוקטובר 1947 הוחלט להקים ארגון מיוחד לחינוך ולפעולה פוליטית בקרב הפועלים.

אינם מאורגנים. עוד יש מקום לפעולה רבה. הבעיה העיקרית מבחינה כלכלית, העומדת לפני תנועת הפועלים, היא בעית העליה המתמדת ביוקר המחיה ואימת-אינפלציה הרת-אסון. המחיריים האמירו בהתמדה בשלוש השנים האחרונות, בעיקר מחמת העובדה שכוח-הקניה של שנות המלחמה ושל אחר המלחמה התקדם ביתר מהירות מגידול הייצור. בשנות המלחמה בלם הפיקוח הממשלתי את עליית המחירים והשכר, אם כי בלימת השכר היתה יעילה יותר מזו של המחירים. כתום המלחמה ניסתה תנועת הפועלים לקדם את פני השעה בדרשה העלאת השכר. היא השיגה העלאה זו אחת ושתיים, אך ברור לה כי לולינות זו של עלית המחירים והשכר רק תחמיר, בסופו של דבר, את מצבם של הפועלים. תנועת הפועלים האמריקנית שמה מאז את הדגש על עניני שכר, שעות עבודה ותנאי עבודה, אך בשנים האחרונות גילתה יכולת לראות בעיות אלה כחלק ממסכת סוציאלית וכלכלית רחבה יותר. א.פ.ל. העירה כמה וכמה פעמים את לב הפועלים על האפשרות יות הגנות בקואופרטיבים של פועלים. חידוש גועז לגבי פדרציה השטופה ב"תודעת שכר". אף סי.א.או. שסבל הירושה של א.פ.ל. אינו מכביד עליה, פילסה דרך חדשה בהרחיבה את שדה המשא-המתן הקולקטיבי, עד שיכלול שיקולי כדאיות, מדיניות מחירים ודרכי ניהול עסקים (אולם היתה זו אגודה של א.פ.ל. היא ה"אינטר-נשיונל" — עובדי בגדי נשים — שכללה ראשונה בתוך הסכם קולקטיבי סעיף הדורש רמת-מינימום של ניהול עסקי יעיל, בטענה שניהול גרוע גורר אחריו הפחתת שכרם של הפועלים). בקרב שני האיגודים כאחד גוברת ההתענינות בבעיות כגון פיקוח על המחירים, שיכון ציבורי זול ופיתוח מתוכנן של אוצרות האומה באמצעות גופים ציבוריים אבטונומיים כגון "רשות עמק סנסי". גם כאן עשתה תנועת הפועלים האמריקנית דרך רבה בחמש-עשרה השנים האחרונות.

בדרך זו — ולא דוקא לפי מתכונת אירופית קבועה ועומדת — תלך ותתגבר תנועת הפועלים בארצות-הברית עד שתהא מוכשרת לעמוד ביעודה ההיסטורי, תפקיד גדול לפני היסודות בעלי התודעה שבה אם אך יאבו ללכת לאורה של המציאות. תנועת הפועלים האמריקנית זקוקה למנהיגות רבת-פעלים ומרחיקת-ראות יותר משנוקקה לה מעולם. ביחד עם מנהיגות היא זקוקה לאחדות. אפשר ובסופו של דבר יתגלה, כי שתיים אלה תלויות זה בזה.

להפוך את האיגוד המקצועי האמריקני לאחת מתנועות הפועלים התוקפניות והבטוחות בכוח עצמן שבעולם, תנועה חרדה לחוש פעולותיה, חשדנית לכל נייע של פיקוח מחוץ, אך בה בשעה הוא הביא לידי צמצום אפקה הסוציאלי הכהה את הבנתה בבעיות העיקריות העומדות כיום לפני האנושות.

בתגובתה למשבר הבין-לאומי גילתה תנועת הפועלים את מיטב כוחה. אך מעט שרד בה מן הבלבנות העיוורת שהיתה חזיון כה נפרץ אחרי מלחמת העולם הראשונה. "ההתנגדות לזרים", שנודעה לשמצה, הולכת ומתרופפת. ועידת א.פ.ל. משנת 1946, חזרה בה מהתנגדותה הקיצונית להגירה עד כדי כך שדרשה מהממשלה לנצל את מכסות ההגירה שלא נוצלו בשנות המלחמה, כדי לקלוט נידחים וחסרי בית מאירופה. אמנם דבר זה לא הניא מנהיגי אגודות מסוימות — בכמה מקרים מהגרים בעצמם — מלהמשיך בתמרונים הדמגוגיה הישנים של התנגדות לכניסת זרים, אך לא כן היתה דעת הפועלים המאורגנת. א.פ.ל. וסי.א.או. כאחת אישרו את הצעת חוק סטראטון, שבאה להחיר כניסת ארבע מאות אלף נידחים לארה"ב תוך ארבע שנים. עמדה זו היא מיפנה רבת-משמעות בדרכו של האיגוד המקצועי.

חרף כל המכשולים והקשיים מוסיפה תנועת הפועלים האמריקנית כוח. על אף פרישתו של איגוד הכורים עדיין מונה א.פ.ל. כשבעה מיליון חברים. קשה יותר לאמוד את מספר חבריה של סי.א.או., אך לדעת משקיפים לא יחיה אומדן עליון של ששה מיליונים רחוק מן המציאות. האגודות הבלתי תלויות העיקריות, — המכונאים, הכורים, וארבע אגודות פועלי הרכבת — יחדיו מונות פחות משני מיליונים. תנועת הפועלים המאורגנת באמריקה מונה איפוא חמשה-עשר מיליון בקירוב (לפני חמש-עשרה שנה מנתה שלושה מיליונים) ואולם גם כיום מאורגנים בתנועת הפועלים פחות ממחציתם של 35 מיליוני מקבלי-השכר שבתעשייה האמריקנית הפרטית. (מספר זה אינו כולל אכרים עצמאיים, עובדים עצמאיים, מנהלים ומפקחים, עובדות משק בית ופקידי ממשלה). אחוז המאורגנים רב ביותר בין כורי הפחם והברזל, עובדי הובלה, בנין, דפוס, ייצור מכונות ומטוסים, בנין ספינות וייצור בגדי גברים ונשים. רוב מנין של הפועלים בתעשיות הפלדה, המכונות, הזכוכית, הניר, הגומי, אריות הבשר והמתכת הם חברי האגודות. אך מקצועות רבים, ביחוד ענפי השירות והמקצועות החפשיים,

במזרח התיכון

כוחות האופוזיציה בארצות ערב

יעקב שמעוני

האופוזיציה — לא הן הגורם הראשי במאורעות, במצרים עברו גם המפלגות הקטנות למחנה האופוזיציה נגד ממשלת נוקראשי — ה"כותלה" של מכרם עוביד, "המפלגה הלאומית" של חאפז רמאדן ופארי אבאזה ו"מצרים הצעירה", תנועתו הפאשיסטית של "מנהיג" אחמד חוסיין. הממשלה אינה נשענת עוד אלא על הסעדיים של נוקראשי והליבראליים הקונסטיטוציוניים של הייכל ומספר אישים בלתי תלויים. בשעה שהופד מחזיק בשלטון, הריהו עומד בצד כנגד כל שאר המפלגות, ואילו היום נישאת האופוזיציה הפרלמנטארית הרשמית על כתפי הופד והמפלגות הקטנות. הדבר המצטרף את המפלגות השונות האלו אינו אלא הרצון להפיל את ממשלת נוקראשי; ככל שאר הבעיות — וקודם כל בשאלה, מי ירכיב ממשלה חדשה אחרי נפילת נוקראשי — נחלקות הדעות; האיבה שבין הופד למפלגות הקטנות לא רפתה, ואינה נופלת בחריפותה מזו שבין הופד למחנה הממשלה. המפלגות הקטנות יש להן שופרות פובליציסטיים קולניים; יש להן נציגים בפרלמנט ובסניט; אולם כוח של ממש, מחנה של צעירים, קבוצות של מגשימי הזראות ושליטה על קרנות אין להן. הופד נשאר הכוח העיקרי שיש בו ממש באופוזיציה הפרלמנטארית הרשמית. ברם, הופד עיקר כוחו לא בבית הנבחרים (בו אינו מיוצג כלל); שהרי החריים את בחירות ינואר 1945 ולא בסניט (אף על פי שבסניט יש לו סיעה ניכרת ובעלת השפעה), אלא ב"רחוב", בהמון העם שבעירות ובכפרים; בחוגי הנוער והסטודנטים.

אף על פי כן, לא הופד היה היום במהומות האחרונות במצרים. אין להניח שהופד הצטער צער רב על המהומות ועל הזעזוע החמור שזעזעו את ממשלת נוקראשי. אף אין להניח שהסטודנטים הופדיים ובעלי האגרוף וראשי ה"שבאב" ותקיפי השכונות של הופד ישבו בחיבוקי ידים מאחר שפרצו המהומות. מאחר שאירע מה שאירע, חזקה על הופד שיציל את המצב, ככל יכלתו, לטובת עצמו ונגד הממשלה. ואולם המחוללת את המהומות לא היתה תנועה מאורגנת וממושמת, בעלת תכנית וסיסמה קבועה, מחוללתהן היו כוחות הקנאות הקיצונית; הסטודנטים הקיצוניים

ארבע הן הארצות הערביות שיש להן משטר פרלמנטארי (או שיש להן לפחות דפוסים ומנגנונים של משטר פרלמנטארי): מצרים, עיראק, סוריה והלבנון. בעבר-הירדן הפרלמנט צעיר אף מכדי גיבושו של פרלמנטאריזם היצוגי-פורמאלי, והוא נטול סמכויות וכוח אף לפי החוקה. בשלוש מהן — מצרים, עיראק וסוריה — נתחדשו בשברעות האחרונים הפגנות-רחוב ומהומות המכוונות בראש וראשונה נגד הממשלות הקיימות; המדינה הערבית הפרלמנטארית הרביעית — הלבנון — גם היא עומדת במשבר חמור למדי ועתים יש רושם שאינה רחוקה מהילופי שלטון מלוזים באלמות. אם נביא בחשבון שמדינת עבר-הירדן נוקטת באופן רשמי עמדה של "אופוזיציה", עמדה העומדת בניגוד חמור לרצונם ולמגמתם של שלטונות המדינות הערביות והליגה הערבית (ועבדאללה מעז לעשות ולומר היום בפומבי דברים שהיו נאמרים אך ברמו ובוהירות תמול שלשום); ואם נשים אל לב שערב הסעודית ותימן עומדות מן הצד, מרוחקות ובלתי מתערבות, הרי מותר לומר שלא רק משבר מדיני-יצוגי חמור עובר היום על העולט הערבי, אלא אף משברים פנימיים-פרלמנטאריים החלו מערערים את קיומן השקט של מדינות ערב.

הבה ננסה להאיר כמה מן הגורמים שחוללו משברים אלה, לנתח את כוחות האופוזיציה העומדים מאחוריהם, ולברוק באיזו מידה שימשה בעית ארץ-ישראל והמלחמה עם ישראל גורם פעיל או מכריע במאורעות אלה.

ארץ ארץ וגורמיה המיוחדים לה. אין משברה של מצרים דומה בכל למשברה של סוריה, ושניהם שונים מלבטיה של עיראק, כאן הכוונה לא לניתוח מפורט של עניני כל מדינה ערבית לעצמה, אלא לסימון גורמים המשותפים לשלוש הארצות, על אף השוני הרב בטבען המדיני ובנסיבות חייהן החברתיים.

ב.

לא מכלול האופוזיציה שבכתלי הפרלמנטים הערביים אף לא התנועות ההמוניות המתנהלות על ידי המפלגות המדיניות הרשמיות והידועות, כמפלגות

ודאות שתאריך ימים ושנים. קבוצה זו היא בעלת אופי פרלמנטארי מובהק ואין לדעת מה גודל השפעתה על הרחוב, פרט לכמה מרכזי-כוח; ביחוד אין לה, למפלגה זו, השפעה של ממש בדמשק הבירה — והן המהומות פרצו בדמשק, ולא בחלב. מרכז כוחה של מפלגת העם הקונסטיטוציונית.

אף שתי הקבוצות המסורתיות האויבות תמיד לממשלה המרכזית בדמשק, תנועתם הבלדנית של מנהיגי הדרוזים בהר הדרוזים, וחסידי המלך עבדאללה ותכניתו לצירוף סוריה לעבר-הירדן, אף הן לא היו מחוללי המהומות, לפחות לא באופן ישיר. אדרבה, אשר לתמיכה בעבדאללה ובתכנית „סוריה רבתה“, הרי אין בסוריה היום מפלגה או אדם שיעזו לדגול ברעיונות כאלה בגלוי, ואותם מחסידי עבדאללה התופסים מקום בציבוריות הסורית והפעילים בהיים המדיניים, עושים זאת מתוך התנכרות והתכחשות לעבדאללה ולתכניתיו. הנה כי כן, גם בסוריה לא מפלגות האופוזיציה הרשמיות והפרלמנטאריות הן שחוללו את המהומות והפילו את הממשלה.

גם כאן היתה זו, בראש וראשונה, התפרצות של קנאות ההמון. אך זאת לזכור: ארגון האחים המוסלמים ושאר אגודות קנאיות דתיות-למחצה, שהדריכו את ההתפרצות במצרים, חלשים הם בסוריה מחבריהם במצרים. גם כאן אין להניח שאויבי ממשלת מרדס, לסוגיהם השונים, עמדו מן הצד. סוכניו וחסידיו המוסוים של עבדאללה; ראשי הדרוזים המבקשים להיבדל מעל השלטון המרכזי; מנהיגי מפלגת העם הקונסטיטוציונית; במידת-מה אף אנשי המפלגה הלאר מית, שאך תמול פרשו מעל מרדס ומפלגתו; ואנשים בלתי-מרוצים מכל המינים, כולם נתנו יד ללבות את היצרים והפריעו לממשלה מלהשתלט על המצב במהרה, רבים מהם בודאי גם יפיקו תועלת מן ההפיכה, לכשתורכב ממשלה חדשה. אולם לא הם שחוללו את ההפיכה: זאת עשו כוחות הקנאות, מחוץ לכתלי הפרלמנט, ההמונים המוסתים שברחוב והנוער ה„מש-כיל“ המוסת-המסית.

ד.

אותה תמונה, מבחינת מהותם ואופים של מחוללי המהומות, נשנית בעיראק. עיראק אינה יודעת — ולא ידעה מעולם חיים מפלגתיים בעלי יציבות. המפלגות הקיימות מיום שקמה עיראק החדשה אינן אלא צירוף חולף של אישים או סיעות הליכשות צורה ופושטות צורה, שלוש המפלגות שהיו קיימות רשמית בנובמבר 1948, למשל — „אסתקאלל“, הליבראליים, והמפלגה הלאומית-הדמוקראטית (שמאלית) * — מיוצגות בפר-

ההמונים הנוחים להתלהב ולהפגין ולהשתולל, ומדריי כם ושופרם של כוחות הקנאות הללו הוא ארגון האחים המוסלמים. נוער ופדי, קבוצות פא-שיסטיות מסוג „מצרים הצעירה“, קומוניסטים וקומר-ניסטים למחצה לקחו בודאי חלק במעשים וניצלום. אולם עיקרו של דבר התפרצות קנאות המונית, ספוג-טאנית כמעט, בסיבותיה ובסיסמותיה עוד נעיון להלן.

ג.

אם כך במצרים, שיש בה מפלגות מדיניות בעלות מסורת, על אחת כמה וכמה בסוריה, ולא כל שכן בעיראק, מקום שם אין כל רציפות של חיים מפלגתיים ואין למעשה מפלגות מדיניות כלל.

בסוריה התפוררו החיים המפלגתיים כמעט כליל עם התפרקותו של „הגוש הלאומי“ (1946-47). גוש זה היה נושא העיקרי של מאבק העצמאות נגד הצרפתים (בדומה לופד במצרים), ואך הגיע לשלטון (שלטון חלקי בשנות 37—1936, ו„שלם“ בשנת 47—1945) החל תהליך התפוררותו. אך שונה מולו של הגוש הלאומי ממזל הופד המצרי: הופד שעת שלטונו שעת רפיון התי-פוררות היא לו (37—1936, 44—1942); אך הוא חוזר ומתלכד ומתחזק בשעה שאויביו עולים לשלטון ובידו לשוב ולרכוש את אהדת ההמונים והנוער המשכיל על ידי אופוזיציה תקיפה. לא כן הגוש הלאומי בסוריה: גם אחרי שהוכה בבחירות 1947, ורוב מנהיגיו נתפוררו והפכו „בלתי-לתיים“, ושרידי יורשיו היו לאופוזיציה פרלמנטארית — גם אז לא חזר ונתלכד, אחת הסיבות החשובות לכך היתה העובדה ששלושת מנהיגיו הראשיים ירדו מעל הבימה: שופרי קוחלי הועלה מעל חיי המפלגות, בהיותו לנשיא הרפובליקה; סעדי אללה אל ג'אברי מת; וג'מיל מרדס פרש. אף רציפות קיומו של הגוש עברה ובטלה, והמפלגה הועירה המדברת היום כשם מסורתו אינה נקראת עוד בשמו אלא בשם „המפלגה הלאומית“, בהנהגת לוטפי חפאר וצברי עסלי. קבוצה זו לא היה בכוחה להקים אופר זיכיה רצינית גם משום שניציגיה השתתפו בממשלה עד נובמבר 1948. יתר על כן: ניציגה שלה, אחמד שרבאתי בצוארו, כמיניסטר ההגנה בשעת ההתקפה על ישראל במאי, הלך את הקולר על אותם הכשלונות שבעטים בעיקר יצא הקצף על הממשלה.

גם מפלגת האופוזיציה השנייה, החזקה כיום יותר משרידי הגוש הלאומי היא „מפלגת העם הקונסטי-טוציונית“, בהנהגת המנהיגים רושדי כיחיא וד"ר נאזם קודסי, אנשי חלב, ועדנאן אתאסי איש חומס (כנו של האשם אתאסי, נשיא הרפובליקה לשעבר), אף היא יצור עולמיים וחלש שלא עמד עדיין במבחן סערות, קנאויות ותחבולות-צירופים, ואין לפי שעה

* שתי האחרונות הודיעו על התפרקותן בדצמבר.

של תכנית זו). ואילו תנועות הרחוב הקנאיות המחול-
לות את תמורות השלטון וועזועיו במצרים, סוריה
ועיראק, אין בצדן תכנית מדינית-סוציאלית קבועה
או מסקנית. תנועות אלו משמשות פורקן לזעמם
המצטבר של ההמונים ושל עסקנים מקופחים; הן
מחישות את "חילוף החמרים" הטבעי בהנהגתן המדינית
של מדינות ערב, אף על פי שחילוף זה מצטמצם
על הרוב בחוג צר וקבוע; והן משמשות תשלום מס
קבוע למערכת המליצות הקיצוניות והוסטות התקיפות
הנהוגות בעולם הערבי עד היום. אולם על הרוב
אין בהן, עם כל קיצוניותן, כדי לחולל שינוי אמתי
ומתמיד בכללי היסוד הנהוגים במדיניות הערבית*.
הצלחתה של הפיכה סירוסה שההמון המפגין ברחוב
העלה ממשלה חדשה, הדוגלת מעתה בסיסמאות קיר-
צונית ביותר והמתחייבת לקיים את אשר צעקו הסטרי-
דנטים בהפגנתם. ממשלה זו מתחילה מעשיה במקרים
רבים בביטול התחייבויותיה, חוויה ותכניותיה של
הממשלה הקודמת. אולם מאחר שאין בידי הממשלה
הקיצונית החדשה כל תכנית ממשית של מדיניות
חדשה, הרי כל עיקרה של ההפיכה הוא חילוף אישי
או סיעות, וכעבור שבועות או חדשים מספר מיסשטש
ונעלם אף ההבדל המעט שהיה מצוי בין הממשלה
ה"קיצונית" ובין זו, ה"מתונה" והבוגדת שקדמה לה.
עד שחזור הגלגל וממשלת ה"הפיכה" אנוסה להסתלק
מן השלטון בעקבות התקוממות חדשה של הסטודנטים
הקיצוניים. דוגמה נאה למחזור זה היא קורות הממשלה
העיראקית הנוכחית: הסיעה המחזיקה עתה בשלטון
הועלתה על גלי ההפיכה של פברואר 1948, ש"טיאטאה"
את קבוצת נורי סעיד-צאלח ג'בר בשל חתימת חוזה
פורטסמות, וכרי שהתחייבה מראשית צעדיה על ביטול
החוזה ועל קו אנטי-בריטי קיצוני. עתה עורכים גדה
אותם היסודות הקנאיים-הלאומנים, שהעלו לשלטון,
הפגנות רועשות מאחר שקמעה קמעה חזרה הממשלה
לקו המדיני שהיה מקובל על הקודמת לה אף סיפחה
אליה את נציגיו המובהקים של אותו קו.

1.

המהומות במצרים, בסוריה ועיראק סבבו, בראש
וכראשונה, על שלושה גושי בעיות: ראשית, ענינים
פנימיים המיוחדים לכל אחת משלוש המדינות, אם כי
המשבר הכלכלי-הפיננסי משותף לשלושתן; שנית,
השואה לבריטניה והמחאה על השתלטותה הגוברת של
המדינות הבריטיות על המזרח התיכון ועל השתעבדותם

* מרידת רשיד עלי בעיראק יצאה מכלל זה רק
למראית עין; השינויים שהביאה באוריינטציה העי-
ראקית הפוליטית, חלו בשעה של משבר בין-לאומי
חמור, והוא שהעלה אותם לדרגה של שינויים מרחיקים.

למנט על ידי צירים בודדים, בעוד שרוב הצירים הם
"בלתי-תלויים". עובדה זו כשלעצמה דוחפת את
המפלגות להעדיף פעולה "ישירה" ברחוב על פעולה
פרלמנטארית. אולם בעיראק, עוד יותר מאשר במצרים
ובסוריה, מתנהלת פעולת הרחוב לא בשם מפלגות או
ארגונים מסויימים. גם כאן ידם של בעלי-תריסים
פוליטיים, אנשי סיעות וכיוצא בהם, באמצע, אולם
גם כאן מכריע עצם מציאותם של ההמונים המוסתים-
הקנאים והנוער ה"משכיל" הקיצוני.

ה.

ההפיכות והמהומות, שמתחללהן מוליכים את
ההמונים הקנאיים ואת הסטודנטים להסתערות על
הממשלה, אינן בגדר מהפכה סוציאלית, אף מקום שהן
מצליחות להפיל את הממשלה ולהעלות ממשלה רצויה
יותר למנהיגי הרחוב, ואינן מתכוונות למטרות סרי-
ציאליות מהפכניות. אין תכליתן כלל שינוי
המשטר; כל כונתן היא שינוי הרכבם של העומי-
דים בראשו, וחוג הנהגים ממנו.

מכאן שהקבוצות הקומוניסטיות האמתיות חלקן
במהומות-רחוב מסוג זה מועט, וחלקן כהנאה מפירות
ההפיכה, מקום שזו מצליחה, אפס, בעיראק מצויות
כמה אגודות וסיעות "שמאליות" או שמאליות-
למחצה; המפלגה הקומוניסטית האמתית, האורתור-
דוכסית, פועלת במחתרת. בסוריה היתה המפלגה הקו-
מוניסטית מותרת וחוקית עד ראשית המלחמה בישראל
(כשניצלו השליטים את המצב הצבאי שהוכרז ערב
הפלישה לישראל, כדי לרכא בהודמנות זו גם את
המפלגה הקומוניסטית), ועל-כן לא צצו בה ארגונים
מוסוים וקבוצות קומוניסטיות-למחצה כבעיראק. במצ-
רים קיימות כמה אגודות קומוניסטיות-למחצה וכן
מפלגה קומוניסטית במחתרת; אך הדבר האופיני
למצבה של התנועה הקומוניסטית במצרים הוא
שהשפעות קומוניסטיות הצליחו לחדור במידה ניכרת
לשורות הנוער המשכיל המאורגן במפלגות האחרות,
וביחוד לשורות הופד, שבו קיים עתה "אגף שמאלי",
קומוניסטי-למחצה. קרוב לשער שהקומוניסטים והקו-
מוניסטיים-למחצה גם הם לא נמנעו מהשתתף בהסערת
הקהל נגד הממשלות השנואות. אולם יהיה אשר יהיה
כוחן של התנועות הקומוניסטיות השונות במצרים,
בסוריה ובעיראק, לא הן חוללו את המהומות, לא הן
כיוונו אותן ולא הן המתקדמות בעקבותיהן לקראת
מטרתן.

1.

התנועה הקומוניסטית היא האחת היחידה בעולם
הערבי הדוגלת בתכנית מדינית-רעיונית קבועה פחות
או יותר (ולא כאן המקום לברר מה סיכויי התגשמותה

תודה צמוקה למדיניות הבריטית על שחרור סודיה מתחום שלטונה של צרפת. אולם הסורים מרגישים יפה שבריטניה הותרת לגובינה מדינית וממשית ביותר של חובות מוסריים אלו. אין ספק שבריטניה מבקשת לחתום על חוזה הגנה גם עם סוריה ולצרף מדינה זו למערכת תכנונית המדיניות והאסטרטגיות במזרח התיכון. אין ספק שהיא מנצלת את מצבה של סוריה — את הסתבכותה בפרשת ארץ־ישראל, ואת בידודה המוחלט בכל מדיניות החיצונית ובמדיניותה הפנימית — לשם לחץ מוגבר. ואין ספק שדעת־הקהל הסורית סולדת מאד מפני כל התקשרות קבועה וחתומה עם בריטניה.

ה.

לדברי הערבים בעתונות וברדיו שימשה מלחמת ארץ־ישראל נושא ראשי למהומות: המסגנים המסמ־תערים תבעו לתדש את המלחמה. ברי שאין זו האמת לאמתה; אך אין ספק שיש כאן גרעין של אמת. ופרשת המלחמה במדינת ישראל נודע לה תפקיד נכבד במערכי־נושם של ההמונים והחוגים הקיצוניים־הקנאיים המסיתים אותם.

אין לפנינו תכנית מדינית־אסטרטגית שקולה בדבר חידוש המלחמה עם ישראל. אין לפנינו. כהקדמה לזו. חשבון מדויק של הכוחות הערביים והיהודיים, והאפשרויות המעשיות בכוח־אדם, בציד, בפוטנציאל תעשייתי, פיננסי, וכלכלי. אין כאן שיקול קר של המצב המדיני הבינלאומי, הכל־ערבי, והמצב הפנימי בכל ארץ ערבית. אין כאן בחירה שקטה בין האפשרויות השונות לצאת מן הקפאון שנוצר סביב בעיית ארץ־ישראל, ובעקבותיה החלטה לתדש את המלחמה ולהשליט כיוון זה על המדיניות הערביות ולהרחיק מן השלטון כל מי שמתנגד לו. לכל אלה אין זכר. הדבר שמצוי כאן הוא זעם אין־אונים, יאוש רב־שנאה על הכשלוש שנהלו הערבים במסעם הצבאי, ועל חוסר־המעש של המנהיגות הערבית הרשמית. במידה רבה לא נודע להמונים, באי־זו מידה נכשלו הצבאות הערביים ומה גודל תבוסתם, ועל כן שבעתים לא־מוכן להם מדוע יושבות הממשלות בחיבוק־ידים ואינן מוחצות את האויב היהודי. גם כאן מתנקמת בערבים תעמולתם השחצנית־האווילית, שיטתם קצרת־הראות להסתיר מעיני ההמונים את כשלונותיהם ואת כוחו ומציאותו של ישראל; שכן אם לא נכשלו צבאות ערב ואם אין מדינת ישראל קיימת וחזקה — כיצד יוסבר קפאון של מצב, אי־חידוש המלחמה, ואכזרן רובה של פלשתינה? ובמידה שמסתנגנת ומתפשטת האמת על התבוסה ושיעורה — וזו מוכרחה להתפשט — ואילו ידיעת הסיבות שתיארו לידי התבוסה אינה מתפשטת, ואין מסבירה, מה לקח ילמדו איפוא ההמונים הקנאיים

הגוברת של מדינאי ערב למדיניות בריטית זו; ושלישית, פרשת ארץ־ישראל.

לא מעניננו כאן לקבוע אם ניצולה של הסתבכות הערבים בפרשת ארץ־ישראל היה מכון מראש להשגת יתרונות ורווחים מדיניים לבריטניה, ואם למען מטרה זו יעצו הבריטים את ידידיהם הערביים להיכנס לאותו מבוי אסום שעתה אין להם מוצא ממנו; או אם יש כאן תולדת־אגב מקרית. אך אין ספק כי בדיעבד מנצלת המדינאות הבריטית את מצוקת הערבים למען מטרתיה היא. עיקר תכליתה, כמאז, לקשור את מדינות ערב לבריטניה בחוזה הגנה מהודקים, ולקבוע במסמרות אותה ויקה לבריטניה בעניני צבא, ציד, כלכלה, מדיניות, כספים, אשר מלחמת ארץ־ישראל הבליטה והגבירה אותה במאד.

במצרים ידעה בריטניה לנצל יפה את שנת הסתבכותה של אותה מדינה במלחמת ישראל. בסודאן נוצרו עובדות בהתאם לרצונה של בריטניה, אשר שום הפיכה במצרים לא תוכל עוד לשנותן. גם בענין השני השנוי במחלוקת בין בריטניה למצרים, החוקת חיל בריטי גדול באיזור תעלת סואץ, הצליחה בריטניה לקיים את המצב שעליו מתקוממת דעת־הקהל המצרית, בלי שינויים חזוועים רציניים. על אף שתי המכות הקשות שבריטניה השכילה להכות את מצרים בשעה שזו היתה עסוקה בארץ־ישראל, גברה תלותה של מצרים בעזרתה וכרצונה הטוב של בריטניה עד כדי יזמה מחודשת לחידוש המשא־ומתן על חוזה הגנה חדש. המרידה הנפשית במצב ענינים זה היא אחד מגורמי היסוד של המהומות.

דומה לכך המצב בעיראק, גם כאן גברה תלותה של המדינה בתסדי בריטניה וגם כאן הצליחה זו לשרת את האינטרסים הבריטיים מבלי שדעת הקל העיראקית, על אף ריתחתה חזמה, הפריעה לה הפרעה של ממש. ההתקרבות המחודשת לבריטניה נתבטאה במינוי פרר בריטיים מובהקים למשרות מיניסטרינויות ובתעמולה על מהזתו של החזה פודטסמות, שסוף־סוף אינו רע כל כך, ומכל מקום טוב הוא מחוזה 1930 שעמד בינתים בתקפו. תהליך התקרבות זה הוא שגרם להתפרצות המחודשת של הרגש האנטר־בריטי.

בסוריה אין אותו תהליך בולט כל כך. אין לסוריה חוזה מפורש עם בריטניה, ואין בין שתי המדינות חילוקי־דעות מסויימים. אדרבה סוריה חייבת

• התביעה המצרית הלאומית שני שלבים בה: ראשית, שוב אין מצרים מכירה בחוזה 1936, הוזה אומר בזכותה של בריטניה להחזיק צבא באדמת מצרים ככל ל; שנית, אם אמנם קיים עדיין חוזה 1936, ואין בכוחה של מצרים לבטלו, הרי לפחות יש לצמצם את מספר החיילים הבריטיים לפי הכתוב באותו חוזה.

תגובתם על המציאות זו תהיה שונה בהרבה מתגובת הממשלה הקודמת.

יסוד נוסף ומסובך בתמונה זו היא בעיית הצבא ומעמדו במשחק הסיעות, הזרמים והאישיות. ברור כי הן בשעת מהומות וחילופי־שלטון, והן בתנאים שמהר מות וחילופים כאלה יישנו וייהפכו לחזיון מתמיד — גובר ועולה כוחו של הצבא בעיני המדינה: רצונו — יעלה ויוריד שלטון; רצונו — ידכא מהומות, או לא ידכא או אף יצטרף למפגינים; רצונו — יתפוס בעצמו את רסן השלטון ויעלה למשרות המיניסטריאליות את ראשיו או את אנשי־שלטונו וממוניו. ה"הצבא" במשמע — חבר הקצינים הגבוהים והבינוניים.

השתתפותו של הצבא במערכות המדיניות הפנימיות ובקנוניות של השלטון, היא עובדת קבועה ומורשת בעיראק. יש רושם שבמצרים גוברת והולכת השפעתו של הצבא, וכן גוברות המרירות ושנאת הפור לטיקאים בשורות קציניו, וביחוד בקרב הצעירים שבהם; לא מן הנמנע שידם תהיה ניכרת בחילופי השלטון ובמאבק הפנימי. בסוריה מוקדם עדיין לדבר על "הצבא" כעל גוף מלוכד ומובהק: צעיר ורופס הוא מדי, ועדיין לא צמת בו חבר קצינים בעל מסורת וצביון משלו. אולם המרירות בארץ וגילווי המשבר הממשלתי ודאי יעוררו את יצרם של קצינים צעירים ונמרצים גם בסוריה, וישמשו גורם לגיבוש הצבא כגורם במדיניות הסורית הפנימית.

המהומות וההפגנות העוברות לעינינו על כמה מן הארצות ערביות אין בכוחן לחולל שינוי אמיתי במדיניות־החוץ של אותן המדינות, אך לא מן הנמנע כי תהיה להן השפעה רצינית על עיצוב דמותן הפנימית.

זולת הלקח שהכשלוניות והמטלות, במידה שנודע עליהם, הם תוצאה של מעילת הממשלות והמנוינים, בגידתם, או במקרה הטוב ביותר — של חוסר־כשרונם המוחלט?

על כן בא זעם ההמונים בפרשת המלחמה לידי ביטוי בהסתערות, קודם כל, על אלה מן הממשלות והאישיות שניהלו את המלחמה ואשמו בכשלונות — ודוקא משום שאותן הממשלות העלימו עד כה את הכשלונות. לא מקרה הוא, למשל, שהמטרה לזעם המוני דמשק, היה אחמד שראבאתי, מיניסטר המלחמה בשעת הפלישה לישראל (והתפטרותו אחר־כך מתוך מתאה על חוסר־היעילות של הפיקוד הצבאי, ועל סירוב הממשלה לבצע את התכניות שעליהן המליץ, לא עזרה לו). ענינים כגון מאסרו של סואד מרדס, קרובו של ראש הממשלה, בשל מעילה בכספי ציבור שנמסרו לו לשם וכישת נשק באירופה, הגביר כמובן את ההרגשה שחוסר יעילותם ובוגדנותם של הממשלה והנכבדים המתרכזים סביבה, אך הם אשמים בכשלונו של מסע "הצלת פלשתינה".

ט.

השלטון החדש שיעלה בעקבות ההפגנות אנוס יהיה, כמובן, לפתוח דיבורים רמים על הצלת פלשתינה, על חידוש המלחמה וכיוצא באלה דברים הכרחיים לפיוס ההמון ולשיכנועו כי אכן היא עצם מעצמו היא ובשר מבשרו. אולם גם השליטים החדשים, לכשיעמדו על פרטי המציאות המדינית, הצבאית והכלכלית, לאמתה, אשר ההמונים המפגינים והסטודנטים לא ידעו אלא את צלה המרחף עליהם, ספק הוא אם

אמבטי של ערב שבת

משה שמיר

ליד הבית היו שני עצי אקליפטוס גדולים. הם היו סמוכים זה לזה, עבים ביותר, מפנים מקום למסילה שירדה אל הלולים והרפת. ביניהם היה תלוי במרושל חבל, שאתה מניח עליו את הכר הקטן מן הספה וכבר יש לך בדנדה. מן הקרקע ועד הרבה למעלה משיעור יכלתו של הילד היו העצים בחינת גזע בלבד. קליפתו היתה בוקעת ונושרת ללא הפוגות. עד שהיה מתגלה עורו של הגזע, נוקשה ולא, במקום אחד, וירוק משהו, ואולי כהלחל, ובעל-ורידים כחיה — כבר היה צדו השני קולף מעליו מטליות-מטליות נוקשות, פריכות, חומות-אבק-מתפורר, גוהות לשרטוט ולדמיון כמין דוגיות ארוכות-גו, כשהן מוצלחות למדי בארפן ובשלימותן, או כמין קיסמים כשהן מתרסקות תוך כדי נפילה. ואותו תענוג שאתה מתענג על קילופו של העור בעצם ידיך, בעצם אצבעותיך הרעבתניות!

למעשה היתה תחילתו של העץ קודמת לגזע. כל האיפרכיה של צלו היתה מנומרת אותם סביבונים מרוטי-רית, ירקקים, קשים, קטנים כעדשים, ברורי-עוקצין שהיו קרויים פריה. הילד היה עשוי ללקוט מהם עד שיגלשו מעבר. לכפותיה היה עשוי ללקטם לתוך קופסית הפח הצבעונית שעוד אמש היתה מכילה סרדינים זהבהבים עד שמניחם, אותם ואת הקופסית, ונענה לאינו גערה מבית.

וזרדים, ובדים וקטעי-ענפים היו מרושלים על פני האדמה הרכה, הצוננת, המנומרת. והן שמה ברח פעם האווז השחוט לאחר ששחטו השוחט והטילו בפרפור-גפיים על האדמה וסירב לשחיתה, וקם והחל רץ ולא הוציא קולו, וחפו אל צלם של האקליפטוס, אל אותה אפרכיה ריחנית, והקיף להם לאילנות הגדולים וטפח על פני גזעיהם, ועיפר בעפר ובדים נתרסקו — וסופו, אומרים, לא נפל אלא נשאר ודבלול מדובלל לו בגרירתו.

ואילו לאחר שהגיעו הצל והחול ועקבות רגלי-העופות עד הגזע — עדיין עשו העינים את דרכן על פני גשריהם של השרשים שהיו כמין ספסלים עגולים המתמשלים בקימור גמיש מן החול אל האילן.

ושם היו יושבים אבא ואהרן שעה שאבא בא מן העיר ואהרן משרטט בחול והוא צנוע ואהוב ומשרטט בחול. ושם היו יושבים בשעה שזהו הענין עם הפרדסים בזמן האחרון, וגרישה, אני בכל זאת חושב על פרדס, כן, נניח אפילו צריך פעם להתחתן בגלל הכסף, ושם היו השרשים קצת פגומים, כאילו היו דגים שסבתא קירצפה מעליהם את קשקשי-גבם עד להתנוצץ, נכון אהרן, הנה, ילד, אל תקפוץ עלי עכשיו, גש אל אמא, עוד לא התרחצת, אז מה אמרתי? נכון, וזה, אבל השאלה היא אם הקרן הקיימת תתן... ושם נסתיימו השרשים לתוך העץ, ואם הם לבדם שרשים — חשש ברור הוא שרוח גדולה עשויה להפריחו ממקומה, הא? כן, והגזע אחר-כך, ומעל לגזע, בגובה שהוא כליכך רחוק עד כי אינו קרוב עוד מן החלומות, בגובה שבו, כבחלומות, אפשר לשחק בלא לגעת — בגובה זה מתחילים הענפים לנוע מן העץ אל השמים. והנה אין לגעת בהם שם, והילד שוכב פרקדן בחול ובצל ועיניו עושות משחקים נאים.

וכי יש לך משחק נאה בדברים — מהמשחק שאתה עושה בהם ללא געת? — משל לעננים, משל לעפיפון שאינו שלך, משל לכרמי-השקדים, משל לגגו של בנין בית-הכנסת החדש, אשר עדיין לא נבנה, משל לאבא ואמא שנשארו בעיר עד שיבואו לשבת, משל לאבור-גילדה,

משל לארון מלא ספרים ורבים בו הללו שכריכתם מעוטרת כוכב המתעלם לו בתוך אינה ערפל כחלחל — —

ושם הענפים יוצאים מן הגזע כמו פירושים שונים למסורת אחת, כמו רחוב הספרדים והרחוב שלנו, האשכנזי. אבל הענפים נושאים על גבם את בניהם הקטנים מהם ואלה את בניהם הקטנים מהם ואף אלה את בניהם הקטנים מהם...

עד שהענפים הקרויות פרי גושרות אל האדמה ושוב אתה, הילד, שרוי על גבי החול הרך והקריר ובוחן את אותות רגלי־העופות בתוכו, ולשלישית שלהן שנתקשתה והאפירה אינה פסולה למשחק יותר מן הנמלים השחורות, למשל, שיש להן קן גדול מאד מעבר לגדר, וכאן ודאי הרכבת שלהן, שכולן בשורה אחת ארוכה... והנה אחת אדומה...

שני העצים נטועים בסמוך אבל הם כל־כך אדירים ששוב אין תואר נטועים תופס בהם. שני העצים אדירים בסמוך. בגובה הם מרשרשים יומם ולילה ופעמים הילד מאזין בתוך מיטתו ושומע את הים סואן בחוף ובבוקר הוא רואה את הים סואן בעצים.

כל עלה ועלה מעליהם הירקרקים, הנוקשים, הקטנים, חדי־הגמירה, משנופל אל בין אצבעות הילד — דינו פקיעה. לחצים לחיצה מדודה על שני להביו מעברים והוא מתקמר, מתקמר, מתעגל — ופקע! הנה הוא פקוע וסדוק בידך, ודומה: שחוט, ומרחוק, מכרמי־השקדים, מהדרך לערב־אסמעין, מהבאר החדשה של זייצב, אין אתם רואים אלא שני גושים ירוקים ניצבים ולא זו בלבד שמבליעים חתיהם את צריפה של סבתא, אלא מסתירים, בהעלם אחד, גם את בנין בית־הספר, שמעבר לרחוב על הגבעה וקרוב למחציתו של בית־הכנסת, וכל הפרדסים והכרמים והשדות שלהלן לכל מלוא המרחק הרחוק־רחוק־רחוק עד שאינך רואה מאחוריהם אלא קר ההרים הכחלחל והמעושן ודיך שתשתופף על ברכיך כדי שיעלם גם זה ואתה רואה את שני גושי־העצים הסמוכים, המעורבבים זה בזה ומאחוריהם פשוט שמים, פשוט הילוך כחול־אפור רועד זה הנמתח ותועה ופושה במלוא המרחב וגודש הכל, וחדר תוכך בנשימות, חם, נושף; פשוט שמים.

ותחתיהם צל טוב וקריר, אליו באה הרוח לנער את שטיחיה בצהרים, אליו באה תרנגולת לחטט־לחטט, ולפור רגליה, רגל לכאן ורגל לכאן, ולזול לכאן וביטול לכאן, עד שמתחפרת לה, ומורידה תריסים על פני־ראותיה השקופות ומשרישה את חרטומה באדמה — ומגמגמת, בצל, על שני לוחות עץ מחוטבים ומלומדי־קירצוף מעמידה סבתא את ככרות־הלחם שיצטננו לאחר שהיא רודת אותם מן ה"תבון", מן התנור.

ואז הריח הוא לשגע. ואז יושב הילד ואחד מענפי האקליפטוס הנשורים בידו על מנת להרחיק מן הלחם את מי שאינו רצוי בקרבנו. ואז שבה סבתא אל ה"תבון" ומלקטת לה בדרכה עוד שנים־שלושה מן הזרדים הפזורים על הקרקע ומפרנסת אותם לאש עד שהעשן האקליפטי הולך ובא, צף ועושה את מעשיו.

מרישהלה, געה פרעג אהרן — למה אין מים בברז? כך, אמיצה, סבלנית, אומרת דבריה כלאחר־ידי, סבתא. וכי ראית אותה מעודך שוהה לומר מלה? וכי ראית אותה בטלה לרגע כדי לצוות?

כך היא ומניה וביה ממשיכה לעסוק בשלה. לשה ומעסה את הבצק בעריבת־הנחושת, טופחת גליו בכפות מאודמות. הולכות הטפיחות בחצר ובין טפיחה לטפיחה: אהרן, אהרן, ואהרן, שסיים זה עתה חליבת צהרים, יוצא ודליו בידו ועומד אצל פתח הרפת. כן, אמא, וואסער, אהרן, וואס איז מיט די וואסער?

והחלב בדלי רוגע ולבן, וסימניות של קצף הולכות ונופחות נשמטן על שוליהדלי למעלה, ואהרן פוסע ועולה עד התנור ושם הוא אומר ומניע בזרועותיו. המוטור אני רואה עובד. צריך לראות אולי מוטקה משקה.

בין כה וכה מוכנים לה לסבתא ארבעה נתחייבצק חדשים. היא עוברת עליהם באצבעות זריזות, מלטפת, מחניפה, נותנת צורה. נוטלת סכין ותולשת מהם בדראצבעות את סרח הבצק הצמרמר שדבק בהם. עוברת סכין על פני צורות־הבצק. חופות אל קומץ גוצות שחורות, נוטלת אותו מטבילתו בספל־החלמון ומקנחת על פניה בצק. הלה מצהיל ומחזיר לה לשמש את אורה. שוב אין הוא צריך לה. הריהו מזומן לאש מיניה וביה.

האש! התנור!

את ה"תבון" עשה מוטקה — שהוא בכורה של סבתא ועם זה הנמוך, המגויד ומהיר־הידיים שבבניה, בטרם הקים את ה"תבון החדש" — עמד והרס את זה שקדם לו, שהיה במקום אחר, סמוך יותר אל הצריף. מגל הגרוטאות אשר נותר אחרי הישן שייר רק את האבן. אבנים רכות היו אלה ומתפוררות, קורקר מן הגבעה של "שפון", וכנוסות היו לערימה אחת אצל המקום המיועד ל"תבון" החדש, סמוך לברז שבאמצע החצר.

שם גבל לו מוטקה את הטיט. עפר הביא שאקר הרועה על גבי חמוריו השנים בכמה וכמה הליכות. היה להם עפר משובת, סח מוטקה, וגם תבן הביא שאקר, צהבה־אפור, מרוסק עד דק. עשה מוטקה בזה ובוזה כאחד, יצק מים וערבב וגבל שעה רבה והעמיד את מרשהלה שימשוך ויזרזף מים על הטיט לבל יתקשה.

ואז היה נוטל את האבנים הרכות אחת־לאחת ומניחן זו על זו בעיגול ומוסיף להן בפרצות וברוחים גזיז־אבן, שבריי־כד וספל, מפל־לבנים וכל מיני זוטות נוקשות שבעולם. עיגול על עיגול הניח. טח היה בטיט האדמדם ומוסיף תבן ומצוה על כמות המים שלא תפחת בטיט וגובל וגורף בקול חריקה דשן בתוך הטיט, ונוטל בכף־בנאים שלו מנות גדושות, גולשות, ומטיח על פני האבן — והעיגולים מתוספים והולכים, מתייצבים זה על גבי זה ועד שנתלהטה שעת־צהרים כבר ראה הילד שהם צרים והולכים ודפנות־התבון מתקרבים זה לזה מכל עבר ועוד שעה קלה יבואו פסיה־ברזל המוחלדים, הדקים, ויעשו את התקרה והפתח לעשן ושם בפנים מחיצה ברורה, אצטבה טוחה וחסונה בין האש ובין המאפה. חומה־אדמדמת היתה הבניה בשעה שנעשתה; שחור אפרפר, צהוב משהו, היה התבון לאחר שעבר מיבחנן של אפיה אחת ושניה.

וסבתא עומדת אצלו, עושקת את מימי הברז, לשה בבצק, נותנת צורות ובידיים שאינן חוששות לאש מטילה את הככרות בזה אחר זה לתוך בית־הקיבול וממהרת להגיף בפיסת־הפח המפויחת, המיוחדת לדבר.

בין אלה, בין צמד־העצים והתנור, נתחלקה החצר. העצים היו המנוחה, והתנור עם הברז שאצלו והחבית המלאה תמיד היו העבודה. העצים היו החלומות, השכיבה, המשחק — התנור היה המציאות, עולם המבוגרים, רשות הכניסה או תביעת הכניסה אל אותו עולם. בתנור היו העוגות נאפות, תחת העצים הן היו נאכלות. העצים היו ערבית, התנור היה צהריים; מאחורי העצים היתה גדר, רשרושים, תכלת, מרחקים; מאחורי התנור היו הרפת, הלולים, המחסן, אותו מגרש קטן ובו כמין תרבות קוצים רעים, מגרש שחולו לוחט תמיד, שהוא עינוי כחם־הצהריים, עינוי לרגל היחפה ולעין היחפה.

העצים היוו את הכניסה לחצר. הם היו מאווישים, בכמה מענפיהם הדלויים להם הרחק. גם מעל לגג־הפחים של גזוזטרת החזית אשר היתה מקבלת את הבאים בשער. סביבם היה החול יבש, מגוהץ ונאה.

התנור היווה את החצר. עצמה. סביבו היו התרנגולות מרבות לחטט, והברז היה משלל שלוליות לכאן, ולכאן, וממנו והלאה כבר אפשר היה לקשור את החמור ליתד המעוקמת, והמחסנים, והלול שקירו המזרחי עשוי סריגים ואתה רואה את העיפות בשנתן והרפת וסופה של החצר, שם החול רטוב וחלקלק, צבעים כתולים בו, שלוליות, סביב הלול רבה המדמנה, ממש לכלוך שבעולם, והכל ובכלל שם מפוזר ומונה שלא כסדרו וערימת פחיתוספה שנתרוקנו ובכל זאת פעמים, גרעשת מתוכם תרנגולת, שהיתה גוברת עד שקרבת, ונוצותיה מתחבטות בבהלה וריחוף וגידוף, ותל של קליפות שקדים שהרקיבו בגשם האחרון ועוד לא הוסעו ממקומן, וגלגלי-עגלה ללא יצול, וחבית זפת לשעבר, ומעדר ללא-קת, וטוריות בגיגית פגומה וקלשון להוצאת הזבל בערימתו תחוב, ואפילו ביצים לפעמים, בהחבא, בפינות שונות...

אבל מן החצר לבית אתה עולה בארבע מדרגות של ביטון שאמצען, בזו אחר זו, נטול כבר ומקוער ומעיד על רגלים עולות ויורדות, עושות באמונה מלאכת ההרס, הראשונה, החדשה מכולן, עזיזן היא שחפחורת, אחריה שתיים בנות גיל שנה, אפרפרות, ואילו זו שמגביהה קומתה ותחזקת אל-הסף — משהו אדמדמת וחישוב של ברזל למתניה ללמדך שהיא עתיקה מכולן. הילד עלה במדרגות להכנס הביתה, קודם לכן באו עליו בטרוניה מבפנים ועדיין ספק מי היה בעל הטרוניה, אבא ואמא עתידים לבוא הערב מן העיר וכאן רוצים להפוך אותו ולעשות לו מרחץ הגון בטרם יתיצב לעדות לפני מולידיו.

הוא עלה במדרגות וסבתא רודה שם מן התנור את ארבעת ככרות הלחם האחרונים. פייגה, פייגה, פייגה-לי, זו שאינה בת ואינה דודה אולם משהו כנראה קרובה בכל זאת הבינה מאליה את זעקתה של סבתא ויצאה מן הבית עם כמה וכמה סירים ופנכות על גבי מגש של עץ, התנור, שאשו דעכה יתעבר מעתה בכובד חדש זה עד שתבוא שבת.

הילד עלה במדרגות לאטרלאט, מדרגה מדרגה ומדרגתה, אותה חפית ראש, אותם מים חמים באמבטי — נַי נַי על החוץ היפה!

מצד ימין, שעה שהוא נכנס בדלת, מצוי פרוצפן המכוער של המדרגות, שם משתרבב מתוך הצריף צינור-ההקאה החלוד, הפגום, המזיל מירשופכין מן האמבטי, מכיור הרחצה, מכלי הבישול, הריחו מתין אותם בקפיצה — עד הקרקע, עד השלולית הפורצת נוטפת לה אחר-כך בגיחון אפור-צבע, מרטיב על סביבותיו עד ירכתי החצר.

כמה להוטות התרנגולות לשחות ממנו, מגיחון זה, כמה הן מנתרות ללקט ממנו שעה שזרמו נח ורק פירורים וגושים שבו מזדקרים ושרויים, כמה הן מרבות להיטות!

אך מן הצד האחר, מצד שמאל, מקומם של כלי הבית, סירים תלויים לניגוב בחמה, מטליות וסחבות מניעות כנף על כל גישובת, המטאטאים והיעים במעומד, דליים, וראש לכולם — מיסננת החלב הגדולה ואמתחות חבד הלבנות, רחבות-הקיבול, שבהן עושה סבתא את הגבינה, הגבינה! החלב החמוץ גלדים-גלדים, צפילתו המתות לתוך סיר החרס, דרכו בעד המיסננת, ניטופן בעד בדי-האמתחת חלבן, תלותו על החבל, קשור ומהודק בשמש — האצבעות הממשות אותן אחת לשעה שעתיים, הגבינה! הבד המתערטל מעליה בזהירות ובאצבעות חרדות, צורתו של חריץ-הגבינה, שכל סיפורי-הבד כתובים עליו והגבינה עצמה, וטעמה הלחלוחי, הריחני, השמנוני, על הלחם הפרוס, עם החלב, עם הזיתים, עם „וילהלם“, כן, „וילהלם“.

הילד עלה ועמד על הסף, הוא לא התבונן לאחוריו, אולם בגבו חש כל נייע וכל רחש, כל תמונה וכל קרן אור בעולם שמאחוריו, „וילהלם“!

וילהלם היה כלב-זאב הייתי מפרנס לו מזונותיו כשאתה ישוב על המדרגות, על אותן מדרגות, והוא מקרטע ומרקד לפניך על האדמה למטה.

עברו בכפר מכוניות של „היילנדר פיוזילירס“ בדרכם לצריפין. היה להם כלב אחד יפה וקרני היה בפיחם „וילהלם“ על שם אותו קיסר ששמט, אומרים. הכלב קפץ מאחת המכוניות בשעה שחפרו דרכן בחול ועד שפנו לנטלו כבר נסתבך באחרת והיה מיבב נוקבות ומקוטעות, צובטות וממושכות. משראו מהי שעלתה לו שיירוהו במקום והדבר היה מול צריפה של סבתא ושם היה אהרן אחרי מקלחת-הערב.

נטל את הכלב והשקהו מים והטעימהו פרורי-לחם מרוככים בחלב ולבסוף זרק לו קציצה. ימים רבים היה מדדה על שלוש עד שהחל מדדה על ארבע עד שחלל מדידיו היה כלב-שמירה לתפארת — ואילו שמו „וילהלם“ לא נשתכח והכל היו שמחים בו משום זכרונות ומשום אירוניה.

לימים נעשה מורגל עם הכל. כאן, על המדרגות, היו יושבים ומטילים לו מזונות. ויצא שמו כגרגרן מופלג וכל מי שאינו גדול משיעור של בית — יפה ללועז. היה בולע חאנים בשלות, שחורות, ואם התליעו — מה טוב. ענבים היה קולט בעודם באויר, מעשה קונדס, והיה נוגס בהם כבזבובים. היה חסיד נלהב של עגבנית שנתמקקה, שיירי-לבן, לחם שרני בציר של דגים, נוצות עופות וקרביהם ופרשם, כל פרי שבעולם (ו„צבר“ מתוק על כולם), כל ירק שבעולם, תפוח לימון וקליפתו של אתרוג, ביצה סרוזה ומיני חלב, הכל!

כאן, על המדרגות, היו יושבים פעמים כל האחים כולם, פעמים רק זה זה, פעמים רק הילד ואהרן עמיתו הטוב, פעמים הילד לבדו, וחומדים לצון עם „וילהלם“ ומרקידים אותו לפנייהם על האדמה כל זמן שהוא מבקש את מזונותיו וקולטם. מוי-שהילה, יצאה צעקה גדולה מן המטבח, בהולה ודחופה, אולם הילד שהדף את הדלת ונכנס העמיד מיד את הצעקה על אפסותה, שאין צריכים לה, שהריהו כאן, וכאמת נתרוששה זו מיד והברה אחרונה שלה כבר ענות אכזבה חלושה היא עם כלשהו פתיעה ותרעומת, והגיעה העת באמת שתכנס פנימה.

הוא היה במטבח, שם היה גם בר, ברל, ברלה, ברקה, דובון, טומבון. היה צעיר בניה של סבתא ותלמיד הגימנסיה שבעיר היה. הא, הלה היה יצור בדות ומפתיע, רבונן של עולם! הוא היה גימנויסט, אף הוא בא לשבת, אף הוא מידידיו הטובים של הילד.

שמע נא סמאראקאטש, כמה זמן הייתי צריך לצעוק אליך. אולם בה בשעה היה גחון על השולחן, על לוח האשקוקי, לידו היה פרוש גליון ערב שבת של „דוארהיום“ ותוך הצצות חטופות, מעוצבנות-צפרנים-נגוסות, היה מסיע ודוחף בכלים שעל הלוח, כל בניה של סבתא היו כחוש-יגון, אולם ברל כחוש מכולם. נוסף לזאת היה מויע-כתופת, מויע בכמויות, בכשרון, בהיקף, להשקותו תה בשבת אחר הצהרים — הא, רבותי, זה היה שייט! הילד התבונן אליו בחיבה ובסקרנות. התכוננות שלא היה יכול להחליפה באחרת לגבי ברל. הלה היה דוד מלא וגדוש בהפתעות, כל יום היה בא מן הגימנסיה מצויד סיפורים, להטים, מעשי-קונדס, בדיחות ושעשועים, ריח קל, אופיני ומיוחד לו, היה מהלך עמו — תערובת נפלית של זיעה, ספרים, דיו ומחברות, בושם-התסרוקת, גזון — והילד היה מחבב גם אותה, את הריח, יחד עם כל מה ששייך לו. והרי לרופאים יש ריחם שלהם, ולפועלי אריזה במושבה, ולערבים זה כבר לא ריח אלא ממש הפגנה, וגם לברל יש, ולאמא ולאבא, ולעצים, ולבד, לאריגי-הבד השונים לסוגיהם.

ברל היה שלימול ממדרגה ראשונה. כל מה שהיה נופל לידיו היה נופל מידיה. האחים חיבבוהו כיאות לצעירי-בנים אולם עם זאת היו מקניטים אותו כלחם-חוק. ברלה, קח תקן לי את השעון, ברלה הכוס שנשברה היום מי שבר אותה, ברלה, גש תעזור לאמא לתפור את הכר... יותר מכל היה להוט לתקוע את חטמו לפינות שאינן שלו ואפילו כל אותן פעמים רבות שנתקפה קשה בשל כך לא עקרו ממנו תאוה מזורה זו.

מוישהלה לא השיב לברל על תרעומת אחרונה שלו אלא פסע בשקט, משל יחידי הוא במטבח והלך אל החלון.

עתה החל במשחק שהיה חביב עליו מכל. מתי תפקע סבלנותו של ברל? הילד התחכך בכתלים. ברל היה מורכן על השולחן. שני מרפקיו לצודים היו מסמנים נקודות זיקור מכסימלי של שתי ידיים תומכות ראש נוגה, מורכן, מעוקש כלפי מטה. פתאום נטל יד אחת ולפת את שפתו התחתונה בבוהן ואצבע. היה מהורהר ושקוע ככלונס בחמה. הבוהן והאצבע צבטו את השפה התחתונה עד כדי לשרבבה בעל כרחא, עד כדי להרחיקה מאצל הניכיר־השיניים המתגלים בה בשעה ורודים־חוררים, מבעיתים משהו. והכל מאצל הקיר בהתחכך.

וברי לך שתנועה זו משמעה שהוא עסוק עתה בבעיה קשה, ואולי יתכוף לה נסיון נואש באחד מכלי־האשקוקי, מהסס־נגרר. והוא מתגרה בשפתו התחתונה, מותחה, מותחה עד כדי גיחוך, עד לעורר מחשבה על גמל.

והכל כבר לא מאצל הקיר סתם, אלא יותר רחוק, מאצל החלון המשוקע בו בקיר, החלון הנפלא והמענין שהוא מעין תחנה.

מותחה — ומרפה ממנה פתאום, מיד לופתה שנית בתרי אצבעות ומיד מרפה שוב, תביט־נו, תראה מישחק! הילד מבקש לפרוץ בצחוק. הרי זה האמצעי הקל והנוח ביותר להרגיז את ברל מרבצי.

הוא רוצה בכך. זה עתה היה מצעק. זה עתה היתה חובתו לאנוס את מוישהלה שיכנס לאמבטי החמה וכבר מעסיק אותו ענין אחר ומוישהלה במטבח והוא כבר שכת, הוא כבר בעולם אחר.

מוישהלה נפנה אל החלון, אפשר שברל, דובון, טומבון עדיין מעסה בשפתותיו, הוא יש לו כבר עיסוק אחר. החלון היה אחד ממחוזותיו הפליאים של המטבח. הוא היה עב קיבול. מלמד היה על איזור האבן היחידי בביתה של סבתא (המטבח! והשאר הן בחזקת צריף־עץ היה), מלמד היה עליו שקירותיו בנויים במידת הרווחה וההרחבת.

בתוך החלון יכול היית לשבת ולהסתיר את האור ולהרגיז את הכל אלמלא היה גרוש כל־כך באוצרותיו. מימין היתה תלויה מנורת־הנפט מעוגלת הזוגית על אונקל שלה. משמאל היה לוח השנה של חברת „ג'נרלי". היה שם מראה אניה בים ושחף מתלכסן אל המים. סמוך־סמוך לקצה התמונה וגדול ביותר, עד שכנפו חופפת כמה וכמה תאים וסיפונים באניה ואין הילד תופס כאן כי השתף גדול במופרו משום שסמוך אליו, משום תצלום וחוקותיו וחכמת־הפירסומת, ולפי שאינו תופס הרי זה בלי ספק גשר גדול, הנשר הגדול, ומכאן שבילים לחלומות.

החלון עצמו היה שני פתחים, ובחוץ חיכו להם וויס לנעול אותם בשעה שקרועים לגמר ומשיקים לקיר מבחוץ. אבל מתי באה להם שעה כזאת?

מרבית ימיהם היו סגורים בגלל האשים של המטבח. שלוש זגוגיותיו של האחד תמות והשני שתום־עינו האמצעית. שם היה דבוק נייר־עתון שהצהיב ונתרבב, ובכלל היו בו צורות יפות.

ועל ארן החלון עצמו, על קרקעו, היו מחטי פרימוסים בשורה אחת וקופסאות הגפרורים, החדשה, המלאה לה אדומי־ראש מכאן, והישנה, מלאה שחורי־ראש, מצד שני. ובקערית — סבון עכור ומטליות, וסכת־האבק תלויה ליד העששית. ובקבוק הספירט, ורוד, כחלחל, ואילו להבות, אילו להבות נהדרות שעה שהפרימוס מתכה בסבלנות לניקוש המשאבה על ירכו! ברל החל מזמר אותה שעה, ללמדך שהוא שוקע והולך בשיכחה, שכן אין ברל מזמר אלא

בשעות של שיכחה עצמית גמורה. פעמים במקלחת. פעמים רחוקות בערב על המרפסת נוכח הים לאחר שסיים את שיעוריו. פעמים קרובות יותר בעת ששקוע באשקוקי. הרי זאת אומץ-ה' ה'... זאררות אומה-הרה-ה'הת... פה זה היה שאאאאת... פה... פה... רגע. מוישהלה. מה אתה עושה שם. מוישהלה. מויש...

אבל היה כבר מאוחר וזוגית המנורה. העבודה. מרוסקת היתה על הרצפה ולכל המרובה נותר ממנה זכרון הנפץ אי-שם בין שתי אנניך המצופצפות לרגע. זה היה כך: הראי שמאחורי הזוגית. אותו ראי המושחל לו על אגן המנורה. זה האגן המחזיק בה תלויה על כל וו וקרט. אותו ראי עגול היה מעורר סקרנות עד כדי התרוממות האצבעות.

הוא נטל את המנורה מתליה ובקש לסקור את פרצופו בראי. דבר זה היה קשה משום שהזוגית עמדה כטומטום באמצע הנשף. הוא לפת אותה בשתי ידיים, בשתי ידיים, והאצבעות הלכו סביב, וחלץ אותה ובהתאם לכך השמיע כמין מפח-קול רפה — והעמידה בצד. עד שהעמידה בצד (כשפתחה התחתון משמש לה רגלים) באה צעקתו של ברל, טומבון שכמוהו, וזה הרי מה שרצית ילד, וגם קודם לכן זהו מה שרצית. הנפץ היה הברירה היחידה, הדרך היחידה, המתבקשת מן הכלל: מחוסר תשומת הלב, מהתרגשותו של ברל שהוא מיד קופץ לכאן ממקומו, ממצבה הקריטי של הזוגית עצמה.

הזוגית נשמטה ועשתה את דרכה אל הרצפה ואל האקוסטיקה. זה היה נפלא מבחינה מסוימת, ולכן עמד מוישהלה בלתי-מבויש לחלוטין וחיכה לאימי-הביקורת. וכבר סוחר ברל את מוישהלה לאמבטי והרעש רב והוא מבטיח שלא יסלק את השברים עד שתעלה סבתא מן החצר — ואז תדבר החגורה.

האמבטי היה גם הוא במטבת. סביב לו תחם תחומו סוכך גדול של אברזין, פה ושם היה נקוב. למשל, פעמים היה הילד רוצה לגשת ולתקוע עינו ולראות את הגדולים מתרחצים בלי שידעו כי הוא רואה אולם תמיד היה מישהו במטבת.

בשכבר הימים היה האברזין לבן. עתה היה תלוי ומדולדל ומוכתם. מפנים היו נעוצים בו חוטי-ברזל שאחזותם אתה רואה מחוץ ועליהם המגבות ונטלת-הסבון, ובגדי עבודה, וחגורות, וענינים של הנשים שבבית.

מוישהלה כבר היה בפנים ועמד על כסא העץ. ברל קלף מעליו את חולצתו ואילו את סנדליו השליך בעודו בחוץ. מתחת לכסא היו כמה וכמה קבקי-עץ, רצועות של גומי ועור עליהם למכנס האצבעות והם לחים וכבדים ומקישים נוראות. את המכנסים תוריד בעצמך, ואיך האש? יש כבר מים חמים? אחר כך תגיד לי אם צריך להוסיף לך קרים!

משנכנס לחוכו — היה האמבטי איזור של מתיקות ואושר. מתחת לדוד האדום שמעשנה יוצאת ממנו אל התקרה ואל השמים בחוץ בערה אש. האש היתה עשויה ברובה זרדים של שקד, לימון אך בנותן טעם היו האקליפטוסים. בסל היתה ערמה של עלים יבשים, עלי אקליפטוסים.

מוישהלה כבר היה ערום. ברל חזר אל בעיות האשקוקי שלו והילד קפץ מן הכסא וקרר אל האש. נטל מלוא חפניו מן העלים היבשים, המרשרשים והטיל לתוך האש. האש נחנקה. נתבהל. עשן כבד וסמיך עלה. דומה אסון. ברלה. העשן אפפהו. פתאום בקעה להבה עליזה מתחת לגבב העלים. הללו פינו לה דרך בעליצות ובצהלת פנים. מיד ליחכו הלהבות והאוויר נתבהר. עיני הילד השיבו ללהבות מה ששיגרו נכחן. המשחק היה נאה ביותר.

מן הברז זרמו מים חמים במפושר לתוך בית-הקיבול הגדול של האמבטי שתוכו לבן וברו אדום. שני ברזים היו, הברז שצבעו כזהב ואומרים נחושת והוא למים הקרים. ברז פשוט, והשני,

למים החמים, ברז בעל ארבע קרנים, כולו לבן, ומשהו כתוב עליו באותיות שחורות והוא חלק, מתנוצץ ונזח לשאת קצה של סבון בין קרניו הארבע, ובכלל חגיגי ועשיר, של בתים בני שלוש קומות, של גרמפונים, של פסנתרים, של כלכלבי־צמר מאולפים. זה האח העשיר והאח העני — שני הברזים, זה המושבה והעיר, זה מיל ושילינג (הצבעים) זה אולי אבא ומוסקה, או אפילו אהרן, זה אדון ימפולסקי וסבא קרמר.

היה חם ונעים בבי־אמבטי. ממים קרים עדיין ירא היה, ימים שקודם פסח, עד שתבוא עתן של המקלחות הקרות עוד יצטרך הקיץ לעמול עלינו הרבה באשיו הרעשניות. היה טוב, מוישהלה הכניס רגל לתוך המים הצלולים, המתבעבעים ומתרוממים תוך ריטונו של הזרם היוצא מן הברז ומרבה אותם ללא סוף.

חמים היו, אולם כבר ידע כי עד שאינו כחון אותם במגע עכוזו אינו יודע אם יפים לו סופית או צריכים תוספת קרים.

הכניס רגל שניה ועמד בתוך האמבטי, עכשיו תקפו לרבע הפחד שזה מתמוטט ונשפך על מימיו, הוא בתוכם ופתאם הם רותחים וזה נורא.

מיד נהמך בקיר וראה בעד האשנב הקטן, הגבוה, את ענפיו של הלימון המתוק הגדול אצל הקיר כחוף.

נתאושש, נשתופף, הולך וקרב אל שטח המים החמים. עתה, דוקא עתה, נסתכל בעצמי שהוא ערום. גופו הקטן היה שווף, פרט לאיזור המתנים שנשתמר בלבנוניתו. איזור זה מיוחד הוא, אין אדם מגלה אותו לשמש ואילו הנשים אינן מגלות עד כתפיהן, פרט לילדות.

אבל איזור המתנים הוא בחזקת איסור אפילו לקטנים ביותר ורק עוללים שבעוללים יונקים פיצפוניים הם בכלל חתיכת עכבר ותו לא. מתאהה היה לראות את עכוזו בראי. חבל שאין ראי כאן, פנימה. נסתכל מטה לתוך המים ולא ראה דבר אלא את קרקעיתו של האמבטי ופס דקיק של גרגרי חול ברורים שהלך ונצטבר מן המים. הללו יהיו משפשפים בו שפשוף נעים שעה שכבר ישב ישיבה קבועה בתוך המים.

ברל!

הוא סכסך ידו במים לנסותם. המים היו, העמיק שבת. אולי יהא עכשיו גדול כמו אלה

שנכנסים והאמבטי סביבם מקטר אדים?

ברל. ברל בוא הנה. ברל, בורקו, טומבון! והוא יושב עתה וטופח לו על פני המים בשתי כפותיו ומן הדין לסגור כבר את הברזים. בכלל, סבתא עד הזמן האחרון היתה רוחצת אותו במים שבהם היתה רוחצת את עצמה, וכי ראיתם שעל קטן כזה נוציא כל־כך הרבה מים? אבל לכבוד שבת ובואם של אבא ואמא אולי קצת אחרת. וגם ברל זועף, מאי משמע, וכי אילו מנהגים הם אלה, ככה נוהגים בקטן? מהו, אינו מצווה על נקיון? ברל בכלל יהיה רופא.

הוא נכנס ובא. מצב רוחו היה משופר, נכון היה לשעשע עם הפעוט. את שיירי הנוגות סילק בכל זאת, די לאמא בצרותיה, אולם סופה שתרגיש בחסרונה של זו. היה מחבבו, לפעוט, ביותר היה מחבב את קרטועי־גופו החלקלק בין ידיו בשעה של סיבון וקרצוף. הנה שעה יפה מזוימת ובאה, רק בכל זאת כדאי לא להזניח את המשמעת שבכאן, אחרת יעלה לך על הראש.

היידא, תן את הסבון ונתחיל צפרדע!

עכשיו בא תורם של כמה תהליכים רעים ומרים. גרוע מכולם היה קירצופו של הראש בסבון ובחודי־אצבעות. קונם אם לא ניצל בריש את השעה כדי לפרוע כמה וכמה אלפי נטירות שהיו לו בלבו על הקטן, אין צריך לומר שענינו של זה נתמלאו סבון, שהבהיל שתי ידיים סומות, גששניות, אל הברזים, מים, מים, סבון, העיניים, ותחב את ראשו מתחת לזרם צונן שנפתח.

שפסף עיניו, גנת, נשף, היה אומלל, יבב, נשבע שבועות נלהבות שלא יחזור לשטות זו, לחסיפת ראש. עזוב, עזררוב כבר... והיה שמת.

לבסוף ניצב על הכסא שמושבו תופח מן הרטיבות ומתבקע, מימיו זולגים לכל עבר, משך בחטמו הקטן הרבה נזלים שתלקם ודאי מים וחלקם האחר ודאי לא מים והפקיר עצמו לניגובו הנמרץ של ברל אשר הרקיד אותו בין ידיים למגבת כמלצר את צלחתו. הצלחת בהנתה הנאה רבה מן הניגוב הנלהב. מוישהלה היה מאושר. עורו פרח והעלה סומק. היה צחל ומרבה חכמות ושטויות בתכיפות של מבוגר.

— חדל לפטפט. ולמעשה לא את קולו אתה שומע כשהוא אומר שתי מלים עליזות אלו — אלא ידי העסקניות, המשפשות, הדורסות והופנות את הגוף הקטן כולו.

לבסוף עמד הילד יבש כחרס הגשבר על גבי הכסא ורק אז נתברר לברל כי, כרגיל, הנו שלימזל וכי שכח לגמרי להכין לילד את בגדיו הנקיים וכי היכן אפשר למצוא לו, לזאטוט זה, את לבניו ואת בגדי שבתו?

אמא. אתה אל תזוז מוישהלה, תיכף אלביש אותך. מאמע, אמא! הוא פתח את הדלת אל החצר ואמו, סבתא, עלתה לקראתו במדרגות, ידיה עמוסות כל כלי שהיתה יכולה להניח עליו יד והשמש מאחוריה עומדת מעל לרפת. היא נכנסה למטבח והנכד שמע איך היא מניחה את כליה על פני כל אותם המקומות המקודשים להם, המוכנים להם מכבר.

בריש, קום אהער... גם תכניס את הלחם... ומי, למשל, כיבה את הפתיליה? התה קר. איפה הילד? לבנים? איזה לבנים?

זה היה כמעט נורא: היאך היתה מדברת ועושה במלאכה כאחת. את הנפות הניחה, שמע, מאחורי המקרה, שם הוא תולה כל שניתן לתליה. שקיק ובו קצת קמח שגרדה מן היעה והמשארת והמערוך — על חבית הקמח, ליד הארון, כאן, מאחורי האברזין של בית-אמבטי. קורטוב של בצק ליד האש, כנראה, או ממש מעל לקומקום, מכוסה מטלית לבנה, מקומחת, כדי להחיש את חפיחתו. ומזה ודאי האפה ריקים יבשים לשבת. עוד תספיק, עוד היום גדול לה. כמעט החום המשומר אשר בתנור. ריקים לשבת יהיו, כאלה, חומים זהבהבים, תוכם פריך, וברם — קרום בוקי-פרג. כאלה, טובים, שבהתגנב אתה נוטל מהם שני חפנים שעה שהכל ישנים שנת-צהרים ויורד עד הפרדס וכוסט שעה רבה כעכבר.

הנה היא כבר מפשלת את ירעת-האברזין והיא אצל הכסא כשצורר הבגדים ביזה. בימנית, בפנויה, היא אומדת את האש, את התנור, את חומו, את מצב הברזים. ברגלה היא מסיעה את הסחבה ומקנחת בה מה שנתרטב על הרצפת. פותחת ברוז המים הקרים כדי לשטוף את האמבטי ולהכשירה לזה שיבוא עתה. היא מלבישה את הקטן והיא אוהבת אותו. רק ריח לה חריף יותר מכל, עד שהיא מופרשת ורחוקה, שולטים האקליפטוסים מן האש בריחו של עולם. אולם שעה שהיא גוחנת אליך כדי לרכוס איזה כפתור מאחור אתה חש את אוריה מכה בך, אויר סבתאי, שמלות עתיקות, עבודה מרובה, משהו הניתן יחד עם קמטי-הפנים, הכרוך בעינים התכולות, הבהירות, האמיצות, הרואות רק ישר ואך ורק ישר, נכחה...

וזהו מה שאומרים זיקנה, כנראה, זקנים, ויש זקנים שזה פשוט מסריח, בעיקר לפעמים בבית-הכנסת... אבל הילד מחבב את סבתא חיבה עמוקה מאוד, הוא מחבב אותה בכל החיבה שהוא מחבב את הכפר, את החול, את עצי הלימון, את השקדים, את אהרן — ועכשיו טול כל אלה ביחד, ומקורט שלהם — זוהי סבתא.

סבתא היא בכלל היא... היא בכלל היא... גיבורה, ובאמת, למשל.

למשל איך איננה מפחדת מחמים, מאש. איך היא מטפלת בפרימוס, איך היא מורידה סיר רותח מן האש בידיה, איך היא שותה תה עם אדים כמו עשן, איך היא נוטלת כוס להסתת של קאקאו ויוצקת לך אל התחתית כדי שתוכל לשתות בצואר שלוח.

יותר מכל זכר לה את בקבוק־הגוזו. הו, היה זה מעשה מופלא!

במטבח עמד המקרר הגדול אשר אחת ליום היה אהרן מביא אליו קרח מן הרכבת על גבי „תימוני־חוכם“ החמור. אותו מקרר גדול היה מאכסן בתוכו, תמיד, בצד אחד את הבשר ואת הדגים ואת אלות־הנפניק וסירי־מרק ורגל של בהמה על עורה ושערה ובצד שני את החלב, ואין סוף צנצנות לבן, וגבינה, וקצת חמאה, באמצע, בתיבת הקרח עצמה היו דחוקים במעומד ובמהופך ובמושב ובכל צורה שיהיו נקלטים בקבוקי גזוז ירקרקים שחותמם לעיל פוקק אותם בצבעים נאים ובכתר של זהב.

ואותם בקבוקים, שוב, טפלים הם לפרשה אחרת, רחבה יותר שמתקרית החנות. סבתא ראשונה שפתחה חנות בכפר, אם תבוא להכנס אל הכפר מצד הכביש, מצד ראשון לציון ואדמות הקרן הקיימת, אתה בא ועובר תחילה על פני ביתה של סבתא, בית הקרמרים, מרבית הפרדסים הצעירים והבארות החדשות באותה דרך, בריות מיוחדות במינן, מהנדסים, מודדים, רופאי בהמות, כל שבאים במכוניותיהם המאובקות, המיטלטלות בדרכי החול של הכפרים, כל אלה ינפשו תמיד בצל קורתה של סבתא.

ומעשה שהיה באו מהנדסי הקידוח של „ה בא ר ב ע“ מ” ולאחר שעשו מחצית היום הלוהט בגבעות סביבותינו עצרו לפוש אצל סבתא על הגוזזורה, אותה שקיטנית מטפסת עוטרת אותה כלפי חוץ, כיון שישבו נתכבדו בלבן קר, בלחם טרי, בחלב, בענבים ובביצים.

עמדו ממקומם, צללו לתוך כיסיהם והעלו מעות ואף שאלו כמה לשלם גברת קרמר? מיחתה סבתא בידיהם. הרי זו בפירוש קבלת־אורחים היא ממהנדסי־קידוח החופרים לנו בארות וממציאים לנו מים תשלום לא תקח. לא זנו ממקומם עד שרץ הילד והביא קופסה של הקרן הקיימת, כחולה ומוחלדת־שרשרות ועד ששלשלו לתוכה מעות של ממש.

לאחר אותו מעשה קם מוטקה ואמר צריכה היית לקחת.

ישב אהרן ואמר יודעת אמא מה שהיא עושה.

החזה קרמר הזקן שלוש תנועות שקטות באויר ואמר בהידור־של־דיבור צריך מזמן כבר לפתוח חנות. בישיבת הועד כבר אמרתי כמה פעמים. באים אנשים מן העיר, רוצים משהו, מי שהוא תצוף נכנס ואוכל לך את כל הבית. מי שהוא אדם הגון הולך בחוץ ושם הוא נמק עד שבאים ומרחמים עליו.

והיה זה נאום, כדרכו של אבא קרמר.

אמרה סבתא, מכולכם צדק אהרן, את אהרן היתה מחבבת, והרי זו פליאה, לא בכור ולא בן זקונים והוא, דוקא הוא, החביב מכולם, כביכול יש כאן אחיזה כלשהי למידות ולשיעורים. הקיצור: עברו ימים רבים והחנות סופה שהופיעה. היה זה צריף סמוך לבית, פתחו הגדול לרחוב ובו במקום כמה חביות ריקות וערימה של תיבות.

הצריף עצמו היה מאוצטב מכף רגל ועד ראש. ריחות היו בו — ארצר בלום, תרשיש,

שלל גיחוחים, הא, רק להזכר!

רק להזכר בקופסאות הגבוהות של קאקאו „בטקה“, רק לחשוב על שקי־הקמח והאורת, רק להרהר בבצל השביר כזכוכית דקה, השחום־וזהבה, או נדבכי קופסאות הסרדינים שיפהפית־הים מכה בזנבה מעל לגייר מרשרש העוטפם, ואוצר המפתחות העצום, והמשקל, והאבק

האפולונית שעה שהדלתות סגורות, ופחית־השמן בפנינה, ופחית־הכוספת, וארגז־הסוכר הלבן, הגבישי, ובקבוקי הגזוז.

הוא־הוא!

ותמיד היו כמה תריסרים מהם תחובים במקרר שבמטבח, בתוך הקרח בשביל אורחים שאין להם בית או בשביל מי שרוחו קצרה ותובע גזוז קר, דוקא קר, וכו' במקום ולו יהי גם בגרוש שלם.

אולם רוחם של הכנים קצרה ונפשם נקעה מעסק זה של החנות ומוטקה פעמים היה אומר אפילו ביזיון. אבא קרמר היה גואם על כך — וכרי שלא ניתן לשער את דעתו מעולם. אהרן אף הוא היה צוהב בה בהגות רק היה בורר יותר במליו. בשתיקה עסק בפרדס הצעיר ובכרמי השקדים הותיקים ולא גילה כביכול כל ענין בעסק החדש שנכנסה לתוכו סבתא.

אמא שלנו לא צריכה על כל פנים להיות משרתת את הלקוחות ויש לך, אמא, די והותר עבודה בכלל בבית ואת רוצה ליפול פעם מן הרגלים?

ופעם ישבו, באמת, לאכול בצהריים וסבתא כדרכה משמשת את הבנים עד שישבה לאכול מה שקצבה לעצמה בפנינת צלחתה. עייפה היתה ותוך־כדי ישיבה מילטה גניחה מלבה ואהרן נשא לרגע את עיניו מ־"דואר היום".

פתאום נתדפק מישהו על החנות בחוץ. הכל שתקו. סבתא היתה עייפה. כן, המצב היה קשה, היו חובות, הפרות המעיטו מאד בחלב. אבל סבתא היתה עייפה, מחיר השקדים היה ירוד ביותר זה כמה שנים ובה בשעה היו הפרדסים עדיין צעירים ולפי שעה רק מוצצים ומוצצים, פרט לקצת לימונים.

אמרה סבתא: מישהו בחנות.

שתקו כולם, ממש שתקו; ואבא קרמר כבר היה באותה שעה בתוך־תוכה של ברכת־המזון ולכן לא הפטיר מלה אחת לענין רק בטל בשתי אצבעותיו פירור של לחם מן השולחן וחזר הטיילו למקומו ושפתיו מרחשות כל העת.

אותו מישהו קרב ותלך ואהרן העמיק ב־"דואר היום" וחש איך, פתאום, דבר שהוא ודאי עדין: אהבה, אהבה לאמא, נעשה פתאום קפדני ונמרץ ומר עד מאד.

הדלת נפתחה ומישהו, בהחלט מישהו בטל ומבוטל וטרחן שאין לסבלו, שאל אם אפשר לקבל גזוז קר.

או אמרה סבתא כן ואז גם הפנתה את פניה וזה היה בהחלט איזה מישהו טרחן שלא היה שווה בשחיקת סוליותיה של אמא־קרמר והיא הפנתה את גבה ואמרה כן בגלל הגרוש האחד שלו, ומי יודע אם לא יאמר לאתר מעשה שהוא מניח את התשלום ליום אחר.

ובכן, סבתא, בעוד ידיה כאבנים משני צדי צלחתה: אני עייפה, אהרן, גש תן לו גזוז מהקרח.

ואהרן אותה שעה שותק ואינו אומר מלה, רק חש משהו קפדני ונמרץ ומר עד מאד. לבסוף קמה סבתא ממקומה, אספה את הצלחות והילד בעקבותיה אל ארגז הקרח. (מחזה נפלא מאז ומתמיד!).

פתחה את הארגז, ואהרן נכנס פתאום לומר משהו קשה או אולי אפילו לעשות מעשה. נטלה בקבוק מעומק הקרח, נטלה פותחן של פקקים, קבעתו למקומו והדסה — וללא מובן, וכאילו מישהו מבפנים בקש להרוג אותה, מחוך תוכו של הבקבוק, נתנפץ, הרעים, והנה־הנה שברי הבקבוק על הארץ (לאחר הנפץ הגדול שרק עכשיו אתה תופס כמה היה מדעים) ומצחה כבר שסוע לכל ארכו ושותת דם.

מעתה היה הכל סיוט, כד־יִכַך שנתערבב בהמשך השנים בחלומות קשים, כד־יִכַך שהוא קשה לאמירה, נחפזו אליה, אל סבתא, וכדרך בנים שוטים הטבילו לה גוש של צמר־גפן ביד שחור וחתמהו על מצחה.

פעולתו של זה היתה נוראה. הילד מספיק רק לראות איך היא יוצאת מכליה מתוך הכויה האיומה ורוקעת מחול־של־עושים על פני המטבח, מיבבת מכה על סביבותיה, מיד סתב ברל את מוישהלה ואת אחיו הקטן ממנו החוצה ושם שמעו צעקות, והרחיקם עד מעבר להצר, עד מעבר לגדר, לפרדס, לצלחת השקאה של אחד העצים. עכשיו שקט ילדים, סבתא קצת חולה.

והוא חזר הלך ושני הפעוטים רעדו שעה רבה עד שחשו ישיבתם שאינה נוחה לאחר אותה שעה רבה ולבסוף חזר ברל והתיר להם את הנדר. בבית מצאו את סבתא שוכבת במיטה, לוחשת לאהרן כיצד יסיים סידורים הכרחיים בבית. אבא קרמר ומוטקה אינם וברל נבוך ומרבה עצות ומטליות לבנות מעל לתחבושת.

מביט הילד בסבתא ורואה את הצלקת על מצחה היפה. הוא חושב עתה ואולי בקרוב ידבר. הן היה זה בפעם האחרונה, בעת שעשה כאן לימות החופש הגדול. חה־חה. ועכשיו חופש של פסח. ועוד שבועיים פסח. ועדיין יש גזח בקרחה. והנה סבתא עם הצלקת. תוקף רצון עז לגעת בצלקת. לעבור את המעבר המרטיט הזה מחלקת־המצח העדין, הרחב, הלבן אל פתאם־הצלקת היורדת כמו תעלת־השקאה מן השיער האפור כמעט אל העין השמאלית כמעט. סבתא זה כבר לא כזאב לך?

ואו הוא מקבל נשיקה, ואחריה טפיחה נאה בישבן, שמכנסים מתוחים עליו עד כדי לגרות כל כף למכה, והוא מואץ אל מחוץ לאמבטי, אל המטבח, אל בריש שכבר איננו, רק האשקוקי סוזר על השולחן, אל דמדומים של ערב־שבת.

שעה רבה מדי לא ידע מה יעשה והיה מכיל בקרבו את המטבח ואת מהומת השוקותיו לחולל משהו, ופשוט הכיל, פשוט לא ידע כיצד יוסיף להכיל אותם, פשוט החל מציק. אל החדר הגדול — אשר מאידך אתה נכנס אליו ישר מן המרפסת — אין אדם רשאי להכנס וכיחד אם רגליו היחפות לחות, גזירה שמא ישייר עקביו על הרצפה המכובדת.

סבב סבב על עקביו עד שעמד מול הארון הגדול, העתיק, ארכי־גמזון של ריחות וסממנים. וצריך אתה שתדע להבדיל בין הארון הזה, שהוא ארון־המטבח ובין אחיר־תאומו שהוא ארון־הטרקלין במידת־מה וניצב בחדר הגדול הסמוך.

ארון זה ארון המטבח הוא ורשאי אתה לשלוח יד בכל פינה מפינותיו. הרי המזורים התחתונים הנפתחים בשתי דלתות חורקות והמכילים צרורות צרורות של נייר אריזה מזהיב ללימונים, וכמה אמתחות מלאות גפרית חריפה לגיפור השקדים ושאר אוצרות נכבדים הנחונים למלאכות המשק.

למעלה, במגירות, היה רוחש פשוט כל העולם כולו. יש שם הכל בכל מכל כל, אך אל גא תבוא לידי טעות. לעולם לא תמצא שם דבר שתחפוץ. שעה שתחפוץ.

למעלה, מקום שקשה יותר להגיע אליו, כלי־מטבח, לשכה למגבות ולמפות, מדור לנייר, שקיק־אריזה ועתונים ישנים. ולבסוף, גבוה־מעל־גבוה, תיבת כלי־האשקוקי ושני עורות מרוקנים, נבובים של כדורגל. לאחר כל אותו סיור שבעין, מתחת לצרור מעוך של שטרות או מכל מקום ניירות מאויימים שדיו מצבעים שונים עברה עליהם רצוא ושוב — נמצא לו לילד ידיד ישן וחביב מן החוש האחרון, ספרי־התמונות.

לרדך הרי זה ספר לימוד הלשון הצרפתית. הוצאה ישנה מכורכת קשות ואמיצות. לרדך של הילד הרי זה ספר התמונות. שעות של חלום ועירפול, ידיד, דרך חביבה שתחנותיה ידועות ומחממות את הלב. משחק.

חיטט שעה קלה וביקש גם את העפרונות הצבעוניים. עם אלה נעשה המשחק נהדר שבעתיים. כמה ציורים שחורים לבנים עוד נותרו לו שיזכר למלאם צבע עד שיהיה כל הספר כולו כחג אחד גדול!

לא מצא. נואש. נטל את הספר, עשה דרך שלא ראה בה הרבה, רק חש את האויר קריר יותר ופרש אל מזרחו של הבית אל מקום שהברושים הצעירים מוליכים את החצר אל מעבר לגדר, אל הרחוב.

כאן היה צל מעובה. כאן טבע הבית את דמות עצמו בשחור על אדמדם עד אמצע דרך החול הנרחבת, רק היה מושכב. כשם שהוא עצמו היה מושכב על השמים כך היה צלו מושכב על החול, כך היה מחלק עצמו שיהא מושכב על השמים ועל החול כאחת.

הילד עצמו מושכב. הוא מטלטל קמעה את ראשו ואז נושר עלה שהוביש מן הקטנית המטפסת כאן והמאצבעת ענפים לכל מלוא רחבה של המרפסת הפתוחה.

תחתיו החול קריר. על בטנו הוא שוכב. איש לא יגלהו כאן. מתחת לגזע המחוספס של הברוש הוא רואה את הדרך כשהיא עולה ומתרוממת עד גדר בית-הספר. שם היא פורשת שתי זרועות. זו שיורדת לארכנו, עד למטה, לקצה המושבה מכאן וזו שפורשת והולכת לה לתוך שכונת הספרדים עד לקצה המושבה מכאן. אבא ואמא יבואו ברכבת ולא יראוהו. יבואו ויורידו את המזודה בחצר; או, אפשר, ירוץ ברל ברגע שיתגלו מרחוק ויטול אצלם אחת המזודות עם שהם מסרבים לו עת קלה בתוקף מסוים הוא ירבה דיבור ושמהה ויהא סחוב את המזודה ואבא ממחה בידיו עד שיבואו ויעמידוה בחבטה על הרצפה במרפסת.

אתה תחייך בחשאי ותצחק ותצחק בתוך הבטן עד שפתאם ישאלו איפה הילד. סבתא תצא מקנחת ידיה ותשק לאמא ותשאל גם היא איפה הילד, כבר הלך להתלכלך. אָזָא שמוץ איז ער, אָלע טאָג, שפילט און שפילט, מוישהלה זאָג איך — ובכן היכן הילד, עם כלשהו עצבות, והן זאת היא אמא.

אז גובר והולך הצחוק שבכטן במידה שאינו ניתן להבלם עוד והוא גובר, ובשעה ששם על המרפסת מהומת-הפתעה לרגע קופץ הילד ממחבואו וצוחק במלוא כוח גרונו שכוחו משמחה וכוחו מפחד וכוחו מן הכרח להתגבר על אותו פחד.

אז מושיט אליו אבא ידים מעל למעקה המרפסת ונוטלו באויר ומעבירו בהופלה אל בין כל האנשים.

אמא תחת לעשות משהו מנערת מעליו את החול וסבתא חזרה ונעלמה בסנים ופתאום כבר מוכרחים להתקרב למנורה כדי לראות מה הביאו לך. והנה נמלה.

הנמלה עלתה אל תוך הספר הפתוח והלכה על האותיות והגיעה לשמים. בשמים היא דוקא לא התרחקה מהענן אלא עברה עליו וממנו ירדה אל המגדל ומהמגדל לשער ואחור כך לשדה. בשדה היא עמדה על הראש של הערבי עם הפרה, זה שחורש והיונים שהלכו אחריו בשדה. והמשיכה בטיול, הנמלה, ויצאה שוב מהתמונה, והלכה חזרה לעמוד השני, עד החרב עם האור שמסביב, והחיל, החייל היהודי, ודאי היהודי, המוכרח לחיות יהודי, וגם אתה כשתהיה גדול — ושוב עברה בין האותיות חזרה אל החול.

היפה ביותר היתה התמונה עם העיר המגדלים ובחוף איך שהילדים חורשים עם השמלות הקצרות המצחיקות ועם החרבות האדומות. שהעפרון הצבעוני העניק להם בחגורותיהם. ככה נהיה ילדים עם העיר שלנו ובחוף נעבוד עם סוסים ומחרשות, ויהיו יונים אשר ירדו ללכת אחרי זה שזורע זרעים מצבע הכסף (בעד זה שלא היה זהב בקופסת העפרונות). ויהיו לי חרבות בחגורה, ו"שאבריה" כמו לשאקר, ואולי גם שאקר יעבוד אתנו. רק בהתחלה, להראות לנו ובעד זה מצויר פה גם הערבי עם הפרות. רק מצחיק ראית פעם חורשים עם פרות. ובמגדל אתה תהיה המפקד. אתה אומר, או נוגע בקופסה תיכף יש לך חיילים. נניח כל המגרש מלא חיילים. עומדים. כולם אוהבים אותך. אתה עומד על המגדל. אתה אומר: חיילים, עכשיו — את הנשק. לאלה רובים, לאלה חרבות. ואתה עם אקדח כמו זה שיש למוטקה ולאחרן בשותף. ואתה אומר: את הסוס. תיכף מביאים לך את הסוס הלבן. את השער אתה אומר. פותחים את השער. אתה לוקח יונה ביד ונותן לה לעוף. פתאום בא ערבי אחר, לא שאקר, אתה אומר לו אסמע, שו בידק...

אחר כך אתה בא לצריף. ערב שבת. אתה בא עם הבגדים של המפקד. הסוס כבר איננו בעד זה שכבר שבת. יש לו מין אורחה ולקחו אותו, אבל אתה יודע איפה זה. וסבא עומד ומחזיק את הכוס בידו ומוטקה ואחרן מצחיקים פתאום עם הכובעים ששמו סתם על הראש, סתם בשביל הברכה וכל רגע אומרים אמן כאילו מתרגזים אחד על השני או כאילו סתם אומרים ואמא עוזרת לפייגה במטבח, וסבתא יושבת, הנרות בוערים, ואור...

אז אתה עומד, מתנצנץ עם הבגדים, נכנס, עוד אתה ילד, עם מגפיים, עם אקדח, נגש לאבא, והילדים בחוף מביטים ושואלים מי זה בא היום אל הקרמרים? אינכם יודעים מי זה בא אל קרמר? זהו מוישהלה? לא יכול להיות. באמת? ראיתם?
אבל סבא אינו מפסיק להתפלל על הכוס. הכל קמים ואומרים ביחד אמן... ואז זה ערב שבת.

וחג. באמת חג, ואז זה יהיה באמת חג, ויהיה באמת כזה נורא טוב, גדול, כזה — עם כולם. חג כזה, שבת גדול, גדול. ערב שבת. שמת, לא צועק, בפנים, אור וחג.

זר-שירים קטן לאביה

גבריאל פרייך

א

קאן קאלו לא קלמו תימים. כבצבר
 ישיר צפרוני בין עסק לקר:
 עת הנה לינקולן נער ארץ-רגל, תפס בו עצב דק,
 וכמפוחי עצ-שמים הוהירו כוכבים על מלקטי הפוחים תדשים,
 הקימות ביתה, מצהיר תוך קצף-סגליות תכל, רף,
 בין נרות הזקב שלצרכים.
 וצקשו - צדון משוטט אתה בו:
 אתה, חבר-לשם למלך יהודה, עיניו בפתח השחור ולוחש,
 אתה, בן אנגליה-תדשה, לו עינים פתלות, יושבות על מצאת.

קאן קאלו לא קלמו תימים. אולי
 זה תגמולך רב, אדם ביראה חי:
 לרחף בזכרון אנשים באים אחרך קצל שושנה רבת-נחש,
 ועם זה היות, כביום רחוק, בודק-פתל ומתקן-שבשבת,
 רצ ארוג ההנה, פורס פת דבושה על שלסן יומי,
 מטפט שקמי בחכה, קורא ספרי המנהיר ופתות.

ב

קורא אני בספר הבולל על הני וגולל מגלות הגנוז ובלוי
 וספק נכנס בי אם אף בדפיו מטילים זלם אותם היגונים,
 הצובעים מפוחי אימה, עוסים גופי אור דחוס וצרפלי,
 בשונקתבו אותן המלים, רנת עוד גמן לאהלי שמחה ביניהן,
 הר-הפרמל עוד הזרים בגסניו, וקלף האיר עוד צעיר.

ואצלי נדירה התדונה:
 קאלו הייתי גופי ספר-גזירות, מכרף עור קשה, טמון בכוח אפל;
 קאלו הייתי אהובה, חור המצה, של לבנה נרה ושורפת,
 רצות בידי לגיונות-יום עולה, מאקוב גם משכרון חלום.

ג

באישון-ליל, עת אשמע במקלהוטיהם אלצלים,
 ואטהר באונך המתה, אף היא רבת קשב לקנים,
 אשר מנגינה פשלינה מזו לא חסרה בטרם שנת. -

אני הופך פסנתר, בזכה בצמד תריסים בפגוריר,
 ושירי אמול סבד, לא בחרתו סנונית לפנות.
 באישון-ליל, עת אשמע במקהלותיהם צלצלים,
 ואטרטר בחצוצרה, לפנים נחשת-קלל לטושה.
 הכריקה כיאור מתעורר עם בקר, בנכוכית שלערב,
 ועקשו אינה פיאם רגב סקלד-ספרר, השלף פאלם. —
 אני הופך עצוב מיד ושפה, נדעו הסיק נגון מושף-סרורר,
 וישנות שם. בארץ חדלת נמר.

אישון-ליל, עת אשמע במקהלותיהם צלצלים.

ד

תחת שמים אחרים העלה בטהובן רועה תמים, ענריו צחורים ליד נחל. —
 ואטה השקית בבקר ענרר, ערב משדות כתבי סקנש קציר-אמת אספת:
 כי אהבת-אל לך היתה צעירה סביקיצה הקיצה, מעלעלת אביבה,
 מהירה סכספית מורימה רגל-אילה, בהקיעה חרשה.
 ופה לך הנה חולם, סבקש לספעי אהבה צרי סגלעד.

הלא נדעך:

ארזי לבנון וחבצלות עמקים, ברוש-הר ודגניה סככבת,
 ברוך הסופר מונה אותיות-נביא סעורות, איוב השוקע סמצולותיו —
 כלם יערנו למי השלום השוססים לאט, לצהרים מוריקים לא יסופו.

ואני טיודע מאד:

רק בכות יוכל ספה החולם — — —

ה

צהרים משטיסים צנתרי יין בשפשויות,
 צהרים באים עליוזים לטכחיל שמשיות, —
 ולי הודיעה שאף בגנים סמזבלים אחת סמורשת,
 מורשת-סחלוף ובת-צחוקה נונה.

אולם אבותי הנחילו לך נחמה קבועה, אשר
 לטפה-ספורה שחרותך, התותה נתיבות-בולח למעשים,
 ובגילך-חרף נתנה סחמה לנוסף סנכסוף ונעלם.

פה-קרוב היית למעניוח עמי שוקקים.

על שפתם נחנת לשבר צמאון.

אך קרוביך בימי נפשו כל פד קטון.

בעמך בלבבות-קרנח, בשרב סרבר ורעו.

בין בריחה לשיבה

דב סדן

יצירייהודים, ובין הספרות בלשוננו ונבדוק את השלישייה הזאת על דרכיה רבות־ההישגים והכש־לונות, המעלות והמורדות. וכאן תגלה לפנינו תמונה מענינת — הסופר בן־ישראל שהלך ללשון הסביבה כלשון־נכר להיטמע בה, עשה ושירתה, הנפתולים שבין העולם שהוא ביקש לעקור את עצמו מתוכו ובין העולם שהוא ביקש לנטוע בו את עצמו, היו בו ככוח מתסיס, ואישיותו, שעמדה בנפתולים אלה, נגלית לפנינו עזה ומגוונת; הסופר שהלך ללשון־הסביבה כלשון־הלעז, לעשות בה סניף לספרות־ישראל, לא ידע את הנפתולים האלה, או ידעם במידה מחוקה, ולא נסער כקודמו בהתנגשות של שני העולמות, שכן הסתדר כביכול בנוח בשוליהם; ואישיותו, שעמדה בפניה שבה אין משב האוד והאיור מרובה ביותר, נגלית לפנינו קלושה ומעומעמת. העובדה הזאת אינה משתנית במכריע, גם אם נקיים את חובת־האמת ונאמר, כי בדרך־כלל הלך, כנראה, טיפוס תקיף יותר מטבע־ברייתו לספרות־הנכר וטיפוס רפוי יותר מטבע־ברייתו לספרות־הלעז. ואילו הסופר, שלא הלך ללשון־הסביבה, בין כלשון־נכר ובין כלשון־לעז, ונאמן ללשוננו לשון־העברים, עשה בדרך ארוכה מה שעשו שני סוגים אלה בדרכם הקצרה — לפי מחשבת־החילול הרי ביקש לעשות מה שעשה חברו שהלך ללשון־לעז, מבלי שיוכל ליהנות מאותה נוחות, הניתנת בשימוש בלשון חיה; ולפי סוף־מעשה הישגו היה כהישג יריבו שהלך ללשון־נכר, מבלי שיהא פטור מנפתולים שהיו אמנם אחרים משל יריבו אך גדולים וסבוכים מהם. כי מה שניתן לחברו וליריבו כמעט באפס־יד, חייב היה הוא לכבוש שעל־שעל במשך כמה דורות; חייב היה להטיל על עצמו רוב יגיעה וטורח ולקבל גזירת גמגום ועמעום ולשאת ימים רבים בדיספרופורציה שבין תוך וקליפה עד שיצר ביניהם, במיטב־מאמציו, תואם שהיה בו מקירובו של דרך־הטבע. אבל גם בהעריכנו נאמנה את עוצם־גבורתו של הנאמן אין להתעלם, כי חברו כותב־הלעז ויריבו כותב־הנכר היו לו כיסודות מעוררים, שעל פיהם מדד את עצמו ודרכו והם שהגבירו, בידעים או בלא־ידעים, את מתיחתו, שחתרה להגיע לאשר הגיעו

הוקר־ספרותנו בדורות האחרונים נדרש גם לתשומת־עין ראויה למסכת־המעבר ללשון־זרים, כי בו ניתן בידו למדוד חפצה של ההשכלה בספרות, כפי שנתקיים בדרך קצרה ובכלים שאולים, כשם שניתן לו לעמוד על מקומה של הספרות העברית בתוך הספרות הישראלית בת־זמנה, שכן אם גם רובו של המעבר ללשונות־הסביבה פירושו תוספת יצירה, הנכללת באוצר לא־לנו, ואנו חייבים לראותה ספרות־נכר, הרי חלקו של המעבר הזה פירושו תוספת יצירה, הנכללת באוצר שלנו, ואנו רשאים לראותה כספר־רות־לעז. אמת, כוונתנו אינה מרחיקה עד כדי סברה (שגם היא יש לה על מה שתסמוך), כי עלינו לשייך לספרותנו גילויים, ששייכותם כמתנודדת בין שני עמים (ברנה והיינה דומיהם); כוונתנו עתה מסתפקת בקביעת־העובדה, כי ישנה ספרות הכתובה בלשונות־לעז, ודוגמת־ראשית חותכת לה בלשון הגרמנית, והיא שייכת לספרות הישראלית, והמדובר הוא לא בלבד בסוג הספרות, ששייכות זו ברורה מאליה, כחכמת ישראל על סוגי החקר הרבים שלה, אלא גם בסוג ספרות, כשיר וסיפור ומחזה, ששייכותם לה קבועה וער־מדת לפי בחינה משולשת: גם על פי כוונת־הכותב, גם על פי ענין־הכתיבה וגם על פי קהל־הקוראים. כבר יש בידינו נסיונות של תולדות הספרות הישראלית, אלא דוקא הטובה בדוגמור תיהם (צינברג) אין בה כדי יציאת־חובה. לכאורה יפה ההנחה, כי ספרות ישראלית פירושה מה שנכתב בלשונותינו, בין בלשון שלידתה בראשית ההיסטוריה של העם ותייה מלוא־רוחב־תולדותיו וארכו, ובין בלשון שנספחה לגו בגולה ומשנקלט בה רוחנו ומזגנו, נקלטה בנפשנו כלשוננו, אך הנחה זו צריכה הרחבה לא בלבד על שאר לשונות־הגולה (לאדינו וכו'), אלא על לשונות־לעז באותה תקופת־ביניים שנוצרה בהן ספרות שהיא, אם לפי הבחינה המשולשת שהזכרנו אם לפי בחינה נוספת: ספרותם של ישראל, בדיון כולל כזה, שאנו מחוייבים בו, לא נסתפק בציונה של העובדה, כי ספרות־לעז זו היתה כמין מחסן קטן, שהסופר העברי היה נעזר בו (העתקה ועיבוד), אלא גם געשה קונפּרונטציה בין שני מעשי־ספרות אלה, ספרות־הנכר וספרות־הלעז.

התגבשותה של התנועה הלאומית המודרנית, גורמים בני-תודעה, נתגלתה המגמה הזאת כגיוס מוקדם למערכה, שלא נראתה באפקס של הראי- שונים וממשיכיהם, וכלל-פעולתם נתגלה כטירתה לשם מציאות, שטורחיה לא האמינו בה, ואף לא שיערוה והיו מורדים על כל שהיה לוחש להם כהשערה הזאת. כלומר, אותה מגמה ואותה פעולה נתגלו כהכנה-שלא-מדעת למציאות, שאנו נתונים עתה בעצם חישולה, ולא עוד אלא הספרות העב- רית, בתחנתה האחרונה במזרח-אירופה ובתחנתה עתה בארצנו, משהתחילה משפעת על מערכה של אירופה, היתה כמנסה לחזור ולכבוש בו קצת שטחים שהפסידתם. ההערכה של הגילויים, המעטים תחילה, של שיבה ללשוננו וספרותה במערכה של אירופה צופנת בתוכה הפתעת-מה, שלא נוכל לפרשה, אם לא נעמוד על כלל- הופעתה של הצטרפות מאוחרת לספרות העברית, ביתר דיוק: לנתיבתה הראשה, תהליך-הצטרפות זה, הנעשה גלים-גלים, הוא ענין חשוב מדי ובעיותיו המיוחדות חשובות מדי, משנוכל להר- שות לעצמנו לפסוח עליו, כפי שהיינו נוהגים עדיין. דוגמתם של יוצאי-גרמניה ואגפיה איננה הדוגמה היחידה — הרי שלשום ראינו בהצטר- פותם של בני שבט-ספרד ואתמול בהצטרפותם של בני שבט-תימן, ויתירה מזו, אנו רואים חלקים מבני-מזרח-אירופה, שהיו מחוצה לנתיבתה הראשה של ספרותנו, מצטרפים והולכים עד עצם היום הזה, ואם נעיין בתהליך הזה נגלה בו, מעבר לצדדים השונים, צד שזה שהוא בולט ביותר, הרי, למשל, דוגמה קרובה: אנו מדפדים בכתיבה-עצמית מיסודם של „אגודת ישראל“ או „המזרחי“ בימינו ואנו קוראים שיר וסיפור ואנו תמהים על המרחק שביניהם, על תכנם וצורתם, ובין שיר וסיפור הנתשב, בערך, כנורמה של ספרות-הדור, בתמיהתנו אנו שואלים: הרי מחברי הסיפורים והשירים האלה חיים בתוך האוירה של ספרות הדור ובהשפעתה באו לעצם- הכתיבה הזאת — על שום מה אין הם מושפעים ממנה במידה, שיהיה בהם אותו מטען, שהוא כיום רכושו של אחרון-הגראפומאנים בספרות- הדור? והתשובה לכך היא, כי הגל הזה, כמותו כגלים אחרים המצטרפים לספרות הראשה, שהיא היא היוורשת של ראשי-זרמי-הרוח אשר היו בישראל בדורות האחרונים (חסידות, השכלה, מתנגדות). גלים אלה הצטרפותם אפשר שתהיה כתהליך מוחש, ואפילו מוחש ביותר, אך אי- אפשר שתהיה מעשה קפיצה אחת, אלא אם כן

הם, אולם מבלי שיעבור עבירה לשם נוחות כאשר עבר האחד ומבלי שיחטא חטא של התכחשות כאשר חטא האחר.

אין הגבורה הזאת נפתחת, גם אם גילויה הוא תוך כדי הפסד שטחים מתחת רגלי הספרות, על יוצריה וקוראייה, ותוך כדי נסיגתה הגדולה מזרחה, כשם שאין אותו הפסד ואותה נסיגה נפתחים בשל גודל הגבורה ההיא, עוצם-הנסיגה הזאת לא יגרעו ממנה עיונים שילמדונו, למשל, כי בגרמניה לא חדלנו מכתוב בלשוננו ותמיד נמצא בה מנין גדול או מועט, שנאמנו בפועל לספרותה, וגחלת לא כבתה בה מעודה, מחקרים אלה (ג. קרסל) חשובים להכרת עצמנו, להכרת אדיקותנו בערכים שלנו, אבל הם לא ישנו מן העובדה, כי לשוננו חדלה להיות שם גורם חשוב; כי לא עמדו לה יוצרים, ולא היה לה קהל, ציבור שהם בחינת נורמה ולא כיוצא דופן; כי עיקר כוחנו בספרות ניתן שם ללשון-לא-לנו, בין אם פריו שייך לאוצר ספרות זרה ובין הוא שייך ופעמים אך בדוחק, לאוצר הספרות הישראלית. גם במזרחה של אירופה נתנו מכוחנו לספרות לא לנו, תרמנו מכוחותינו גם לספרות הרוסית גם לספרות הפולנית וכדומה, אולם אם בגרמניה ואגפיה נתנו מרבית הכוחות, ולימים כמעט כל הכוחות, לספרותה, הרי לא נוכל לומר, כי הספרות הרוסית, הפולנית וכדומה זכתה בכוחות, גם באיכות וגם בכמות, ככוחות שנשארו לנו ובתוכנו, לאמור, כל קיבוצי היהודים באירופה שמרו, אם במידה מרובה אם במידה מועטה, על זיקתם, בין זיקה של נתינה בין זיקה של קבלה, לספרות העברית. אבל חובה היא להבדיל בין קיבוצים, אשר הכוחות הגדולים והעיקריים שבהם נשארו בתחומה ובין הקיבוצים אשר הכוחות הגדולים והעיקריים שבהם הלכו אל מחוצה לה. גם במזרחה של אירופה היו אידיעות גדולות, אבל בין הכוחות שהלכו ללשון הסביבה כלשון-נכר ובין הכוחות שהלכו ללשון הסביבה כלשון-לעז אינם עיקר-כוחה של היהדות הזאת באוקראינה ופולין, בגליציה ובסרביה, ברייסן וליטא. במסופים נוכל לומר: התרומה הרוחנית הגדולה והעיקרית שלנו במערכה של אירופה ניתנה בתחום הסימי- ביזות, התרומה הרוחנית הגדולה והעיקרית שלנו במזרחה של אירופה נשארה בתוכנו ונפרדה לשתי לשונות היהודים, לשון-הנצח (עברית) ולשון-הזמן (אידיש).

לימים, כשהמניעים העלומים, שעמדו לה למגמה הראשה של ספרות ההשכלה נעשו, עם

ההשכלה; ויתירה מזו: אנו מוצאים את האחד (ל. שטראוס) ופסיחתו גדולה בהרבה ושירתו מבקשת אחיזה לעצמה בשירה ימי הביניים. הדוגמאות האלה ראוי שתלוננו בהן קצת יותר, כי הן מניחות בידנו לבדוק, עד כמה עלתה לה או לא עלתה לה ללשונו וספרותה לחזור ולכבוש קיבוצים ויוצאי קיבוצים שאבדו ממנה. וסיכומה של בדיקה, כי הדבר הזה אמנם עלה לה במידה נאה בתחומה של חכמה, מחשבה, פובליציסטיקה, אך לא עלה לה אלא במידה מועטה בתחומה של ספרות יפה. הרבה גבולו של קנין הלשון עושה — לשון שאינה לשונה של חייית השתייה שלנו קנינה קל יותר בתחומה של הקבלה מאשר בתחומה של הנתניה, וגם בתחומה של הנתניה הוא קל יותר בתחום החקר מאשר בתחום ההגות, לא כל שכן בתחום השירה. והנה גם מי שעמד לו כוח הרוח והנפש לגבור על החומרות האלה ולבוא בסודה של השירה ולהיות ביוצריה, הרי יצירתו אינה נמלטת מאותו המרחק, העושה אותה כשירה שאינה כמתפונת־זמנה, אם כי בודאי רמזי־זמנה מוצנעים בקפליה. וכן הרבה גבולו של הגיל עושה — אם לא לדבר על אוניקום, שידע בשנת הששים וכמה בחייו לעבור מלשון, שבה הגיע לרמה וגמישות, ללשונו שהיתה קנינו מכבר, אולם רק קנין של קבלה ותיווך ולא של נתינה ויצירה, ולעשות בה לעצמו כלי־דיבור, שאינם כדמות כליו הקוד־מים אבל הם מנסים למלא צרכו, ולא בלבד בפובליציסטיקה וחקר אלא גם ברקמת סיפור (בזפר), הרי אין מקום לקוות, כי גל יוצאי אשכנז, המצטרפים לאזור־השירה שלנו יהיה גדול ביותר, ביחוד שהכותות הבולטים של טובי העולים בני־העמידה (פרוד ואחרים) אין בכוחם גם לנסות להכשל בהעזה כזאת.

וזמן הצורך שנשלים את הדוגמאות שהבאנו בדוגמת־ביניים, דוגמת הצטרפות מאוחרת, הנעשית פה לעינינו ממש. כוונתנו לשלוחות הישוב הישן אל תוך ספרות־הדור. אם נבור לנו שני משלים טיפוסיים, צאצא־רבי־הספרדים בירושלים (בורלא) וצאצא־חסידי־האשכנזים בצפת (בר־יוסף), נמצא גם בהם כמרחק שצינו. כי הנה האחד והאחר הם ציירי הנוי וציורים כדרכה של הפרווה שלנו לפי הממוצע של דרגת־התפתחותה עתה. אך יש והם נותנים דברי־מחשבה, כצורת דברי־זיכוח בין הנפשות הפועלות ופתאום אנו נפתעים בגלותנו, כי הללו מדברים, בערך, דברים שקראנום בסיפורי־המשכילים. ולמרבה

קופציה גאונים גמורים או קופים גמורים. מי שאין בו לא מיתרונם של אלה ולא ממגרעתם של אלה, חייב לעבור כל סולמה של ההתפתחות על שלביה ואורך מעברו לפי כוחו, אם בהליכה מהירה אם בהליכה אטית.

כשאנו חוזרים ובודקים אותם יצירי ספרות המתפרסמים בכתבי העת של החוגים הנזכרים, המצטרפים אך עתה לנתיבה הראשה של ספרותנו, אין אנו יכולים לאנוס את עצמנו מלעיין קריאה של תמיהה: הלא כשירים האלה וכסיפורים האלה קראנו משכבר; הלא רוחם וריחם מזכירים לנו ראשיתה של ההשכלה ואמצעה, ובאמת היא תמיהה ואינה תמיהה — הרי הללו הגיעו, בעצם, אך עתה אל ההשכלה, ומכאן אותו מרחק שאנו מבחינים בו. מרחק זה אפשר ויעמוד בהם כוחם להקטינו ואף לבטלו בשעה קטנה, ואפשר ויהיו זקוקים לשם כך לשעה אחת מחוצה לגדרה של ספרות־הדור ועולמה. שכן יש בידינו להוכיח, כי גם חוגים אחרים לחלוטין הצטרפותם המאוחרת לספרותנו מגלה לפנינו כמרחק הזה. ודוגמת־ראש לכך היא דוקא הקבוצה הקטנה מבני־המערב, שהצטרפה ומצטרפת לעינינו למעגל הפעיל של ספרותנו. הללו ילידי יהדות פוסט־אסימילטורית, שפירושה כמה דורות של התמוגגות בתוך תוכה של תרבות אירופה וספרותה, משהם כובשים לעצמם את לשוננו, רוחה וכליה, כדי יכולת יצירה בה, הרי ראשית־יצירתם מגלה גם היא כמרחק, שראינו בהצטרפותם של החוגים, גידולי יהדות פרא־אסימילטורית ואפילו פרא־השכלתית, ולכאורה דבר־פליאה הוא: אנשים, שגידולם על שירה, ששירתנו אך מנסה להגיע לדרכה ושביליה, כשהם פותחים פיהם לומר שירה בלשונו, לא זו בלבד שאינם ממשיכים ממקום זה, שבו עמדו בשוררם בשפת נכר, אלא אינם ממשיכים גם ממקום, שהגיעה אליו שירתנו. במכוון אין אנו מדברים על מחקר ומסה ומאמר, שכן אלה מבטאים את שכבות הרוח והנפש העליונות יותר ואנו מדברים על שירה המבטאה את שכבות הרוח והנפש התחתיות יותר, ושעל כן היא־היא בעיקר העשויה לשמש אבן־בוחן. והנה אנו קוראים בשירים האלה ואנו מוצאים את האחד (מ.ג. לאנגר) ושיריו אינם נמשכים לשירת הדור וממנה, אלא הם כמתלכדים לשירת דורות קודמים וכמעט שאנו מתקשים להכיר מתוכם כי היתה שירת ביאליק, ולא עוד אלא על פי רוחם וצורתם הם כדרך שירה רחוקה, קצתם מזכירים אחרית־הפיט וקצתם מזכירים ראשית־

(אפרים לוצאטן) ואת עניות הצורה של חוג אחר (ווייזל). כדי להעמידנו על כך, אבל לא כתשובה הניתנת בשאלה זו לגבי ספרות־צרפת או ספרות־גרמניה היא התשובה הניתנת לשאלה זו לגבי ספרותנו. שם לפנינו ספרות של מעגל אחד וענין שלשלת־קבלתה, אם היא רצופה או פסוקה, לפחות כמין מורשת של מינימום או ממוצע, תלוי באפיה של אומה זו או זו. ואילו ספרותנו אינה ספרות של מעגל חתום וענין שלשלת־הקבלה בה, אם רצופה או רסוקה, תלוי פחות באפיינו משהוא תלוי בגורלנו. היא גורלה של ספרות נודדת, המפסידה שטח אחר שטח, ושטחים שהיא מקיימתם או פירודי־שטחים שהיא חוזרת וכובשתם, נתבעים כביכול למעשה־בראשית, תקותה של הספרות כתקו־עמה — משנסוגה עתה לתחנתה האחרונה, שהיתה תחנתה הראשונה, היא צופה לימים טובים מימי סלטוליה מגוי אל גוי.

ואפשר כי רק עתה, משמסתיימים והולכים סלטולים אלה בתשובה למולדתנו, ניתן בידינו לסקור נפתולי־דרכה של ספרותנו בדורות האחרונים, ביחוד ברצועת־הימים, שבה ביקשה להיות על פי נוסח ככל הגויים, מבלי שחינו היו על פי מציאות ככל הגויים, והסופר היה חייב ליצור לו בלשוננו כמין חלל־חיים ואויר־חיים, בעוד אשר חלל־החיים ואויר־החיים ממש על סביבותיו לא היתה בהם אחיזה ללשוננו ויצירתה, ואם סופם של הנפתולים האלה יצירה, שכמעט לא ניכרה בה מלאכותיות, אף שהיתה בה מובנת מאליה, סימן הוא גם לגודל החיות הגנוזה בלשוננו גם לגודל־כוחו של הסופר בתקופה ההיא להעלות גנוזיה, ממרחק־הימים אנו יודעים להעריך נכונה את אלה, אם קיבוצים אם יחידים, שלא שיתפו עצמם בנסיגה הגדולה של לשוננו ונאמנו לה וליצירתה החיה, וגדולה אהבתנו להם וטליתה פרושה על אלה, שמיעוט סגולתם ולעג־סביבתם ואדישותה דחפום ממש בזרועות לשון־הלעז, שבה לא היתה אולי נגזרת עליהם הגזירה להיות נמושות, כפי שנגזרה עליהם בעמדם במרדס; כשם שהיא פרושה על אלה, שידעו ברוב סגולתם לעשות את מרוך־התחרות ולעשות בכוח לשון־הספר של עמם הם מה שעשו צבא־הבורחים בכוח לשון־החיים של עמם אתרים, וטלית אהבתנו זו פרושה עליהם דוקא משום שאנו מבינים גם את צבא־הבורחים, שכן אנו מבינים את הנסיגה הגדולה של לשוננו על סיבותיה וטעמיה, ודאי, שעלינו להצטער, ואנו אף מצטערים, על ישובי

התמיהה אנו מוסיפים ומגלים, כי מה שנשמע לנו הוא לא בלבד קולם של הגיבורים, שהסיטואציה שלהם מחייבתם לכך, אלא קולם של המחברים עצמם. נמצא הללו חיים כאחד שתי דרגות התפתחות שונות — בציור עולמם דרגת־דורנו; בתפיסת־עולמם דרגה שלפניהם, כוהה־תגברותם שלהם ודומיהם על המרחק תלוי בכוחם וסגולתם, אבל עצם־המרחק הוא אות לאמתם, אמת־עמידתם, בין שני העולמות, ההתגברות על המרחק הוזה שני דרכים לפניו — דרך האונאה, שאנו מוצאים אותה במיני חקאים לוואנטיניים, ודרך־האמת והיא התגברותו של היוצר מתוך הסיטואציה ההיסטורית של גידולו ומציאותה כממש ובנפש. מחובתו של חוקר הספרות ומבקרה לתת את דעתו על התהליך הוזה ולזכור, כי הוא מחייבו בקנה־מידה גאות לו, אין הוא רשאי להסתפק בשאלה: היכא תמצי, כבר יש לנו שירה שמעלתה כך וכך, והנה מופיע פלוני ואלמוני וכתבתם כאילו לא ידעו מציאותה של המעלה האחת והמעלה האחרת? התשובה לשאלה זו היא: אפשר ואפשר, אם הכותב הוא נציגה של שכבה חדשה המצטרפת לספרותנו, וכבר ראינו מה גדול ריבוי־הפנים של הנציגים האלה וניתן להוסיף עליהם כמה וכמה, כי פני הספרות כפני תולדותינו גלויות גלויות, שכבות שכבות, גלים גלים מצטרפים והולכים למהלכה של ספרותנו, ולא כצוררי־מתכת הם הנשלכים לכור־ההיתוך, אלא צוררי־נפש הם, גידולי אקלימים ומאנטאליות שונים, יציאי תרבויות והווי שונים המתכנסים לשם מפעל־האדירים, קיבוץ־הגלויות, אותה שאלה, הנשאלת וחוזרת ונשאלת אצלנו, מופיעה ברגיל בשכנותה של שאלה אחרת: שלשלת־הקבלה בספרותנו — השנה או איננה? כשאלה זאת נשאלה גם לגבי ספרויות אחרות וכבר היה מי שביאר (באהר), כי יש עמים ששלשלת זו אדוקה בהם — כגון הצרפתים, שאפילו קטון־עתונאיהם אומרים עליו שיש בו אבק־דאבק של באלזאק, כלומר שיש שם כמין מינימום או ממוצע של רמה או יכולת העוברים בירושה; ויש עמים ששלשלת זו רסוקה בהם — כגון הגרמנים, שתקופה של פרוזה גדולה שהיתה להם כאילו נשכחה ולא ניכרה בטופרי דורות שלאחריה, אם נאמר לשאול את השאלה הזאת לנבי ספרותנו, יתחוויר לנו עד מהרה, כי שלשלת־הקבלה רסוקה אצלנו — הרי די, למשל, בתחום השירה להשוות את עושר הצורה של חוג אחד

והיא לשון סביבתך, היא־היא לשונך, ובתוך המציאות, רבת הפיתויים הזאת, עמדו נאמני לשוננו וספרותה ועשו בה, כאילו חלל חייה על דרך הטבע, גם מבלי שניחשו, לפחות בתחום תודעתם, כי ספרותם סופה נועדת לה מציאות כזאת. היש בידינו להעריך נאמנה סיעת הסופרים האלה, שעדרו במערכה ללא תנחום, וללא השליה, היש ברשותנו, בבואנו לשקול ולמדוד פעלם, שלא לזכור חומרת־עמידתם?

אך הערכתנו זאת, אפילו תהא נוטה להערצה מופלגת, הרי גם בפסגת־התלהבותה לא תוכל שלא להבליע אנוחה כבדה: כמז שכולנו בדרך־המעקשים הזאת של דורות האחרונים, כמה כוחות שהיו עשויים להיות לנו לברכה הלכו לחרוש ולהזריע שדות לא לנו, כי ייתלשו יחיד או קבוצת יחידים קטנה ממחצבת עמם ולשונת וילכו לעם אחר ולשונו ולהיות בבוני ספרותו — כבר היתה כזאת לעולמים. עם גדול ובן חורין אין התלישה הזאת עושה בו רושם גדול ופעמים יש במעבר כזה בין עם לעם וספרות לספרות חשורה כלאחר־יד (שאמיסו); עם משועבד תלישה כזאת עושה בו רושם, ביחד אם פירושה מת־כשרון לספרותו של המשעבד, לא־כל־שכן אם ספרותו של אותו עם משועבד אין בה כדי כשרון כזה בדורו (גוגול). אבל עם מפורד ומפורד, הנותן ממיטב כוחותיו לספרויות לא־לן וכשרונותיו זרויים על פני גייים ולשונות — הלא מוסר אלוהים הוא ותוכחה רבה, כפי שהמשורר הגדיר את הטרא־גדיה הזאת בשירו הנאדר, המראה לנו דורות אחרונים שופכים רוחם על כל שיש נכר, משקעים נפשם בחיק אבן זרה ואת אשר יגדל מבניהם נשר ועשה כנף הם משלחים מקום לנצח, והטרא־גדיה הזאת אינה נגרעת גם אם אחרי התוכחה הלוהטת בא החשבון הצונן לאמור: הנשרים קשתה עליהם העפיפה בחלל־אור מדומה, חלל גשימתם של סופרי־שפת־עבר, וינדו על הררי אחרים, ולמרבח עצבוננו מתאכזר לנו אותו חשבון מפוכח ואפשר עיקר־התאכזרותו באותה הכרה, הנשמעת מתוך אמירה, שנביאנה בזה בשם אומרה, ש"י עגנון: בנהוג שבעולם, עם ועם, משעולה בו צמא־הרפתקה, בין אם רוח־העפלתו גדולה בין אם רוח־העפלתו קטנה, הרי לרוב הוא מוצא בעמו תחום להפעיל, אם לחיוב ואם לשלילה, את כוחו וכשרונו וסגולותיו, מה שאין כן ישראל — צמא־הרפתקה בו, אם רוח העפלתו גדולה, לא היה לו מה שיעשה בתוך המציאות היהודית והוא הולך למציאות אתרת וצמאו בא

עמנו באירופה, שבהם אפסה או כמעט אפסה לשוננו כלשון יצירה חיה, אבל אין אנחנו יכולים שלא להבין להם לבני־הישובים האלה, שביקשו לקצר לעצמם את הדרך והלכו ללשון אחרים. ואולי ביותר אנחנו מבינים את אלה שהלכו מלשוננו ללשון־בית (אידיש) ועשה לשון־ספרות ואפשר וממרחק־הימים תיראה הליכתם זו כפשרה, שריככה גם את העיקשות שבנאמנות ללשוננו וגם את הכחש שבעזיבתה. הדברים האלה אמורים בעיקר באלה מסופרינו, שהיה להם חיבור לערכי ישראל מנצח עד נצח ונפתלו בין שתי הלשונות. ודאי לא דבר־מקרה הוא, כי סופה של תקופת־הכפל כתחילתה, — כי כאזניה הפרסונאלית, שראינו שם לגבי לשוננו ולשון־חוץ (מנדלסון) אנו רואים פה לגבי לשוננו ולשון־בית (מנדלי). ולא עוד אלא דוגמת־האחרית עולה על דוגמת־הראשית, שכן בה נגלתה לנו פליאה לא בלבד של שלימות כפולה אלא גם של מלאות כפולה, שמידחה שוה גם בלשון האחת וגם בלשון האחרת.

כדי להבין חומרת־מעמדם של אלה, שנשארו נאמנים ללשוננו וספרותה, ראוי שניתן דעתנו על רצוניה קטנה של סופר עברי רפרונטאטיבי (פ. סמולנסקין) בענין מחזה לא־נחשב, מעשה מושך־עט בעלמא. ברצוניה נדרש מחבר המחזה לגנאי, על שום שלא עשאו יפה להצגה, ודאי שהמבקר ידע, כי מחבר־המחזה יכול היה לטעון על דרך־ההגיון, כי מחזה בלשוננו בימים ההם כל תקותו עיני הקהל ולא אֶזוּי, כי במציאות שבה אין הלשון לשון דיבור חי אין סיכוי לבימה של ממש, אשר מעליה ישמעו מחזותיה. המבקר ידע טענה זאת וכזאת, אך דרישתו, ולא בלבד מתוך חוקתה הפנימית של היצירה, היתה, בערך, כך: אתה, הסופר הכותב בלשוננו, בבואך לכתוב מחזה, עליך לכתוב אותו כאילו היו לנו בימה וקהלה, כאילו בין היום למחר עתיד הוא לעלות על הקרשים, ובעצם, אין הערת ביקורת זאת אלא כממשיכה את קו התביעה, שנתבע הסופר שכתב בלשוננו: כל שאתה כותב, אתה חייב לכתבו כדרך סופר הכותב מתוך מציאות תקינה ובשביל מציאות תקינה. מובן, כי הסופר מבני־עמנו, שרצה באמת לראות בין היום למחר את המחזה שלו על הבימה, כתבו שלא בלשוננו, כתבו בין בלשון־חוץ בין בלשון־בית, אבל גם הוא לא היה אלא כממשיך קר־ההיתר, שלמדו ולימדו חבריו: כל שאתה כותב אתה רשאי לכתוב בלשון שיש לה מציאות חיה

את עצמם ביניהם ואף מרכיבים עצמם אלופים להם. האמירה האחת והאמירה האחרת נשמעות כדבר בדיחה, אך זו בדיחה מיוחדת, התופסת בחידודה את מציאותם של דורותינו האחרונים בתקופה שבין גיטו לגיטו, בין גיטו־של־חיים ובין גיטו־של־מות. כמובן, לא בלבד מבחינת לשוננו וספרותה, אך גם מבחינתה, ואולי ביחוד מבחינתה, היתה אותה מציאות כזאת, כי רק מי שהיה בו איזה כוח להשהות בקרבו את היצר, שהוא דוקא מיצרי גזענו המובהקים, יצר הפעילות הישירה, ויכול היה להזיר עצמו ממנה ולעבוד במציאות מדומה, מבלי שיוכל לנחש, ואפילו במעומעם, כי סופה של מציאות מדומה זו להיות מציאות ממשית, הוא־הוא שיכול היה לעמוד בפני פיתוי־חוץ ופיתוי־בית ולהתייחד עם אבן קטנה זו אשר מאסו טובי־בונים ולסתתה עד היותה כהיותה היום לעינינו — ראש־פינה. אפשר נדרש כמין קהות, שמקורה בתוך איג' סטינקט עמוק, קהות לגבי הרגע, השעה, הסביבה, כדי להיות זרע־העתידות.

על סיפוקו במיבצעים גדולים ומרעישים; אם רוח העפלתו קטנה הרי הוא נשאר בתוך המציאות היהודית ופועל בתוכה ושיעור פעולתו מועט משלהם, אלא ראשון מפעלו סופו בטל ומבוטל, ואחרון מפעלו ערכו קיים ועומד; ראשון אפיוזדה חולפת בתולדות עם אחר, אחרון פוזיציה בתולדות עמו. אמירה זו, שניתנה לה גם דוגמה באיזור זמנים אחד (היהודי זיס, יעקב פראנק, הבעש"ט) אפשר לנו להמשיך את קו־ההארה שבה עד עצם ימינו, שבהם אנחנו מתחילים לברוא לעצמנו מציאות, שיהיה בה חלל עפיפה לכל עופות־הסגולה, למן הנשר עד האנקור. ובדומה לאמירה זו שנביאנה גם היא בשם אומרה, מתתיהו מיוזש. חברי הציונים מבקשים ממני, כי אבוא לאסיפור־תיהם ואני הייתי רוצה ללכת לאסיפה של בני־עמנו המבוללים ולרכוש אותם לציונות, שהרי עיניכם הרואות, כי הם הם שטבוע בהם החותם העז ביותר של כוחנו הגזעי גם בפרצופות גם בתכונות, ומשום כוחם זה, שביקש שדה־חיות לעצמו, הלכו אל בין הגויים וכוכותו הם מקיימים

מכס נורדאו

מאה שנה להולדתו

אפרים שמואלי

מכס נורדאו (1849—1923) נולד בבודפשט, בירת הונגריה, בימי מלחמת השחרור של ארץ מולדתו. אביו, ר' גבריאל זידפלד היה תלמיד חכם מוסמך לרבנות, מתלמידיו של ר' עקיבא אייגר וממקורביהם של שי"ר והחת"ם סופר, אבל רעיון „התעודה בישראל“ ברוח המשכילים העבריים (ריב"ל וכיוצאים בו) תפס את לבו. הוא חיבר כמה ספרים עבריים. הבן שמחה — שמו הוסב למכס עור בימי ילדותו — גדל על התורה ועל יראת השמים. אבל לימודיו בבית הספר הנכרי הלכו והשכיחו מלבו את תלמודו בבית אבא. אף על פי כן ראה עצמו כל הימים יהודי שלם: „בשתי הגמנסיות היו אחדים ממורי יהודים מומרים. עדיין זוכר אני, כמה גועל עוררו בי בני אדם אלה, שברחו מן המערכה, על ידי חוצפתם, על ידי השוביניזם ההונגארי והאנטישמיות שלהם“ — כתב נורדאו לאחר ימים. — בנעוריו נהשב נער פלא, בן י"ד התחיל מפרסם מאמרים בעתונים הגרמניים שבבודפשט. בן י"ח נעשה עוזר קבוע בעתון הראשי שבוער, עם זה המשיך בלימודיו באוניברסיטה, הוא למד רפואה, ועל העתונאות היתה טרנסתו. כשגמר את חוק לימודיו, יצא לתור כמה ארצות אירופה ולספר עליהם לקוראי העתונים הגרמנים, רבי התפוצה, שבהם השתתף. מכתביו ממסעות אלה העידו בו, שחונן בעין חדה ובוחנת, מעמיקה ראות, ובשכל חריף, באהבת האמת ובאומץ לב ללא חת. הוא תיאר ארצות ועמים, הליכות חיים, מראות נוף ומראות ערים והביע דעות מהפכניות ליברליות על סדרי חייהם של ציבורי העמים באירופה ברוב תבונה וחן. מאמרים אלה, שנקבצו אחר כך בספרים ויצאו לאור בכמה מהדורות, עשו רושם על קהל הקוראים ונתחבבו עליהם מאוד.

חוקר הברה

בשנת 1880 קבע את ישיבתו בפאריס. ברפואה עסק שם מעט, בעיקר בריפוי עניים חנם אין כסף, ואת רוב מייניו הקדיש לספרות. בימים ההם העמיק חקר במחלות העצבים והנפש. משכה את לבו תורתו של צ'זרה לומברוזו, סוציולוג וחוקר נפש יהודי איטלקי, שהזכיר כי הגאונות קרובה לשגעון, והשמיע דעות נועזות על מבנה נפשם של הפושעים הפוליטיים ושל מנהיגי הציבור, הקרובים להם ברוחם.

המתבונן אל הולדות העם היהודי במשך תמישים השנים האחרונות ימצא שתקופה זו היא חטיבה אחת, שלימה בתוכה, מעגל זמן אחד שלם, כמין מעשה אמנות, שעליו מתענגת החוויה. תחילתה ציונות מדינית וסופה מדינה ציונית, האש האיומה שהבעירה בתקופה זו, סמוך לסופה, את משכנות ישראל, אכלה והשחיתה, הטילה נוגה עז ולוהט על אבות הציונות, הוזהר ומנהיגיה, על הגיגיהם ועל דרכם, דברים מופלגים בשעתם נעשו קרובים. תופסי המרובה, בעלי החזון, שהריצו את מחזור דימוייה והגינותיה של התנועה הציונית, במחנות אימים שבגלות ובמראות גאולה בארץ האבות, לא נתבדו, ונהפוך הוא: דבריהם גחרתו במאורעות ובלבבות, והם עכשיו קנין הרבים.

יש חשבון יהודי גלוי ויש חשבון מכוסה, הדברים הריאליסטיים, המוצקים כביכול, שיסודם כולו היה בממש, כלו ואברו בהמר העתים, והדברים „הפורחים באויר“ החזון והם רובם ככולם סתירה לממש, „דברים המסורים ללב“, חשבונות שבאיתכסיא, נתגלו כקרן הקיימת והעומדת.

מופלאה דרכו של אחד הצופים הגדולים לבית ישראל, שהקימו את התנועה הציונית ולא זכו להגשמת משאת נפשם, שלוש חנייות אתה מוצא בחייו ובמעשיו של מכס נורדאו: א) מחוץ לציונות; ב) בתוך הציונות; ג) על קצה גבול המחנה. בכל ימי חייו היה מפליג לראות. עדשות משקפיו היו כל הימים ממורקות היטב; בכוחן ראה לפני ולפנים, אבל כאחד המפליגים, שכך דרכם שהם מעוררים אמונה, אבל אין נותנים בהם אימון. מתפעלים מהם, אבל אין הם מפעילים, קשה לעמוד במהיצת אשם כל הימים, שכן היא מלהטת ומרתחה את כל סביבותיה. הם מורים הלכות ואין עושים כן, על כן הם בודדים למרות האמבואה המוחאת להם כפים. רוב התשואות אינו מוציא אותם מיחודם. נורדאו, הרצל וסוד חבריהם המעטים, הצופים הגדולים, העפילו אל מרומי המצפה של ההיסטוריה, ששם אין ההמונים רואים אלא את הערפל — חתולמו.

מחוק למחנה

כאן עלינו לחזור על דברים מפורסמים, אבל הם מגופה של תמונת דיוקן זה.

לאומה — היא בלבד ולא הגוע, או המדינה והקוקיה, ואף לא הזכרונות ההיסטוריים. עם עלייתו של ערך הלשון בציבורי העמים באירופה, הגיע תור הלאומיות ולא במהרה יפסק. שום אומה לא חוותה על לשונה, כלומר — על קיומה. אלא אם כן תוכה מכה ניצחת ותופע כליל. עשויה אירופה להיסחף במלחמת אומות אכזרית. בסופה של מלחמה זו יוסיפו להתקיים, רק העמים הגדולים, ורק אלה מבין הקטנים, שיתא ספק בידם לכונן להם מדינה עצמאית. בהתבוללות בני אומה אחת בחברתה מרצון לא האמין, ומעולם לא היה מן הדוגלים בקוסמופוליטיות, בניטול סימני היחוד של האומות, אבל היהודים לא התחזקו בעיניו אנמה.

כשנשאל בשנת 1896 לדעתו על סיכויי היהודים לקיים את עצמם כגוף נבדל בקרב האומות החושבות, השמיע דברי חזות קשה: בעלי הכשרון שבין היהודים, הפיקחים, המהוננים בשאר רוח, שאין בהם סגולת הנאמנות, פונים עורף לבני עדתם, ביהדות נשארם רק המסומטמים יותר מדי, שאינם חשים בכאב הרדיפות והעלבונות, או מוצקי האופי, הנאמנים לעצמם עד לקשיית עורף. לעומת המשטמה ההולכת וגדלה מעמידים האחרונים את מליים חזק עוד יותר. אבל אם ברירה טבעית וכפולה זו תמשך עוד דור אחד או שניים, ישארו ביהדות בני אדם קשים ועזים, מחוסנים בפני כל השפעה חיצונית. אבל מוגבלים מבחינה רוחנית. אנדרמה לי, שהדבר מוטל בספק, אם בריות כאלה תהיינה מחוננות גם באותה מידת ההסתגלות, שהיא הקרהית לנו, כדי שנוכל לשמור על קיומנו בין יריבים רבים ועצמים במספרים וחזקים מאתנו. תהליך זה של, התאדות הרוח והתעבות האופי, סופו להביא איפוא כלית על העם היהודי.

בתוך המנה

במשך שנים רבות, שבחן נמצאתי במקום מגורי הנוכחי בפאריס, לא היה לי כל מגע ומשא עם היהדות, והקשר היחיד, שעדיין קשר אותי עם אחי וזלת אמי הארוקה, היה היחס של משפחתי והריני מודה ומתודה, שאני מתגאה בו עד היום. רק גידולה של האנטישמיות עורר בי את הכרת החובה כלפי עמי, והיזמה לכך נפלה בחלקו של הרצל, ידידי היקר, שבאתי עמו בקשרים קרובים מאוד בפאריס. הוא שהודני את הדרך למילוי חובתי כלפי עמי, משקרא נורדאו את „מדינת היהודים“ הצטרף בלב שלם אל הרצל ללחום עמו יחד על הגשמת התכנית הציונית. הרצל שהיה בימים ההם מדוכא ברוחו, ורחוק מאוד מתקוות מופהות, מצא בו ידיך נאמן, מעודד ומנחם. משהכיר נורדאו לדעת, שדרך התבוללות אינה

נורדאו חקר ומצא תופעות חולניות, מנוונות בחיי העמים בזמנו, בהליכותיהם ברשות הרבים, בספרות ובאמנות. כל היצירות והיצורים, שלא קיבלו עליהם את מרותם של עיקרי המוסר והמדע הם, לדעתו, בבחינת הופעות חולניות בחיי הציבור, סימני ירידה והתנוונות. בשם תרבות של „סוף המאה“, שנעשה שם דבר, כינה חיוניות ירידה אלה.

בספרו „השקרים המוסכמים של האנושות התרבותית“ (1883) יצא נורדאו להילחם בחריפות — שכל עם דעות מקובלות ומוסכמות בציבור, עם נימוסים והליכות היים, שיסודם — בשקר, בניופי רגש, ומתשבה, בשם „מחלת התקופה“ כינה את הספקנות של בני דורו, מוריו ומנהיגיו, שחתרו תחת ערכי המדע והמוסר ובעטו בתבונה ואמרו לטוב רע ולרע טוב. הוא שפך קיתונות של לעג על השמרנים, אבל לא חס גם על צביעותם של אנשי הקידמה, האורחות הליברלית, המתכחשת למסורת דעותיה הנעלות, להחריב את תרבות האנושות, שנבנתה בעמל של דורות רבים ולהשקיע את קיבוצי העמים, בים של עוני ודמיוס. בחזיונות אלה דן כרופא, המספל במחלת רוח, מתוך רצון להעלות ארוכה ולהביא ישע, בקורח תרופה זו עוררה רעש גדול והקנתה למחבר פרסום עולמי. הספר נאסר ברוסיה, באוסטריה ואפילו באנגליה, גם קיבץ מסותיו „פרדוקסים“ נכתב באותה רוח של התרסה כלפי גובלות החיים, משפטים קדומים ואפונות תפלות, בסדרי העברה ומדינה של סוף המאה הקודמת, בעטו הקל והשבזן קנה לו ירדיים רבים וגם יריבים רבים, אמנם לא היה הוגה דעות עסקן, בעל שיטה מקורית, את רוב דעותיו קיבל מאחרים וצרפן צירור פים נועזים ותרופים, אבל כל ימי חייה היה לוחם בלי-תם לצדק וליושר, אף כי לא התכוון לשנות את משטר החברה והכלכלה שיגני גמור על דרך הסוציאליזם המהפכני והוקיע בפומבי מעשי עוול ותרמית ואונאה מדעת ושלא מדעת, מלבד דבריו מחשבה וחקירה, ביניהם ספך גדול על „ההתנוונות“, חיבר גם סיפורים ומחזות, וקולו היה נשמע בכל תחומי היצירה בתקופה ההיא.

דעתו על הלאומיות

אף על פי שספריו העיקריים נכתבו בשנות הגיאור לתנועה האנטישמית באירופה, מימי עלילת טיסא אסלאר עד ימי עלילת דרייפוס, לא נתן את דעתו במיוחד על גורל בני עמי, כסבור היה שגם האנטישמיות אינה אלא אחד הגילויים של „מחלת התקופה“ וסופה להסתלק מן העולם כשתיעטר „המחלה“ כולה. במאמר על „הלאומיות“ בספרו „פרדוקסים“, הסביר, שהלשון המשותפת עושה ציבור

למצוקת היהודים בדורנו, כיאר המרצה שתי צורות: באירופה המזרחית היא מצוקה גשמית, מלחמה רבת יסורים לקיום החיים בלבד, הניששת יום יום, — להם חוקם של המוני ישראל, רוב היהודים בארצות אירופה המזרחית וגם בארצות המזרח, הם עניים ונרדפים. בארצות אלה מתענים למעלה משבעה מיליונים יהודים, כולן, פרט להונגריה, לוחצות את היהודים בהגבלת זכויות ובשנאה רשמית או חברתית, ומורידות אותם למעמד פרויליטאריים ועניים שהעניות אומנותם, מבלי להשאיר להם אפילו את התקווה להתרומם משפל המדרגה על ידי התאמצות יתירה של היחיד או הכלל.

יהודי מערב אירופה נתונים במצוקה פוסרית, שהיא קשה ומרה מן המצוקה הגשמית, באשר היא פוגעת באנשים מפותחים יותר, גאים ורגישים יותר, היהודי בעל הזכויות אין לו אחיזה של ממש ביחסיו עם הברחה, הוא מגלה חוסר בטחון, הששן הוא במגעו ומשאו עם זרים ומותת חשדות אפילו על רגשותיהם הטמירים של ידידיו, את מיטב כוחותיו הוא מפלה במאמצים לצדא ולהכחיד את ישותו העצמית, או למצער להעלימה מעין זרים, חושש הוא כל יום תמיד, שימות זו תכר כיהודית, מעולם אין קומתו מזדקפת בכל שיצורה, ושלמות החיות גיטלה ממנו, ומעולם אין לו נחת רוח של אדם המגלה את עצמו כמות שהוא, החי את חייו על פי דרכו, קיצורו של דבר: היהודי, שזכה לקבל זכויות שוות ולהיות אזרח במדינתו, הוכרח למשמש את דמותו כאנוסים בשעתם ולחקות את החושבים חיקוי של קוף, מבפנים תרירו געשה בעל מום, מבחוץ מוזף, ועל כן המיד מגוחך נמעורה גועל בעיני אנשים אצילי רוח אסתטיים, ככל דבר כוזב.

האמנציפציה היתה משפטית בלבד, העמים העניקו ליהודים את הזכויות לא מתוך הכרת העוול שעשו עמם קודם לכן דורות רבים, לא מתוך הרגשה כנה, שהגיעה השעה לתקן את המצוות, אלא על שום הכרח שבהגיון, שהסיקו מסקנה מן השיטה הרציונר גליסטית של הוגי המהפכה הצרפתית, אנשי המהפכה, "קראו דרוך ליהודים מתוך רדיפה אתרי עיקרונות... כן עשו בני יתר העמים הנאורים, הם לא הושיטו ליהודים יד אחים בלב שלם, אלא נתנו להם אמנציפציה בכתב ולא בחיים, עכשו באה האגטי שמיות וביטלה גם את מראית העין.

נאמו של נורדאו עשה רושם מזועזע על כל שומעיו, כולו היה, אני מאשים גדול, חשבון נוקב, שהגיש העם היהודי לאומות העולם כתום שנות גלות

דרך יפה ליהודי המכבד את עצמו והרוצה בהתקדמות החברות האנושית, תבע עקביות מעצמו ואחרים ולא ידע רחמים בפולמוס עם הדבקים בפתרון שאלת היהודים בדרך האמנציפציה וההתבוללות.

הוא נעשה מנהיג הציונות, מורה הלכות הציונות, מנהיג עם, אלמלא הוא לא היתה הציונות סוללת לה דרך כזאת, לא בעם היהודי ולא על בנת המדיניות העולמית, משהתחיל משתף עצמו בעבודת הציונית, מיד הקנה לציונות פרסום גדול, ובדין כתב אליו הרצל באחד ממכתביו: "אם אני ידו של הקונגרס, הרי אתה הוא הקול שלה, המדבר אל אירופה", הוא כרה אוון המוני ישראל לרעיון וגם קרב אליו כמות מדינאים רבי השפעה, הוא העמיד את הציונות המדינית על בסיס עיוני רחב ועשה אותה השקפת חיים יהודית לאומית, המתשבת מחדש את חשבון עולמנו כולו, את יקר כשרונותיו ואת סערת מזגו השקיע מאן בפולמוס בשקרים המוסכמים שבהתבוללות לכל גונוי — שבתעודת ישראל, שבאמנציפציה כפתרון לשאלת היהודים, — ובתעמולה נמרצת למען הגשמת הרעיון הציוני, בקונגרסים היה הוא נושא את משאנתו הגדולים, דברי קינה אדירים, מרעידים את הלב, הונונות נביא נעם, וגם דברי בשורה, מכנינים את הלב, על התחדשות של האומה בארצה, חונונות גאולה, דבריו החריפים והמבריקים פילסו נתיבות לציונות המדינית, רבות מאימותיו השנונות, גישאו על כל שפתיים ועשו רושם כביר, מאן האמין, כי היהדות תהיה ציונית או שלא תהיה קיימת כלל.

ספחיו הקודמים לציונות טבועים היו כמותם ימיו: בהם עשה את דרכו בסופה ובסערה, איש הלב ואיש מדון, אבל כלא תקוה לנצחון כל שהוא, עברו ימיה, ושתכחו ספריו, ומלחמתו כאילו לא היתה, אבל במלחמתו למען הציונות יחד לעצמו השיבות של קבע, כאן גאחו בהצעה של ממש לריופי, מהלה" אנושה שבגורל ישראל, הפספור בקרב העמים על אדמת נכר.

התוצאה בקונגרס

הוצאתו של נורדאו בקונגרס הציוני הראשון, שבה תיאר את מעמדה של האומה היהודית בסוף המאה הקודמת, היא תעודה היסטורית נכבדה, אפילו אלה שחלקו על כמות מגושי דבריו, כי מרוב שניות אפשר נדש את מסאה ולפי חרישותו הפליג בצבעים קודרים, הודו כי הביע את חרדת לבם של רבים למראת עמידתו הדלה של העם במערב אירופה ובמזרחה, בהוצאה זו שירטט גם ראשי הפרקים של תורת הציונות על מהלך תולדותינו בדורות האחרונים, ראשי הפרקים בהתבוללות באבות ובתולדות.

דלי נפש כל כך". בעתונים ציוניים לא חסו עליו; אדם שאינו נוהג כבוד בראשי הציונות הרשמיים; אין בו רגש אחריות. "פטפוטי, שאין הפה יכול לתארם, הם למטה מכל זיכוח".

מה היו "פטפוטים" אלה?

כתנאי ראשי וראשון להגשמת הציונות ראה גור-דאו שני דברים שביסוד: הגירת עליית המוני ישראל לארץ והעמדת ארץ ישראל כולה לרשות האומה היהודית.

ארץ ישראל תוכל לקלוט מיליונים. במידה שהאוכלוסיה מרובה יותר, כן הולך וגדל עושר הייצור. "אין זה בחזקת פאראדוקס, אלא עובדה מושכל רא-שון: "ארץ המרעיבה אוכלוסיה של מאות אלפים. מפר-נסת בשפע מיליונים".

ויש ההמונים הרוצים לעלות, הרוצים לברוח מארצות הדמים והגזירות. "המוני העם שלנו נלחמו בגבורה בשנות האימים של המלחמה העולמית, ושאי-פתם היא לחיי עם בן חורין, שמכבדים את הזכויות האנושיות והלאומיות במלואן". אלא שלשם כך דרושה תנופה גדולה של המנהיגות, השגות נרחבות, "סגנון גדול".

אבל האמת היא, שלא המחסור בהשגות נרחבות עיכב את העליה ההמונית. המרחיק ראות, עתים מתעלמות ממנו הקרובות. מנהיגי הציונות הרשמיים עשו את החשבון הגלוי, ובדין עשוהו. נורדאו הציע להעביר מיד לפחות חצי מיליון יהודים מאירופה: "מן ההכרח היה, שעם קבלת המנדט על ידי בריטניה יהיו בארץ לפחות חצי המיליון יהודים, שכן אחרת צפויה הציונות לכשלון, וזמן רב תהא גידונת להיות בגדר של חלום, ואולי אף מאות בשנים".

אכן הארץ היתה צריכה לעליה עממית גדולה. אבל ספק גדול הוא, אם אפשר היה להניע אז את המוני ישראל לעליה, דומני, שלא נטעה אם נאמר, כי לא היו באירופה חצי מיליון יהודים נכונים לעליה מיד. מכמה זכמה טעמים: ארץ הסובייטים נסגרה בפני שוחרי ציון; במדינות החדשות במזרח אירופה עלה שחרה של האמנציפציה וממנו התבשמו ההמונים. יתר על כן: הובטחה, ובמקצת גם ניתנה, אבטונומיה ליהודים, היות זה זמן של המיניסטרים היהודים. חלום הגאולה בארץ ישראל, שהתלהט בלב מעטים, הלך ודעך בלב רבים. אפקים רחבים נפתחו בפני המוני העם הנדכא, הקומה גזקפה קמעה אחרי בלהות המלחמה והפרעות, ובעינים נדלקו אורות של תקוה גדולה לחיים של שלום, כבוד ורווחה. בהכרח התחילה הציונות לעסוק ביותר ב"עבודת ההוה" עד שנעשתה מעין תנועת תחיה לאומית בלא ציון: טיפות ההכרה

מרובות וקשות ולאחר תקופת אמנציפציה ארוכה. התלהבות בהתלהבות נגעה

על תקופה זו של "בתוך המחנה" אין צורך להרחיב את הדיבור. הלא הוא כתובה בספר דברי ימי עלילותיה והגיונותיה של הציונות. רק זאת עוד נזכיר: אחרי מות הרצל נישאו אליו כל העינים. רבים האמינו כי הוא בלבד ראוי לשבת על כסא הנשיא, אבל חוש טוב לחש לו לסרב, שהרי כוחו לא היה כעבודת ארגון יום יום, הוא נשאר הצופה לבית ישראל והלוחם העז והשנון עם כל עקמומיות-הדעות והחיים, עם כל קטנות המוחין של "חונני הסדקית הילדותיים קצרי הראות שבעמנו".

דבר אחר: בכל מקום שמצא התלהבות אמת, "סגנון גדול", כוחות פוריים, לשם הלך לעשות נפשות לרעיון הציוני. באמשטרדם, בשנת 1909, השתדל למ-שוך אל המחנה סוציאליסטים יהודים, כלפי הסוציא-ליסטים המתכחשים לעמם מתוך זוקטרינאריות עקרה הרעים בקולו העז: "יהודים דקדנטים, רקובים עד מות עצמותיהם, עבדי חיקוי נשבעים של אופנה, שתלקה אילות ותלקה טירוף הדעת. והיהודים הללו אינם מענינים אותנו כל עיקר". אבל לסוציאליסטים היהודים, שלבם לב אמת, קרא להצטרף לשורות הציונות: "מה שאין כן בעלי ההתלהבות הסוציאליס-טית, את אלה רוצים אנו לראות בתוך שורותינו. להם אידיאל. הם מאמינים בקידמה ובעתיד, יחסם לחיים הוא יחס מוסרי, והם בעלי כושר מעשה. זהו בדיוק מה שדרוש לציוני ואליהם אנו קוראים ואומרים: כמות שאתם — מקום לכם בקרב הציונות! וכשם שאין ספק כי שלילתכם את היהדות, הנראית בעיניכם ללא יסוד כעיקרון סוציאליסטי, עתידה להנחיל לכם אכזבות מרות, כן ודאי הוא, שבציונות המצאו את האמצעים להגשמת האידיאלים שלכם, לחפארת הש-קפתכם ולתועלת עצמכם, עם הפרולטארים וחסרי הכל".

ב ק צ ה ה מ ה נ ה

שנות הייו האחרונות של נורדאו הן פרשה עגומה בתולדות היהסים של מנהיגיה הרשמיים של התנועה הציונית באותו זמן אל טריבון עממי זה. אמנם הוא לא היה כבשה רכה. את עטו לא טמן בקסתו ושוט לשונו הכה והכאיב, באחד ממכתביו משנת 1919 (לבן עמי — גרפס בראשונה ב"גליונות" הוברת פ"ב) כתב: "אשר לאיבה, שבה מכבדים אותי האי-שים הרשמיים בברלין, כוינה ואף במקומות אחרים, אין היא חדשה כלל, הללו עשו כל מה שבידם כדי לסלקני מן התנועה ועדיין הם עושים כן ואם לא הצליח הפעם בידם כליל, בודאי אין זאת משום שחס-רים הם רצון, עלובים שכמותם, אני נד להם על שהם

אותו „מושג גמיש“. ראה נורדאו שהפקידות האנגלית התחילה מיד מתנקשת בעליה ובכנין הארץ ואף בגבור לות הארץ: עבר הירדן נותק, העליה החופשית ניתנה בסד של „כושר קליטה כלכלי“.

רוב יהודי בארץ ישראל השלמה! — זאת היתה סיסמת נורדאו, אבל לאנגליה היו חשבונות משלה. בנאומו המפורסם באלברט הול בסוף שנת 1920 עדיין דיבר נורדאו בלשון פיוטים, כמבקש ומנמק: „הדבר האחד שאנו מבקשים מאנגליה הוא — שתניח בידינו להתחזק ככל האפשר, וקודם כל לטובתה היא עצמה, שכם גם לאנגליה מדיניות לאומית משלה. אנו מדגישים: גם למענה. לשם כך עליה לא להפריע בידינו מלהיות האלמנט החזק באוכלוסייה, שיהיה לאל ידו לשגשג בכוחות עצמו ולהביא את הארץ למצב של פריחה. כן מן הראוי לה, שלא תתנגד למאמצים הכנים והנאמנים של היהודים להתארגן, כדי שיהיו מוכשרים להגן על עמדותיהם ולהיות ממילא משענת לאוטוריטה הבריטית“.

כך, איפוא, „משענת לאוטוריטה הבריטית“, לרדת אפילו לגוב האריות, לכרות ברית עם האימפריאליזם הבריטי — למען המדינה היהודית, אבל במה הדברים אמורים? — בהתחייבות גומלין.

לא עבר זמן מועט ונורדאו התחיל מטיח דברים כלפי „אלביון הנוכל“, שאינו מקיים את הבטחותיו. אנגליה הושיטה יד ליהודים, היהודים הושיטו לה את ידם, „לויאליות תחת לויאליות“, נאמנות תחת נאמנות, נזכיר את דברי התורה: „מברכך — ברוך, מאררך — ארוך“, יצאה התקופה, והברוך נהפך לארוך.

הלאומית, חינוך לאומי, בחירות לפרלמנטים, „פוליטיקה יהודית“, ארגון חיי הכלכלה וכיוצא באלה.

ועיקר הקושי היה המחסור באמצעים כספיים. הקרן הקיימת אספה באותו זמן פרוטות, וקרן היסוד רק זה הנקמה, בסוף המלחמה לא בלבד שלא היה הכסף להעביר לארץ ישראל חצי מיליון יהודים, לא היה בקופת ההסתדרות הציונית אפילו כסף מספיק לעלייתם של אלף איש ולהתישבותם בארץ. בנאומו המפורסם בפתיחת הוועידה הציונית בלונדון בשנת 1920: „עם ישראל, איכה?“ דיבר ווייצמן על תכנית להעלות לארץ ישראל ארבעים אלף איש במשך שתי שנים ועל סכום של עשרים וחמשה מיליון לירות. אבל הכסף לא נמצא. הוא בא טפין טפין. בשנת 1921 נכנסו לארץ כ־1200 איש בכל חודש. „ומסופקני — אמר ווייצמן — אם נוכל להכניס מספר גדול יותר במצב הנוכחי של הארץ, ההסתדרות הציונית מוכרתה לערוב בעד העולים שתמציא להם עבודה. מכל האלפים נתנו את הערובה רק לאלף. את ההתחייבות לכל יתר האלפים, המתדפקים על דלתות הארץ, צריך לתת העם כולו — ותיכף ומיד, אבל העם לא נזדרז. שנים הלכו לאיבוד. העיקרון השני שקבע נורדאו היה: ארץ ישראל כולה ליהודים. הוא ראה בהצהרת בלפור התחייבות ברורה, שניתנה לעם היהודי לא מתוך סנטימנטים אלא בישוב דעת פוליטית. היתודים קיימו את התחייבותם: הם עוררו בשעת המלחמה גלי אהדה לבעלות הברית, התקיים גם בריטניה את דברה? המוד שג „בית לאומי לעם היהודי“ אין לו בשביל הציונים אלא משמע אחד: מדינה יהודית, ומן הראוי שגם הממשלה הבריטית תיחס לו משמע זה ולא תעשה

רשימות

המביט והמאזין

יעקב קופלביץ

עובדה היא, שהאדם בן זמננו חדל להאזין לקולו של עולם. צורך אחר בולע עתה את כל מעייניו; הלא הוא הצורך להביט על סביבו בשבץ עינים, גזירה פן ייגזק מן הפגיעה הרעה של התנועה אשר גברה כל־כך במציאות, חדל האדם להקשיב גם לקול הברו; ואינו אטומה מחדור לתוכה קריאת הוולת לעזרה או להבנה או לשיתוף־רצון. אין איש מסוגל היום להטות אוזן לדברי חברו לקלוט את דברו, אפילו בספר האדם מוכשר עתה לקלוט רק את הושם הרגע, את הציור שהעין הפנימית מצוירת לו על פי תחושותיו המהירות. משום־כך רק קול האיום בעונשין — הוא לבדו מכל הנשמע מוצא מסילות לתודעתו, כיון שהוא מעורר בו את ציור הרעה העתידה למצוא אותו אם לא יכנע וימרה את פי הנגיד־ומצוה.

וכל־כך למה? — ודאי משום שהירידה בה נמצאת עתה האנושות, התרבותית, היא שגרמה לכך שכל־י מכשיריו של תהליך הגמירה יירשו כיום הזה את מקום אמצעיו של תהליך ההתחלה. הקשב הוא החוש של קליטת־העולם, ולכן הוא כל־י־המכשיר על התרבות העולית, המתחילה. הקשב הוא בן־הדממה הדקה של ההתברצנות. הלא אוזן מלים תבתן, הלוגוס נובד לנו דרך האוזן הפנימית, כשהאדם מביט אל תוך עצמו, הוא רואה משמעות, ואו הנראה והנשמע הנם דבר אחר, בשעה שהתרבות נוצרת — תראיה והשמיעה מתמזגות, כי האדם תיוצר מביט לתוך עצמו. העין היא נשקו של הלוחם, הנאבק על קיומו. חוש הראיה הוא החוש של השליטה בתומר, של התרבות המשלימה את מעגלה ורואה בירידת עצמה. עם הירידה מתרבית הסכנה ויש אישוא צורך לאמץ את כוח־הראיה במידה שגדלה מהירות הירידה.

הנביא מקשיב, רב קשב; אבל מלאך־המות, מלא עינים. הגילוי הרוחני, המכוון אל כוח־ההפכה באדם, פונה אל האוזן; ואילו השכנוע המחושב, המכוון אל כוח־הדמיון שבאדם, פונה אל העין. האזינו השמים ואדברה! — קורא בעל הבשורה הרוחנית, הרוצה כי הארץ, תשמע" אמרי פיו (האם לא מתוך כך קרא העברי לקליטת־העולם ולהבנת התופעות בשם אחד: ש מ ע ז); חרטומי מצרים, שהתכוונו להטות לחסצם את האנשים על־ידי הפעלת כוח־הדמיון, עשו בלהטים

לעין האנשים; למען יראו ויראו — וישיכעו.

חוש־הראיה תחיצון עונה את האִיך; ואילו המה — המשמעות — זקוקה לאוזן הפנימית, לכווץ התבוננות. זמננו זנח את חכמת המה; כל מעייניו נתונים לאִיך השכלי, לטכניקה.

על־כן ירש הקינמאטוגרף את מקום הספרות בזמננו, הספרות — אמנות המלה, האמנות בשביל האוזן הפנימית — גורעת לעינינו, כאשר גורעת אמנות־הציור כתחילת המאה שלנו וכאשר גורעת המוסיקה בסוף המאה שעברה. ואם אמנות־הציור אף היא דללה בימינו, האִיך זה משום שיעודו האמיתי של הציור הוא להיות אמנות בשביל העין הפנימית, בשביל אותה ראייה הקרויה בפינו, התבוננות.

לא כל־מה שנקלט דרך העין הוא בשביל העין. מתפקידו של חוש־הראיה הוא גם לשמש את ההברה ואת הפעולי הרוח, אפילו ההסתכלות אינה כלל עניין של חוש־הראיה בלבד, של הבטה לשמה, כלומר — לשם קליטת־תופעות שימשית־מעשית, ההסתכלות חוטפת את הרושם ברגע שהלו נחתם בחוש־הראיה — וחופתו לחומר בשביל תיג־הנפש; ואם זכה האדם, או גם נתוני ההסתכלות נהפכים בו מצדם, להתבוננות, כלומר — לחיי רוח, כשהציור הוא יצירה היתה מבקש להשיב על שאלת מה שמתחת לצורה הנגלית, הוא נותן תוכן, תוכן חי ושוקק, פרי התבוננות, ולא רק דמויות יבשות של צורה גרידה, פרי הסתכלות, הנועדות רק בשביל העין ובאות להשיב רק על שאלת אִיך.

משום־כך גם הציור שינה בזמננו את טיבו ואת צביונו ונהפך מאמנות המה לאמנות של האִיך; הוא נעשה אמנות של העין גרידא, רצוני לומר — של תחושות־העין וצירופיהן האסוציאטיביים, המוחיים, שאין עמם לא תוכן רוחני שבתבוננות ולא צורך בהתבוננות לשם תוכן כזה, אלא הם נשארים בשטח הצורה לשמה, זו הצורה השכלית היבשה של האִיך, שגם במקום שיש עמה דינאמיות הרי זאת דינאמיות של המכונה, שאין עמה רוח־חיים, רוח אלוהים, (דינאמיות זו אמנם יש עמה קול, אלא שזה קול שאינו אומר כלום לנפש, וכל־שכן לא לרוח, אלא מדבר רק אל השכל השימושי, אבי ציורי התועלתיות בנפשנו).

לא רק צירופי־דמויות פלאסטיים כמותם של קאני רינסקי ודאלי, למשל, אלא גם צירופי־הצורה של

כלומר — רצון־ביטוי שלא נתגשם ושאינו לו תקנה להתגשם, ושדוקה משום־כך הוא מגביר הטעמה ומרבה הדגשה, תנועה ושאון — והגדרה ברורה של המהות אין, הריבור השופע של האדם המודלני אינו אלא מין אוסיקולציה בלי מלים, בשל חזרה־האילט, כי איך יוכל להיות ביטוי במקום שלא קדם לו קשב? הקשב הביטוי אחים־תאומים הם ובאו לעולם כשידו של השני אחות בעקב הראשון.

דיו לני: ההרמוניה השלמה בין האונון הענין היא נחלת הילדות והיוקנה, אך לא נחלת הפגרות וההזדקנות. בילדותה של האנושות היה האדם ודאי קולט את העולם דרך העין והאונון במידה שוה ובבת־אחת, וכן־אולי ישוב הדבר להיות בעתיד הרחוק, לכשכלו כל כוחותיה של האנושות והיא תיתם לגווע... הלא כה־רב הוא הדמיון בין ילדות ויוקנה, וכה־שונה משתיהן דרך־הביניים של תהליך־החיים: כה־שונה הזוית האדם בתחילתו מזו שבסופה — עד שאין הוא יכול ללמוד מהן כלל, ומשום־כך הוא נטול־הרמוניה וראיה תמיד, בהכרח, רק צד אחד של הדברים.

מלחמה על שום מה

מ. רושנלד

הארולד ניקולסון (ראה „מולד“ ספטמבר 1948) מסבם במאמרו כמה גישות לענין המלחמה ומציע את דעותיו מן הראוי להאיר אותה בעיה על סמך כמה מסקנות של סוציולוגים בימינו המבססים הקיראתם על עובדות אֶתנולוגיות בעיקר. ניתוחם של הגורמים המביאים לידי תופעה חברתית כמלחמה היא בעיה סבוכה. שהרי אין לפנינו תופעה מתופעות הטבע, שנוכל לבודד את גורמיה ולשקול את היחס ביניהם על ידי ניסויים חזרים במעבדה. הכימאי המבקש לבדוק דרך התהוותו של חומר מסוים, יוכל לערוך סידרת ניסויים ולראות כיצד יתהווה החומר מפרופורציה זו או אחרת של יסודות, הוא לא בלבד יראה את הסיבות הכימיות והפיסיקליות, אלא יוכל לתתם בדיוק את מידתן ויתסן לתוצאה המושגת, ואילו בתופעה חברתית, ומלחמה היא תופעה כזאת, לא זו בלבד שסבך התנאים, הגורמים המניעים הוא מורכב יותר, אלא גם זו: אין לבודד דלאמוד את משקלם של הגורמים השונים, כי אין מקום לתורה ניסויית ואין קנה־מידה למדידה אובייקטיבית, הדברים ידועים, ואין להרבות בסיפורים.

תיאורית רבות מבקשות להסביר את המלחמה

אמנים גדולים כגון פול קלאי ופאבלו פיקאסו, הנם ציור של „איך“ גרידא, ציור לעין בלבד, כלומר — ציור שהעין מעבירה אותו אל המוח, הממנה על המלאות וצירופיהם — ובזה הוא מגיע לסוף מטרתו ונשאר כאן, כחומר יבש שאין לו הופכי, בארכיון של מסמכי השכל שאינם מפריס את הנפש ואינם יוצאים לשום פועל רוחני, כי אם למסקנות שכליות, כהוראה לשעה שאין עמה תשובה על השאלה למהות הדברים, על המהות.

ליוצא בזה הלא גם המוסיקה גופעה על סף תקופתנו משום שחלה להיות אמנות של המה ונעשתה אמנות של המאיך: היא חדלה להקשיב אל תוך עצמה, אל מקולה, מקור החיים הפנימיים שבאדם, ושרב לא יכלה לתת ביטוי למשמעות החיים, לנשמת הדברים ולחיהם הנסתרים, ותחת זאת התחילה בותנת דעתה על רשמי העולם החיצון ונטלה על עצמה ליצור אותו — כאילו המוסיקה היא אמנות בשביל העין, המוסיקה המודרנית היא דסקריפטיבית, כלומר — אמנות של תיאור, האיך, אדם שומע את ציורי הצלילים של אמנות מזוהית זו כדי לראות צירופי מראות בעים־מתחלפים של עולם־הנגלות, כי המציאות רודפת עתה אחרי האדם גם בשעה שהוא עוצם את עיניו כדי להקשיב לקול האמנות: גם כאמן וכשורר אמנות מראות־חולין יחזה, המוסיקה של דורנו, בשמשה את המציאות עלידי פרשנות אינטלקטואלית, היא־רית, נהפכה מיצירה אוצלת־חיים ליציר חיים שבעין — מאמנות של קדושת־החיים לאמנות־החולין, משחדל האדם להקשיב אל תוך עולמו הפנימי ומתוך כך חדל גם לראות את משמעות הדברים, את המהות מיד קפץ עליו ההיפגוז של העולם החיצון (שהאיך הוא העיקר בשבילנו) וריתק אליו את מבטו, האדם נעשה חרש לגבי קול התוויה העולמית ומתוך כך גם לגבי היחיד האנושי, שאינו אלא „עולם קטן“, מבל במי־ניאטורה, כשם שהטיפה היא מיניאטורה של הים, ועם שאנו הפנימית נהייתה אטומה משמוע את קול ההתחוות הרוחנית השוקקת, ממילא גם עינו המכוונת אל העולם החיצון קיבלה ברק אש ורה שבתשוקה יתרה אל הקניינים־תגשמיים, כברק המצוי בעיני החרשים, שהושה־הראיה מוכרח למלא אצלם גם את מקום הושה־השמיעה הנעדר.

ברם, החרשות הפנימית הולכת יד ביד עם אלים סנימלי, הושה־אלם הוא עולמו של האדם, בן זמננו, זה אדם שאין לו ביטוי, אל תראהו שמחונן הוא בטוח־הדיבור, הוא טאליף דברים בקלות של זרין וממלה, מניחה לתיאור ניתוחני וכפי בהסייה דיאלקטית, כל זה איך בו משום ביטוי: זהו דיבור שלא הגיע לכלל ביטוי, אלא נשאר הכעיה גרידה,

על רעהו: מוסד זה מטפל בהכשרה חינוכית־מקצועית, זה בענף כלכלי, וזה בענינים דתיים וכיו"ב. כל אחד מן המוסדות הללו (הלובשים צורת משפתה, אגודה וכו') מקיים תפקידו באופן אבטונומי, ועל ידי כך גוצר שויון־משקל חברתי הנותן לנו זכות לכנות חברה זו בשם "דימוקראטית". אכן ברגע מסוים מנסה אגודה בקרב השבט להתעלות ולהשתלט על הארגונים החברתיים־המוסדיים האחרים שבקרבם ולהשיג הכרעה בחיי השבט כולו. התעלות זו, כיון שהצליחה, פירושה שלטון פוליטי בקרב השבט, ושלטון כזה מתגשם על ידי כוחם הפיסי של חברי האגודה וההולכים אחריהם. לאמור על ידי כוח צבאי. כיון שקם שלטון פוליטי הנשען על כוח צבאי בא הקץ לדימוקראטיה הפרימיטיבית ונולדת המלחמה. שהרי שלטון פוליטי בכוח לכפות על בני השבט כולם התנגשות מזוינת עם שבט אחר.

אסטידיה זו של התפתחות חברתית, היינו עליתו של כוח פוליטי, מקבילה לה אסטידיה של התפתחות טכנית־כלכלית: בעוד שהחברה הפרימיטיבית ביותר אינה מצליחה לצבור קנין, אלא להבטיח מהיה בלבד, הרי במשך הזמן מסייעים השכלולים הטכניים לתחליף צבירת הקנין, ודוקא בגלל עליה כלכלית זו נראה להם לשליטים הפוליטיים בשבט שכדאי להלחם בשבט אחר, שהגיע להתפתחות כלכלית כזו. מה בצע בנצחון על שבט מחוסר קנין? במלחמה עם שבט מפותח מבחינה כלכלית יש תקות שלל וכיבוש עבדים, אשר בגלל רמתם הטכנית־הכלכלית יצליחו להביא לידי עודף תוצרת. הגורם הכלכלי הזה משולב בסיבות המלחמה בדרגת תרבות זו.

לא יקשה, כמובן, לעבור מהעובדות האֵתנולוגיות האלו לתנאי המדינה המודרנית. גם כאן השלטון הפוליטי יש לו כוח־כפייה צבאי כלפי האזרחים, והוא התנאי הסוציולוגי למלחמה; גם כאן הכלכלה מפותחת באופן שהמלחמה תוכל להיראות כדבר ששכרו בצדו. המסגרת המדינית מורכבת יותר והתנאים הכלכליים מפותחים הרבה יותר במדינה ההיסטורית, אך מבחינה איכותית אחד הוא החינוך.

ברי, מדינה מודרנית אינה מסתפקת בכפייה החלטתיה על האזרחים בורע, אלא עושה מלאכתה על ידי תעמולה, חינוך, סמלים, תיאוריות ואידיאולוגיות, ושאר דברים המטילים מרותם על הרוח. אשר לעצם התחלת המלחמה הרי יכול השלטון לנהל את היחסים עם מדינה אחרת באופן שהדברים יראו לציבור כאילו אין ברירה אלא מלחמה. מצב מלחמה מתהווה, כשהביריות היחידות הן נצחון או תבוסה; ואפילו רצונם של רוב האזרחים לשבור מדינה אחרת הוא מועט ביותר. הרי רצונם להישבר בידי זולתם

הסבר אכסכולוויבי, על ידי תליתה בגורם זה או אחר. הרי הסבר פסיכולוגי, הוראה את המלחמה כביטוי אינסטינקטים של האדם באשר הוא הית־טרף. מקבילים את האדם כנגד היות־פרא שונות ומוצאים סמוכים בתכונות ביאולוגיות מסוימות של תוקפנות ואכזריות שבאדם הבאות לידי ביטוי בלחי מרוסן במלחמה. מבלי להיכנס בפרטי הענין ראוי לציין עובדה שהיא סותרת תיאוריה זו, ועל כל פנים, מוצאת את משקלה בין גורמי המלחמה. האֵתנולוגים טוענים, שהעמים אשר דרגת תרבותם פרימיטיבית ביותר אינם אנשי מלחמה, אלא אנשי שלום דוקא. אין הם יודעים כלל תופעה זו של מלחמה כהתנגשות מאורגנת בין שתי חברות מאורגנות. והן שבטים אלה אינם רחוקים יותר, מבחינה זואולוגית, מאותן היות־הטרף מאשר האדם המכונה "תרבותי". הרי שההסבר הפסיכולוגי הזה, הסומך על תכונות ביאולוגיות, אין לו בסיס עובדתי מספיק.

הסבר מקובל תולה את המלחמה בניגודים גזעיים או לאומיים, ובאמת, מלחמות רבות מסוג זה נתהוללו בהיסטוריה, וניגודים גזעיים או לאומיים יש שהעמיקו את היחסים בין הצדדים הלוחמים. אך מאידך רואים אנו כי לא אחת ניטשה המלחמה בין מדינות בנות גזע אחד, ואפילו בנות עם אחד, די לזכור את יחסי מלכות יהודה ומלכות ישראל, את המלחמות הרבות בין המדינות היוניות, ואת המלחמות בין אוסטריה לפרוסיה. ומי שיבוא להצביע על הקרע התרבותי ועל הבדל המשטר המדיני כגורם למלחמה, חובתו לזכור כי התרבות האירופית המערבית לא מנעה מלחמות בין מדינות הסמוכות על שולחנה של תרבות זו, והקואליציות לא תמיד היו קואליציות בין מדינות דומות במשטרן, גם צפיפות האוכלוסים בארץ מסוימת (כגון יפאן או איטליה) אינה גורם כלל, שהרי הארצות הצפופות ביותר, כסין והודו, לא גילו תוקפנות יתרה.

הגורמים שהזכרנו וכיוצא בהם, יש בהם כדי סיוע להסבר, אך אין בהם כדי מיצוי המכנה המשותף למלחמות כולן, באם ישנו.

דומה שהסבר כללי מעין זה אנו מוצאים בסוציולוגיה המודרנית. המתחת בחינות חברתיות מסוימות במלחמה, ורואה בהן גורם משותף למלחמות. הסבר זה נובע מעובדות אֵתנולוגיות, פרי מחקר של אנשי־כדע מסוגו של מאליגובסקי. בספרו "חירות ותרבות" הוא מדגיש את העובדה שהזכרנו, כי שבטים נחותי־תרבות אינם יודעים מלחמה. בדרגת זו מצוי מה שמאליגובסקי קורא "דימוקראטיה פרימיטיבית", במשטר זה אין מנגנון בחירות דימוקרטיות, אך מוסדות שונים מספלים בעניני ציבור שונים, מבלי שאחד ישתלט

של הריבונות הלאומית ומסירתה בידי מוסד בין-לאומי. וכן מביטול הכוח הצבאי המשרת את הריבונות הלאומית ומתן כוח צבאי חזק ומכריע בידי המוסד הבין-לאומי. התנאי הסוציולוגי למלחמה ייעדר לכשתור קם רשות מדינית וריבונית יחידה ואף תצומצם סמכותן של מדינות בעיני פנים.

מאלינובסקי מוסיף טעם כלכלי לעצתו. אותה טובת-הנאה כלכלית שיכלה לצמוח למנצח בעבר שוב אינה צומחת כיום. המלחמה לבשה ממדים טכניים וארגוניים כאלה, שגם המנצח יוצא בידיים ריקות, בארץ חרבה ובכלכלה מעורערת (הרי בריטניה המנצחת שלעינינו היא דוגמה חיה לנצחון במלחמה מודרנית).

והנה אם המלחמה היא נגע, תועלתה מפוקפקת והפתרון לביטולה פשוט כל כך — מדוע אין האדם מצליח לבטלה בהחלטה גורלית אחת? והדבר ייפלא שבעתיים אם נזכור לא רק את ההפסד החמרי ואת הנזק התרבותי (כי מדינה לוחמת כיום הופכת למנגנון טוטאליטארי בין אם יסודותיה טוטאליטאריים ובין אם יסודותיה דימוקראטיים — טוען מאלינובסקי), אלא אם נוסיף עליהם את הגורם האינדיבידואלי-אנושי: האדם הוא יצור חי החש בדרך האינסטינקט את ערך חייו; המדינה היא ארגון שתפקידו להקל על היחיד את דרכו ולא לגזול את חירותו ואת חייו; והנה אדם זה אוכד על מובח המדינה ואינו צועד לקראת השלום שכל כך קל להשיגו. והרי כל אדם, יהיו אשר יהיו מעמדו ומעלתו, אדם הוא. איך יוסבר איפוא פרדוקס זה של קיום המלחמה? נראה שכאן ההסבר מסובך יותר מהסבר גורמי המלחמה, ואין לנו אלא לומר, שמשחו אירציונלי כמוס בחיזיון זה של צעידה מדעת לקראת האבדון. אולי יש בכך משום דוגמה חיה לאותה מימרה: *Video meliora proboque deteriora sequor.*

מועט עוד יותר. מכיון שפרצה המלחמה, קם איחוד של רוב מנין לתמיכת המלחמה. בעיקר בעטיו של הכוח הטמון במצב, אך באופן חלקי בעטיה של תעמולה.

בתוך הפרובלימטיקה המסועפת של גורמי המלחמה מראה לנו גישה סוציולוגית זו קו בולט שביסוד המלחמות, והוא טיבה של החברה המדינית הכפופה לשלטון פוליטי הסומך על כוח צבאי. השאיפה לטובת הנאה כלכלית שניה היא במעלה לעומת התנאי-הגורם הסוציולוגי. וכמובן לא נפקד מקומם של גורמים מצטרפים. במקרה מלחמה מסוימת ידמה מחקר הסיבות למקרה הפרה הקשורה בחבל לגדר, שנבהלה מפני תקיעת טכנית, ניתקה את החבל וברחה. מה היתה סיבת המאורע: בהלח הפרה, תקיעת המכונת, רפיון החבל? אפשר שתנאי זה או אחר היה משנה את המאורע, אך כל אחד מהם הוא בבחינת גורם מסייע. במלחמה הסבך מורכב הרבה יותר, וכל מקרה-מלחמה מחייב חקירה מסועפת בתנאי המלחמה. אלא שבכל זאת מורה ההסבר הסוציולוגי שלנו על קו יסודי, על תנאי מסוים למלחמה, באשר היא התנגשות מאורגנת בין שתי חברות מאורגנות.

אם יש כאן קו יסודי למלחמות, שמא נוכל ללמוד ממנו על דרך היסולה של מלחמה? ובאמת מסיק מאלינובסקי את המסקנות המעשיות מדרך מחקרן העיוני ונוגע בשורש הרעה, היינו בריבונות השלטון הפוליטי. הריבונות של כל שלטון מדיני פירושה קביעת יחס המדינה לרעותה מתוך שרירות-רצונו של השלטון ללא הודיה בכל סמכות העולה על רצון זה. אם ביחסים שבין אדם לחברו הסמכות העליונה היא לא רצון היחידים אלא החוק, הרי ביחסי המדינות שוררת חירות רצונית ללא סמכות על-רצונית. מכאן שאין תקוה לשלום של ממש אלא מביטולה העקריני

ספרים

הפזמון והשיר

א. ב. יפה

נתן אלתרמן: הסודר השביעי (שירי העת והעתה). הוצאת עם עובד, תל-אביב תשמ"ה.

פזמונו של אלתרמן מתדפק על שער השיר והללו נפתחים לפניו לרווחה וגלי שירה-שלאמת מתעלים לתוכו. הפזמון אינו מתכחש למחותו ההיתולית וליעורו החיצוני אך מתוסף לו נופך של ליריקה שאינו מצוי בדרך כלל בפזמונות. זכך נוצרת אותה מציגה יהודה ומיוחדת של חן ולארקאזם, של תמימות פיוטית וסקחות עוקצנית, ואופינית ל"סודר השביעי" לבדו.

יש המפרידים הפרדה מוחלטת בין שירו של נתן אלתרמן לבין פזמונו. מבקרים קצרי-השגה, וסופרים שקנאתם אינה מרבה הכמה, מבקשים למעט דמותו של המשורר בטענה כי הפזמון הוא מיטב שירו. עד שהם "ומכים ידיהם על הוקרת העם ל"הסודר השביעי"; הם שוללים ממנו, כביכול, כתר שירה. אחרים, שאינם השתים על כוונות נרות, תמהים על עצם היכולת להזיק לשני סגנונות שונים בעונה אחת; אין פלא קיומו הספרותי של נתן אלתרמן מהישב אצלם. ואולם כל מי שטרח לעיין ביצירתו של אלתרמן ומי שהרגיל עצמו באקלים שירתו, יודע כי שירו ופזמונו עשויים אחתה תרופכת עצמה, אלא שהפרופורציה של היסודות שונה בשני המקרים: גם כאן וגם שם אתה מוצא יסודות של ליריקה וסאטירה, הבכורה מתחלפת, אך לעולם אין אחד היסודות מתבטל כליל מפני משנהו. ב"הסודר השביעי" עולים בגרם-המעלות יסודות של הומור, סאטירה, אירוניה, פארסה, המשורר מלבישם עשרות לבושים למן האנקדוטה וסג'נהור ועד ללשון גופל-על-לשון וקוי-פרורקו, הוא מתחייב בלהטי לשון ומבריק בהברקות לא-יצויות, אך כמעט תמיד הוא מעבד את הנושא בצורה ההולמת ביותר את האפקט הדרוש לחפצו. לאחד ההישגים הניכרים ביותר בדרך זו הגיע אלתרמן בפזמונים שבהם הוא מנסח את טענות היריב, שאתו הוא מתפלמס, באריכות, מבלי לשים אותן ללעג בגלוי, ועם זאת הוא מעורר להן התנגדות באמצעי אירוניה מוסווית.

הנימה הלירית בפזמון אינה רק בשורה השירית הבודדת המוקפת שורות פזמוניות, שהתגנבה כאילו בעל-כרחו של המתכבד — אלא היא גלומה בתפיסת

הדברים, בגישה הכללית אל הנושא, ישנם בתי-שיר שלמים, אשר אם תתלוש אותם מסביבתם לא תבחין בהם אם בני שיר הם או בני פזמון, פלי אלה ואלה שירה.

ואומרת שניחה
 עני גרול ופסקן
 נאני פה פתת של סג לו-הופרת.
 הוא הולך בשדות, הוא נוצר שר קאן, זה הולך
 הוא נוסא בלבו פוור עופרת.

(כוכבים בחוץ, עמ' 115)

צנסיט עד קלי קץ, קורים ספרגוצ,
 ונוספים סללי נעורים עקרים —
 דם השנים נאט,
 וקמיו לקלי נוצ.

וצין אות אם חיים הם או אם ירויים
 (הסודר השביעי, עמ' 366)

כזאת היא הליריקה של נתן אלתרמן: צרופה מסנטימנטאליות ועם זה רגשית ומפכת סמעינות הנפש, מסוננת ברשתה של הדעת הצלולה ומוחבת בכור הצורה הפיוטית, ולעולם אין היא מתכחשת לעצמה שכן היא נשענת על יסודות תפיסת-עולם איננה, שהיא אחת בשיר ובפזמון. תפיסת זו המושחלת כחט השני בין שירי "הסודר השביעי" ויוצרת אחרותם — בה יש לבקש את סוד עמידתם במבחן הזמן, לא פחות מבסגולותיהם-השיריות הסאטיריות, — את שלא תיחתם לא רק "שירי עתון" אלא גם "שירי-העת". תמציתה של תפיסה זו, העולם לא דון קישוט הוא / העולם הוא סאנצ'ו פאנסה" — בעולם זה של איפול השכל ושלטון האינטרסים אין אדם יכול ליהנות מארבע, "החירויות" שהובטחו לו; הפוב והסילוף זוכים במירוץ, באימאזים רבים ושונים משתמש המשורר כדי להעמיד את האדם על סדרי העולם הלקויים; הוא אומר לחשוף גם את שורש הרע ולעורר את האדם הקטן משכרון גדלותו להזכירו כי קיימים כוחות בעלים וחזקים ממנו, כי עתיד הוא ליתן את הדין. רחמי המשורר נכמרים על "העולם הגדול הזה שנפל בידי הקטנות" של האדם, כך מנהגו של עולם בימינו שלא נותר בהם מקום למעשה חסד לשמו או לשליט שכוונותיו רצויות ומעשיו רצויים, והאיש היהודי יסבול ויתענה והצלה לו אין, כי הצלתו, כרוכה בתידוד יחסים נכבדים

מסוכנת של החינוך, על דיכוי מסיבות, אזכרות ומגילות-יסוד, על קשיי החינוך, על "שונד" בכרוזים, על מעשי הפורשים, רב ערכו של "הטור השביעי" בתחום זה באשר אין הוא מרותק לקו "מפלגתי" צר, אלא הוא כדוברו של התגיון המדיני הצלול, שמאחוריו הרגשה לאומית שרשית.

וכלום יש מיבחר רציני יותר לסאטיריקן מראות מומי עצמך, ללא משוא-פנים, מהצליף בשוט הסאטיריה לא רק את השנוא עליך אלא אף את הקרוב לך קרבת בשר ומהות, מגלות את הגלעג שבחביב — תכונות אלה מקרבות את אלתרמן אל גדולי הסאטיריקנים שידעו לחנך ולמרק מינהגי עמם.

עוזרות, נקיבת הדברים בשמם ללא הסוואה והסתר-פנים, ועם זה מתוך חוש-אחריות עמוק, נצטרפו ב"טור השביעי" עם עשירות ביטוי נדירה, שעשועי לשון עליונים ושנונים, חכמה, תרבות ורגש של משורה, ציורף שאין שני לו בדור הזה.

חותמו של דוד

משולם טוכנר

גלגולי חיים חאת ב, פישקו, עט עובד, תל-אביב תש"ח.

אימי השמד הנאצי הבשילו הרבה מגילות זכרון וגילי עדות, צרבת הכליה נגעה בשרידים המעטים, ניצולי החסד, כאש עצורה בעצמותיהם, ועת ארוכה עוד תשאג מתוך ספרות הדור ועקתם, אין תימה איפוא שספר זכרונות, המעלה עתה הויזה שקדמה לשבר הגדול, תוך הדגשה פרטנציוזית של מהותה המסוכסכת ולבשי יסוריה, יהא נראה אף לקורא הותיק כיוצא דופן, יתכן, אמנם, שאילו היה כתב הזכרונות אחד מאנשי המעש הגדולים בשדה החיים או בשדה הרוח, היה הרשם האישי, שאין ערוך לו לרעננות ולפשטות, הגלגה ומאיר מעשים מפורסמים, ולו גם בדור שמעשיו מבוארים ומפורשים בדבעי, כובש את לבנו, הנתון עתה, כידוע, לחחיות אחרות לגמרי, ואולי היו אף רשמי זכרון אלה זוכים ליחד לעצמם ערך היסטורי וספרותי-מימארי מסוים, אולם ב, פישקו איננו ממחללי המעשים הגדולים ובזכרונותיו אין מאורעות הדור מוארים באור ההתהוות, ב, פישקו הוא מן הנפעלים, מן האלמנטים, שמתחלי הדור ותהפוכותיו חרתו את אותותיהם בצלמו ובדמותו ולא הוא בהם, וכל מי שמצפה לגנוי נשכחות מפתיעים ומסעירים עתיד להתאכזב, ואף על פי כן אין ערוך לאוצר החיותיו ולתגובותיו, ואולי דוקא משום שהוא האלמוני נושא

ובסיכוך שאלות עדינות, וקיימים, עשרה ועדים וכל ועד יבחין בזה עשר בחינות...

אלתרמן מעמיד את הילד היהודי מול הדיפלומט, כסמל הטהרה מול סמל הטומאה, זה הילד מפולין, שלמד לצמח את שיניו בדממה — פן אוון תשמע" — הרוצח יגלה את מחבואו; זו התינוקת היוצאת לאור העולם על סיפון אניה מעפילים (בבוא הזמן להוולד — אין חכמות! נולדים ואפילו בים!) — הם המנצחים, העתיד להם הוא, כי צבאות, ואפילו האדירים ביותר, לא לעד יעמדו, — אבל ערשות ילדים פה לעד תעמודנה, ועוד: "הייתי זומין ממשלות להביט בהם — אבל מה מבינות ממשלות בילדים?" הן מבינות רק בנוסחאות כגון, הכרח מדיני, שמירה על אינטרסים, מסורת, אינטרלטיגיה, מאזן כוחות... אך עוד לפני כמה שנים דיבר המשורר דברי נחמה: גם זה יעבור, ודרכים תיפתחנה, / וילדים שבכו מפצצות העשן / עוד יבכו / משיגי החלב שתצמחנה."

מקום מיוחד ורבי-רושם קובעים לעצמם ב"הטור השביעי" השירים שבהם אלתרמן מוכיח בשער, מוכיח לפי תומו — ובפיקחות מרובה, הוא מוקיע את מנהג הממשלות לבקר את האינטרס על פני היושר, את החלטת אלביון לבנות את עולם המחר, לא כעם מילטון אלא לעם סטאנדארד-אוייל, מתוך הנחה ש, בכוח הגפט טובב העולם על צירו, המדינאים משתחווים לאינטרסים, אלילים, עוטי סוד וצמאים לדם, אך בשעה שבתקופות אחרות היו, קוראים לנאת דימוס היסטריה נוהגים בזמננו לבנות דבר זה בשם "ריאליזם בריא".

אלתרמן אומר להזכיר לנו כי שלדשת הגדולים הם בעצם, הירח הארץ והשמש" והוא מבקש לעורר בנו את הכרת קיומנו הקוסמי, המוכיחה את אפסות יכולתו וכונותיו של האדם:

הרעם הוא עתיק יש חדשים מנגנו
אָגל עורו פועל, אָגל עורו מרעיש —
צריף בק מתי פשם קצת להניצו
שלא ירבו פְּלִי קוּרֵי־הַעֲקֵיבִישׁ.

חיצי הסאטירה של אלתרמן אינם מופנים רק כלפי חוץ, אינם פוגעים רק ברשעים העומדים לשטן בדרכנו, המשורר אינו נרתע מן הבקורת העצמית, אינו חושש לחשוף מומים והפרות בחינוך הציבוריים, באותה מידה של הריפנות סאטירית ויושר גלוי הוא נוגע בנגעים ובמקומות התורפה שבתוך המחנה, המדור, בבית הזכוכית" כולל שירים על הסער והבולמוס של מלחמת המפלגות, על הפירוד והפילוג הפוליטי המוסרי, על זיופי קלפיות בבחירות, על פוליטיזציה

יד את סומק החיים, שתסס ביצירה העברית הרעננה ובדור רב ההשליות, ומסך בהם יגון קדרות. בתחושה שאין דומה לה חי ביאליק ואחריו ברנר ובני חברותו את אימת הבאות. האש המסתערת לפרוע כל זיק של קיום ולהצמיח כל רוח של חנוך, דוקא בשעת עליית נשמה גדולה ביהדות של תחום המושב, הביאה בעקבותיה אחת מן האכזבות הגדולות ביותר ביהדות. מפח־נפש זה הפך ספרות של התנערות ותחיה לספרות של מבוכה ויאוש; דור של מסתערים ומעיזים לנבוכים ובוכים. ב. פישקו חי אכזבה זו, שהיא בנין־אב לאכזבות הבאות, במלוא ישותו.

הדור נכזה, זיקוקי אור נכר נתגלו כאורות רמיה. לא היתה דרך אלא לשוב. "חזור בך והייה את אשר היית, ישעיה גבורו של פרץ סמולנסקי". אולם גם במחנה פנימה שלט היאוש הגדול, הוא שלט שם מיום מותו של הרצל. הדרכים נשתבשו, הספקות עצמו, הישיבה על מסכת שבת כלוית שני זקנים לא היתה אלא תרופת שוא — "איך אמצא מנוח וכל הויתי תסיסה אחת התובעת חיים". שנות גסיסה ארוכות בעיירות רוסיה באין מטרה לא היו עשויות להרוות צמאון חיים זה. שנות המהפכה הרוסית והפרעות בצ'קראינה שוב לא היה בהן כרי אכזבה. האכזבה כבר היתה גלומה בנפש הדור. "מה רבו החרבנות ומהפכות הנפש שעברו ועתה שוב נחרב עולמי ואני יושב על המשואות". הן רק העמיקו והגבירו את יצר האבדן. יצר זה נתן את אותותיו גם בארץ ישראל. על פישקו, שזכה לעלות ארצה לאחר לבטים רבים, נגזר לראותו באחד מגילוייו המועזעים ביותר, בפרשת התפוררותו של גדוד העבודה בתל־אביב. "כל איש רצה להקיא את הנשמה ולמות... צער וזעם כבוש פעפעו וחלחלו בלבבות הבחורים והלסו אחד אחד... מישוהו הצית את חדר האוכל מתוך רצון לשרוף הכל"...

ה.

ועכשיו שוב והעלה בדעתך את נבואת האחרית של ביאליק, את היצירה הקודרת של ברנר ואת המות לאין מוצא ב"אור גטה ללון" וב"תמול שלשום" של עגנון; ותן לבך אל גלגלי חייו, רוויי ריח מות, של פישקו ואל פרשת השמד הגופני של יהדות אירופה וראית חותמו של דור זה מהו. מנין איפוא מעינות הישועה ופלאי היצירה, זו הבחינה האחרת, בחינת האור של הדור? כיצד זה לא חרבו במהלך המשותף? בפרשת חייו האישיים של פישקו, במוראות חלאיו ובסגולות תרופותיו מצויים מעין רמזי סמל לאותו כושר מופלא. "כל ימי נלחמתי במחלות ובי עצמי ובקשתי דרך להגיע למדרגה, שלתנאים החיצוניים לא

עליו, כמו אינו בחילה מכל אשר מסביבו, אשר לו יפה יהיה להדול מהיות"; ואחרון אחרון, המות העומד תמיד לנגד עיניו של "אובד עצות" ב"מכאן ומכאן", היודע כי "לעם ישראל מצד חוקי ההגיון אין עתיד" (וזה אמור כבר בארץ־ישראל); זו תשישות הגוף ורפיון הרוח, זה אפס כל מעשה והתנדרפות כל אמונה, זו גויעתה של יהדות מזרח ומערב, וזה היחס השלילי לעצמות ההיסטורית והכפירה הגמורה בגדלות הירושה — הם הם השולטים ביצירתו של ברנר וטובעים חותמם על הדור.

"יעקב יכלה ואחד ישראל" כותב י. ח. ברנר ב"מסביב לגודה". בא השמד הגדול של גולת אירופה ותוכחת הכליה נתאמתה.

ד.

הבעיה המסעירה את תודעתנו היא: מנין זו השראת המות, זו תזות הכליה, שחלחלה עוד בטרם נגלו אותותיה במציאות, וכיצד גברה והשתיקה לפרקים את הדי פעמיה של הגאולה? פרשת זכרונותיו של ב. פישקו היא אילוסטרציה מאלפת, הזרעת אור על שבילי התקופה. באבטוביגורפיה זו אתה חש באותה חרב סמויה הנטויה על צומתי ההווה היהודית, זו המושרשת ביותר. מכאן זו הקדרות של הדור. העיירה שהוא מעורה בה "בכל שרשי הוויתו" נחרבת לעיניו. את התסביך הפסיכולוגי ביחס לאב ואת המשבר הרוחני (המכאיב הגם פורה) ביחס לסב, פרישת יסוד כפולה בדור הפלגה זה, הוא חי במלוא האינטנסיביות (אפילו ברנר, העשוי ללא חרטה, שייר ב"בחורף" נימת זיקה רבת־משמעות ביחס לסב ר' ברוך גולדהס, מה שאין כן ביחס לאב שלום גציל), את האינטנסיביות הרוחנית של העיירה, שזכה עוד ליהנות מזיוה, הוא הוא רואה כלה והולכת. הוא אינו פטור אפילו מתבלי משכיל — "כשניתקתי פעם בשבת שלא במתכון גבעול קש לא יכלתי להרגע כל השבוע", ומאידך לא פרש גם להבא מיקר סגולתו של הלימוד הישן — "לא תזוז מכאן עד אם תדע מספר מסוים של מלים". גם את סוד הנעורים העגומים, סוד חתום של דור גלוי, ידע. "ומה זאת אהבה" אף הוא לא ידע. עם השאר שאל "מה לעשות?" ובאין מעשה חלם — "מסביבי חלמו הכל". ובנבוע הפרץ הראשון, העזיבה הגדולה החלה, פרש אף הוא מן העיירה, ותועה תוהה נקלע לכרך ושם — "חייתי באשר חייתי ורעבתי". ובינתיים עמידה לצבא, ויכוחים, פעילות פוליטית, הגנה, ארגון פועלים, רדיפות ושאר תרפ"ס המדות שדור זה נדרש בהן, והנה כל עוד ניצב עולם על עומדו, עדיין פעמו בו רצון ולחן של חיים. בא הנפץ הגדול של 1905 ומעינות החיים חרבו. שבר זה נטל במחיי

לקורא-הספר ידוע ששני בניה נפלו במלחמת העולם השנייה ונכדתה עובדת במעבדת של אחד הקולחוזים, וממילא יש לשער שמספר שנות-חייה אינו קטן. היא אינה סופרת שאומנותה בכך, אומנותה אחרת, יקר מציאות יותר: היא מספרת אגדות ודברי מסורת ושיי רים עתיקים, אפוסים עממיים, ומשאות-גיבורים. כל הדברים הללו שמורים בזכרונה כלשונם («הכל כותי בים על הספר שלי והספר שלי הלא הוא ראשי», מספרת היא במקום אחד).

היא אוצר חי של היצירה העממית מימירקדם ועד היום הזה, אך אין היא טיפוס רפרודוקטיבי בלבד — אוצר הפולקלור השמור בזכרונה משמש לה יסוד ליצירה חדשה. פוקי שירה שלה על הנהר פאצ'ורה המובאים בחלקם בספר „ארץ האילים“, הרי הם שירה ממש, על כל סממניה, וסגנונה, שהיא בעטיה של המורשת, כמסוגנן, הופך בדרך הטבע לסגנונה שלה. הדברים נשאבים ממכניזם חיי האומה, דומה שקיימים הם מאז ומעולם, שדורות רבים של עם שלם יצרו אותם, ואף על פי כן אין הם חסדים את הגוון האינדיבידואלי, את תוחמו המיוחד של המשורר, מאחר שבתוך העושר הרב של גיב ומליצה ומיטאפורה, גדולה גם אפשרות הברירה, ואם הבורר מתכוון לדייקו של המושג המבוסס, נוצרת ממילא אורה מיוחדת במינה, חד-פעמית על כל כליותה.

מרימיאנה רומאנובה גולובקובה אכרה היא, מבנות מפרי דוסייה הנידחים, בירכתי הצפון, על הנהר פאצ'ורה. קרוא וכתוב למדה רק אחרי המהפכה, והמהר סבה היא שהעלתה אותה על גליה ועשתה את כותי יצירתה נחלת הרבים. את שבחי המהפכה ואת שבחי סטאלין אומרה היא לעתים קרובות, ואף על פי כן יוצאים הדברים מפיה לא כמצות אנשים מלומדה, שבלעדיה אין להוציא ספר ברדוסייה הסובייטית, אלא כדברים היוצאים מלב מלא הודיה על עולם גדול ועשיר שניתן לה, על מרחבים וערכי-רוח אשר היו לחלק מחייה שלה בזכות המהפכה.

הצד הטכני של כתיבת-ספרים קשה הוא על גולובקובה עד היום הזה, ואת כל ספריה כותבת היא בשותפות עם הסופר ליאונידי, שהוא גם רבה גם תלמידה. רבה בהכמות היצונית, תלמידה — בפול-קלור, כאשר נפלו שני בניה של מרימיאנה רומאנובה במלחמת העולם השנייה, בלנינגראד, גמרה מלבה לכי תוב ספר המוקדש לזכר בניה, ספר שמתפקידו להיות תרומה למלחמה בפאשיזם, היא עצמה מספרת על הדבר הזה כך:

„אמרתי בלבי: אשה זקנה אני ולא אוכל להלחם בהישלר הרשע בשתי ידי. אמרתי בלי

תהיה שליטה עלי. חלש מטבע ברייתי-ולחמתי בתנאים אלה. בחורף הרוסי הייתי דן את עצמי בצוננים בפני חלונות פתוחים ובסתיו מאוחר הייתי ישן בחוף. רבות התקרתי עד למוות אך השתלשתי על הכל גם כאן בארץ עברו עלי המים הזדוניים. חולה תגורר הייתי זוחל על ארבע ורוחץ בים בסערות איומות. אני יחיד גדולתי, איש לא טיפל בי ואיש לא השגיח בי, ובצמדי בדרך בעולם-ראיתי רעות רבות, תציתי, גמשתתי, נפלתי-וגם קמתי. זה מורשת בני-רכב שבה נתון טישקו, זו החתירה אל השתין שבחיים, זו הירידה אל השלבים הפרימיטיביים, המתמיתים, בארחות החיים, לשם התגלות מחודשת, מחוסנת ומוחלמת — האין אלה מסמני הדור-הנושא בחבלי גלגולי החיה, בחינת ירידה-צורך עלית, או-בלשוננו של ברנד: „עיקר שליטי: אבל עליו יעברו גאולים“.

בעקבות אגדות קדם

לאה גולדברג

„Оленьи края“ — М. Голубкова и Н. Леонтьев. Повесть. „Советский писатель“ Москва 1947.

לפני כשנתיים נודמן לי לשמוע בראדיר-מוסקבה קטעים מתוך ספרה של מרימיאנה רומאנובה גולובקובה על מסעה בטוגורה, הפרקים המעטים, ששמעתי אז מפיה של הקריינית הרוסית המצוינת מצווינה היג-מושליס כל כך ומיוחדים במינם במידה-כזו, שראיתי חובה לעצמי לספר עליהם ברבים. עכשיו הספר עצמו מונח לפני במעט רטס החילותי לקרוא בו, כי אין דומה שמיצה לקריאה ואין דומה הרושם שאדם מתרשם-מקטעים נבחרים לשיקול-הדעת אחרי קריאה בספר בשלימותו, חשש של אכזבה קיים תמיד, אך במקרה הנדון לא זו בלבד שלא נתאכזבתי, אדרבה, מעמד לעמוד עלה וגבר התענוג שבקריאה, ומפסק לפסק היה הלב מתמלא הערצה למחברת וליצירתה.

הערצה הוא רגש יקר-מציאות בימינו, אפילו רשמים אמנותיים עזים למדי מניחים לעתים מקום למידה של ספקנות, עם ריכוז הספרים ושפע ההחפז כות הרעיוניות העובדות על מחבריהן בשנים לא יציבות אלו, למדנו על כרחנו את הכלל: כבדהו וחשדהו, ואילו דוקא כאן, מקום שאין לדבר בשה מלא על „יצירה אמנותית“, אי אתה יכול כלל שלא להשתחוות אפיים לפני הדמות המקורית, השרשית, מלאת-החיים, במובן הטוב והנעלה ביותר, היא דמותה של המחברת מרימיאנה רומאנובה גולובקובה. גולובקובה היא אשה זקנה גילה אינו ידוע לי, אך

גורלת אנתון ברגל פסוע ועבור בביצות הטונדרה. אך כל הדרך הקשה הזאת זרועה מזמורים ואגדות, פסקי־הן ואימרות חכמה, חידות ומעשיות אשר מרימיאנה רומאנובה מספרת אותם ומקשיבה להם בחנינות שבדרך. אכן הלמן הראשון של הספר נקרא „בעקבות שירים ואגדות“. אך פגישותיה בטונדרה אינן פגישות עם לשון זעם דברי שירה בלבד, הן פגישות עם הטבע ועם האדם, ואכן נפלא היופי שתיא מגלה בשימון „לא יקשה“ אומרת היא „לראות את יופיו של גן ירוק, אך קשה יותר להרגיש בכל הנוי אשר במרחבי הצפון של הטונדרה“. והדבר עולה בידה, יודעת היא היכן צומח כל עשב וגרר, היכן הצפרים מקוננות, מה טיבן של ביצות סתב וביצות שממה, היכן ילינו הדובים בקיץ ומתי יופיעו שועלי־התכלת. עיניה חדות כעיני צייד והקשר בינה לבין כל הדברים קשר של היים הוא.

נפלא תיאור הלילות הלבנים שבטונדרה, המתוארים כפגישת שתי יפהפיות: אילת־השחר ושמש־הצות־הלילה. נפלאות שיחותיה שהיא משוחחת עם צפריה־מסע: ברכות גושנות, מקדשות מסורת מברכת היא את ברבורי־הבר, את אחייה־הבר, את כרוזי־הביצות, צפורי־צפור, וברכתה היא מדברת אליהן כדבר איש אל רעהה.

עיניו של הספר „ארץ האילים“ כה רב ומעלותיו רבות כל כך, עד כי יקשה למנותן במקרה קצרה. הדבר העיקרי המפעם את לבו של הקורא הוא אותו צירוף נפלא של מורשה ומציאות, של מסורת והווה, של הדי העבר כשהם הופכים בלבן של האדם לתקוות העתיד, לאמונה בעתיד.

ספר זה עשוי להגות קורא מבוהר ובני־עורים במידה שוה, יש בו פשטות נשגבה בראיית הדברים ופאתוס של היסה, ושניהם שווים לכל נפש.

בי: אם לא בשתי ידי — הרי בשני כנף נפלו בני אמרתי: אם לא בכני — במעשי, אך מעשי קטנים המה והמלאמה גדולה. אמרתי בלבי: אם לא במעשי, הרי בדברי, ודברי גדור לים המה, דברים גדולים תצובים ממסורת עמי“.

כאמור, רגילה היתה לכתוב את ספריה יחד עם ליאונטייב, וליאונטייב זה יצא למלחמה ולא נודעו עקבותיו. שמעו גולובקובה שמעה שנפצע נפצע אנוש ולא ידעה היכן תמצאו, אך לימים נתבשרה כי אמנם נפצע אך הוא חי וקיים ואפילו החלים. חזר מן החזית והנה הוא יוצא במשלחת לטונדרה, עד למעגל הארקטי. המשלחת הולכת לחפש גפט והוא מצטרף אליה לתור אחרי פולקלור, שירים ואגדות, והגוד לגולובקובה שאם חלך אף היא, יכתוב ליאונטייב עמה בדרך את הספר. שהרי המלאכה מרובה, ואין להעלות על הדעת ששעתו תהיה פנויה במהרה לכתובה בתני אים שקטים, בבית, ליד אף מבושרת. גולובקובה שקלה את ההצעה והחלטה לא היתה קלה עליה: בריאותה רופפת, אשה זקנה היא, ומה פלא אם לבה מלא חששות אם תצליח לשאת את תלאות דרכי הטונדרה, אך הרצון לומר את דבריה הכריע, ותלך, כך מתחיל המסע בטונדרה, ואתה קורא ומשתומם על הליכתה זו של האשה, איזה כוח־חיים מניע אותה, איזו ערנות נפשית בלתי פוסקת נותנת כוח לא לה בלבד, כי אם גם לצעירים ממנה ההולכים עמה.

הדבר קשה עד מאד — במזחלות רתומות לאילים, אילי אביב נלאים ומדולדלים מעבודת החורף הקשה (ראשית הנסיעה בחודש יוני הוא ראשית האביב בצפון), על פני שלגים מפשורים, על פני נהרות שהקרח נבקע עליהם; בסירות על נחלים חרבים, כשהאדם צריך לגרור את הסירה יותר משהסירה

ברכת ראש הממשלה

לועידת הקרן הקימת לישראל באנגליה

עם הקמת מדינת ישראל לא נגזע ערכה של ההסתדרות הציונית וקרנותיה — אלא להיפך. האפשרויות הגדולות שנפתחו לעליה ההתישבות במדינת ישראל לא תנוצלה בלי מלאה ההשתתפות של העם היהודי בתפוצות, והיצוד ההיסטורי הגדול של הקרן הקימת — להשריש המוני ישראל בקרקע המולדת — עכשיו הגיעה שעתה, ממשלת ישראל תגיש פלאו עזרתה לקרן הקימת ברכישת קרקעות, השבתתן ופיתוחן להתישבות צפופה, עם ישראל צריך לתת לקרן את האמצעים הכספיים לבצע מפעלים קונסטרוקטיביים אלה. בדרך זו תהיה הקרן החוליה המחברת כל יהודי בעולם לעצמאות האומה העברית בארצה. היא גם תוסיף לסמל את הציוני הסוציאלי של תורתנו, והארץ לא תמכר לצמיתות, כי לי כל הארץ“.

(—) ד. בן-גוריון

ראש הממשלה

כ"ג חשוון תש"ט (25.11.48)

(מ)

ספרים שנתקבלו

כתבי ב. כצנלסון. כרך תשיעי. הוצאת מפלגת פועלי ארץ־ישראל. תש"ח.

הודו משעבוד להירות. מאת ה. ג. בריילספורד. עם עובד. תל־אביב, תש"ט.

אברהם לינקולן מאת ג'ימס דוהרטי. תרגם יאיר בורלא. עם עובד. תל־אביב, תש"ט.

קסמי יבשת. רשמי מסע באמריקה הדרומית מאת נתן ביסטריצקי. ספרית פועלים. מרחביה 1948.

אמנות וחינוך מאת צבי זוהר. ספרית פועלים. מרחביה 1948.

מגלות גנוזות. מתוך גניזה קדומה שנמצאה במדבר יהודה. סקירה ראשונה מאת אלעזר ליפא סוקניק. מוסד ביאליק. תש"ח.

הלשון והספר. בעיות יסוד במדע הלשון ובמקורותיה בספרות. כרך הלשון. מאת נ. ה. טורי־טשינר. מוסד ביאליק. ירושלים תש"ח.

מדינה וכלכלה במזרח התיכון. גלגל ליה של חברה בתמורתה. מאת א. א. בונה. בליות מפות. טבלאות, תמונות וציורים. מוסד ביאליק. ירושלים. תש"ח.

בשולי החוברת

מאז נכתב מאמרו של ויל הרברג על תנועת הפועלים האמריקנית תלה תמורה גדולה כמערכת הכוחות הפוליטיים מעבר לאוקינוס בשעה שהנשיא טרומאן הטיל את הואטו שלו על חוק טאפט־הארטלי ביוני 1947, קרא לחוק הזה „איום ברור על פעילותה המוצלחת של חברתנו הדימוקראטיית“. במשך השנה ושליש השנה שעברו מאז נכנס החוק לתקפו הוכחה צדקת אזהרתו של הנשיא. החוק פסק מראש, ובשרירות־לב, לרעת העובדים ככמה וכמה עניינים הנתונים בדרך כלל בתחום המשא־והמתן הקולקטיבי. החוק הטיל פיקוח על בחירות לועדי העובדים מתוך קיטרוג שהיוניונים „משתלטים“ על הפועלים. 18,000 בחירות נערכו במשך שנתו הראשונה של החוק. ב־17,640 מהם זכו היוניונים — 98% לערך. רק פעם אחת הופעלו תקנות החירום שבחוק במלואן: בסכסוך שפרץ במפעל האטומי באוק רידג', טאנאסי. כשמונים יום אָבדו במשא־ומתן מייגע על יסוד החוק. הפועלים דחו את כל ההצעות, ובכללן ההצעה ה„סופית“ של המעבידים. לפי החוק לא נשאר לנשיא אלא להודיע לקונגרס על המצב. בימים המועטים שנשארו עד להודעת הנשיא העלו המעבידים את הצעת השכר, והפועלים קיבלוה.

הנשיא טרומאן מכהן עתה בפעם הראשונה בזכות עצמו — ולא מחמת פורענות מידי שמים — ולימינו קונגרס בעל רוב דימוקראטי ממשי. בהתכנס הקונגרס בינואר יתברר אם יש בכוחו של הנשיא לקיים את הבטחותיו שהבטיח בבחירות ולבטל את החוק — או שיש בדעתו להכניע לימין אשר סרץ בשבועות האחרונים בגל תעמולה המכוון ללחוץ על הנשיא שלא יפתח את השערים לרוח ליבראליית ושלא יחדש על ארצות הברית את ימי „המערך החדש“.

גבריאל פרייל הוא מצעירי המשוררים העברים באמריקה. הוא יליד ארצות־הברית.

החוברת יוצאת באיחור־מה מחמת גל השפעת שהפריע את עבודת הדפוס. החוברת הבאה תצא בעוד שלושה שבועות.

מולד

ירחון מדיני וספרותי

שבת תש"ט כרך ב' חוברת 10 ינואר 1949

195	תפקידי המפלגה ועתיד ההסתדרות	פנחס לוביאניקד
203	על חוקת מדינת ישראל	קארל י. פרידריך
208	מדע ותעשייה במדינת ישראל	ר. סמואל
	ציוני החודש:	
214	מנצחון המגוינים להסתערות הבונים	ב. גר
217	הבנסיה באימליה והפאשיזם	גוידו פיוכנה
223	בעית שילוב הדורות והמלחמה	אלחנן גפני
225	שותפות הגורל היהודי והנוער בארץ	ב. כצנלסון
230	בבואות	דבורה בארון
234	על ס. יזהר	יעקב קופלביץ
240	חיתוך הדיבור בתיאטרון	מרים ברנשטיין כהן
245	בתהילה היתה זו מוסיקה	ר' בנימין
	ספרים:	
251	מדע המקרא כעברית	ו. א. ויידמן
252	משנתו המדונית של לוק	מ. רושולד
254	במדרון התלול	גרדה לופט
256	בשולי החוברת